

ISSN 0027-8084
УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XL/1-4

БЕОГРАД
2009

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Даринка ГОРТАН-ПРЕМК, мр Владо ЂУКАНОВИЋ,
др Драгана МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ, др Асим ПЕЦО,
др Љубомир ПОПОВИЋ, др Милица РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, др Стана РИСТИЋ,
др Живојин СТАНОЈЧИЋ, др Срето ТАНАСИЋ, др Драго ЂУПИЋ,
др Егон ФЕКЕТЕ

Секретар:
мр Марина Спасојевић

Уредник:
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Рецензенти:
др Мирослав Николић, др Живојин Станојчић,
др Срето Танасић, др Драго Ђупић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. године Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од књ. X/3–4 до XXI/1–2 уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од XXXI до XXXVI књ. уређивао Мирослав Николић. – *Наш језик* излази у четири годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Ђуре Јакшића 9. Рукописи се не враћају. Претплату у износу од 300 динара за књигу уплатити на жиро рачун Института бр. 40806–603–4–864.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н. С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд : Чигоја штампа). – 22 cm

Тромесечно

ISSN 0027–8084 = Наш језик

COBISS.SR–ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига XL

Св. 1–4 (2009)

САДРЖАЈ

Мјесто <i>Нашег језика</i> у изучавању српског стандардног језика Поводом XL књиге нове серије (СРЕТО ТАНАСИЋ)	3
---	---

Ч л а н ц и

О слоговној неједнакости неких израза коришћених како у Вуковом тако и у савременом српском језику (МИЛКА ИВИЋ)	7
За рационалан прилаз нормирању језика – један пример из српске синтаксе (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	9
Творба глаголског прилога прошлог у српском књижевном језику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ).....	13
Значење и употреба глагола <i>захвалијти</i> (<i>се</i>) (МИЛАН ШИПКА)	25
Придеви и прилози с префиксима <i>ин-</i> и <i>и-</i> (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ).....	33
Глаголи с интерфиксом <i>-о/е-</i> у савременом српском језику (ДРАГАНА РАТКОВИЋ).....	43
Темељи модерне српске синтаксе. Једно подсјећање на Ђуру Даничића (СРЕТО ТАНАСИЋ).....	53
О „Нашој пошти“ у <i>Нашем језику</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	61

П р и к а з и

О лингвистици Милке Ивић (ДРАГАНА НАСТАНОВИЋ)	77
Зборник радова Драгу Ћупићу у част (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	81
Књига о речима и речнику. Милица Радовић-Тешић, <i>С речима и речником</i> , Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2009, 285 стр. (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ).....	87

Душка Кликовац, <i>Језик и моћ: огледи из социолингвистике и стилистике</i> , Библиотека XX век : Круг, Београд, 2008, 347 стр. (ИВАНА МАРИНКОВИЋ).....	93
Рекицјски речник српско-хрватских глагола Балдура Панцера (СТРАХИЊА СТЕПАНОВ).....	97
Бранислава Јелић, <i>Речник пријоводака Лазе Лазаревића</i> , Нови Сад: Матица српска, 2008 (ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК).....	105
Милан Ајдановић, <i>Функционално ојџерећење суфикса за обележавање особа</i> (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ).....	109
<i>Славистика</i> , Књига XIII, Славистичко друштво Србије, Београд, 2009, 585 стр. (НАТАША МАРКОВИЋ).....	115
<i>Српски језик XIV/1-2</i> , Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, 2009, 778 стр. (МИЛИЦА МАРЈАНОВИЋ).....	121

Прилог

Разговор с академиком Иреном Грицкат (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ).....	127
---	-----

Библиографија

Наш језик (књ. XXXI-XL) (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ – ДРАГАНА НАСТАНОВИЋ).....	131
--	-----

In memoriam

Ирена Грицкат-Радуловић (19. 1. 1922 – 7. 4. 2009) (ДРАГО ЋУПИЋ).....	147
Један одлазак: Егон Фекете (1931 – 15. март 2009) (СРЕТО ТАНАСИЋ).....	149

МЈЕСТО *НАШЕГ* ЈЕЗИКА У ИЗУЧАВАЊУ
СРПСКОГ СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА
Поводом XL књиге нове серије

У нашој лингвистичкој периодици немамо много часописа који имају тако дугу традицију излагања какву има часопис *Наш језик*. Овај часопис за српски књижевни језик покренуо је 1932. године академик Александар Белић. За вријеме Другог свјетског рата престао је излазити, али је убрзо по завршетку рата поново покренут и, ево, пред нама је четрдесета књига у тој новој, послератној серији.

Овом пригодном и лијепом приликом подсјетићемо се на вријеме и разлоге покретања *Нашег језика*. Прва половна 20. вијека представља вријеме када се српски књижевни језик већ развио у модеран језик који може да прати развој српског друштва у свим сферама живота. Било је потребно да се тај модерни језик и описује, али и да се стручна јавност обавјештава о свим питањима књижевног језика и оспособљава за његовање језичке културе. То је Уредништво¹ у првом броју и најавило: „Наш програм је врло прост и разумљив: ширење у што већој мери међу претставницима нашег образованог друштва правилних погледа о нашем књижевном језику и о језику уопште; изношење сметњи његову правилноме развитку и предлагање онога чиме би се каква неправилност или језичка погрешка могла заменити“ (стр. 2). Већ крајем 19. вијека српским књижевним језиком почели су се служити и сви Хрвати и католици дотад национално неопредијелени. То је вријеме српско-хрватског језичког заједништва, на бази српског вуковског књижевног језика – како је Александар Белић и написао у овом, првом броју часописа *Наш језик*: „Према томе, дух књижевнога језика Вукова, у којем се огледа дух народнога језика који је узет за основицу књижевног језика, и данас је основни критериј правилности књижевног језика“, у чланку *Српскохрватски књижевни језик*, у истом броју, стр. 5².

¹ Поред Александра Белића у Уређивачком одбору били су Драгутин Костић, Милош Йвковић, Глиша Елезовић, др Милош С. Московљевић, др Бранко Милетић, др Гојко Ружичић, др Данило Вушовић, др Радомир Алексић, др Петар Ђорђић и Радосав Бошковић – в. Митар Пешикан, Пола века од покретања „Нашег језика“, *Наш језик* XXVI/1, стр. 3.

² И кад је постало извјесно да ће се завршити српско-хрватско језичко заједништво, у нашем часопису је изнесено мишљење о српском језику у тексту Став САНУ о језику (уз расправу о језичким одредбама у уставу СР Хрватске), *Наш језик* XXVIII/4–5, 197–199, где се каже да Срби и у срединама, тада републикама СФРЈ, у којим су у мањем броју од другог народа који се служио истим језиком убудће имају

До Другог свјетског рата изашло је седам годишта и прва свеска осмог годишта *Нашег језика*. То је такозвана стара серија. Рат је прекинуо излагање и овог часописао, као и других – *Јужнословенског филолога*, *Српског дијалектолошког зборника*. Први послератни број изашао је 1949. године, дакле прије шездесет година. И, ево, у овој новој серији стигли смо до четрдесетог броја.

Издавач поново покренутог часописа био је Институт за српски језик Српске академије, а његов уредник – опет академик Александар Белић. Он је задржао концепцију коју је имао и прије рата: то је часопис за питања српског књижевног језика и језичке културе. Његов уредник овако је образложио потребу покретања оваквог једног часописа: „Наш се књижевни језик са успехом развија више од сто година. Његове је основе ставио Вук Караџић, а утврдио их Ђура Даничић. Али никада, ни у једном језику, такви основи нису остајали стални за сва времена. Таква су само начела на којима су они засновани, докле се и она под каквим нарочитим околностима не би изменила. (...) ...наш ће часопис продужити и даље да тумачи особине нашег језика, да исправља грешке и недоследности у штампаним текстовима и говорном књижевном језику, да подиже љубав према језичким испитивањима и подстиче неговање лепе и правилне речи. У језику се огледа и језик и култура једног народа“ (стр. 3 и 5).

Како се из Белићеве најаве и могло закључити, часопис је задржао исту концепцију: он ће се бавити проучавањем савременог српског језика, стандардолошким питањима и језичком културом. Сарадници су били из различитих крајева друге Југославије. Међу највреднијим био је његов уредник Александар Белић, који је имао своје прилоге у 96 свезака од укупно 99 колико је он уредио – утврдио је његов наследник на мјесту уредника академик Михаило Стевановић. О ауторима и темама у ових четрдесет књига *Нашег језика* читалац се може упознати у библиографији прилога која се налази у неколико бројева³, а последња за десет последњих бројева налази се управо у овом броју. Оно што се из те библиографије не види јесу прилози у рубрикама *Наша јошита*, *Језичким јоукама* и одговорима читалаца, које су се јављале у предратној серији, али у по послератној. Ту су сарадници *Нашег језика* у виду одговора читаоцима или на други начин писали о великом броју питања⁴ која се тичу функционисања књижевног / стандардног језика. Доста питања о којим се расправљало тиче се правописне проблематике. Међутим, ту су и текстови који се тичу фонетских питања, те морфологије и синтаксе. Такође, доста чланака се односи на проблеме лексике у српском језику и семантике појединих ријечи. Мора се рећи да су на страницама овог часописа многе недоумице око појединих проблема стандардног језика разријешене.

Разумије се да се у часопису не објављују само чланци који се тичу стандардолошких проблема. Све чешће се објављују радови посвећени про-

право звати језик онако како се назива у српском народу, те да им се и у тим срединама мора омогућити несметано учење и кориштење њиховог језика.

³ Библиографија радова налази се у овим књигама *Нашег језика*: XX/1–5; XXVI/1 и XXX/1–5.

⁴ Тако се само у првој књизи старе серије нашло 216 одговора на различита питања које је редакција часописа добила – како је утврдила Душанка Игњатовић, у *Нашем језику* XX/1–5, 42. Подробије се о овоме говори у тексту Марине Спасојевић у овом броју *Нашег језика*.

учавању различитих питања савременог српског стандардног језика. Тако је данас *Наш језик* препознатљив и по томе што се у њему редовно објављују прилози наших угледних лингвиста посвећени различитим питањима савременог српског језика.

У току шездесет година излажења, односно у четрдесет књига *Нашег језика* своје прилоге у њему давали су многи српски лингвисти који се баве проучавањем савременог српског језика. Међутим, у њему су објављивали своје текстове и страни слависти који се баве савременим српским језиком. Да овдје поменем једног од најистакнутијих србиста данас у словенском свијету Владимира П. Гуткова, са МГУ, који је сарадник нашег часописа близу педесет година (у св. 4–5 XXVIII књиге објавио је чак два рада).

Дакле, данас кад се подударају два јубилеја – 60 година излажења нове серије и четрдесета књига *Нашег језика*, са задовољством можемо рећи да он успјешно обавља мисију коју су му његови покретачи намијенили. Велика је заслуга његова у опису и стандардизацији савременог српског језика у развијању свијести у широј стручној и културној јавности о потреби његовања језичке културе. Углед и мјесто које је стекао у нашој језичкој науци, па и у српској култури, *Наш језик* ће задржати и у деценијама које су пред нама.

Срејо Танасић

МИЛКА ИВИЋ
(САНУ, Београд)О СЛОГОВНОЈ НЕЈЕДНАКОСТИ НЕКИХ ИЗРАЗА КОРИШЋЕНИХ
КАКО У ВУКОВОМ ТАКО И У САВРЕМЕНОМ СТАНДАРДНОМ
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ауторка овим радом упозорава граматичаре на један досад неуочен, а релевантан проблем, оличен чињеницом да се савремени стандардни српски и Вуков језик разликују, између осталог, неједнаком слоговном оствареношћу појединих лексичких датости.

Кључне речи и појмови: Слоговност лексичких јединица у Вуковим текстовима, слоговност истих тих речи у изговорној верзији компетентних представника актуелног стандардног српског језика, Вуково *йујино* = данашње *ујујино*, Вуково *довољан* = данашње *задовољан*, Вуково *устйавио* = данашње *заустйавио*, Вуково *кућанин* = данашње *укућанин*.

Ко год је читао *Историјске сјисце Вука Стјеф. Караџића* (Београд 1969), морао је остати импресиониран, између осталог, и својим сусретом са чињеницом да је аутор излагања садржаног у тој књизи поједине речи које се и данас, у стандардном српском, са истом значењском садржином употребљавају, у слоговном погледу другачије остваривао него што ми то данас чинимо. У овоме што следи, наводим, примера ради, следеће Вукове реченице из разматраног текста у којима до изражаја долази слоговни феномен чије нам је постојање, овом приликом, у фокусу пажње:

„Милошеви намесници у Београду [...] су по дужности (ex officio) знали да ће Милош доћи, и с ким ће доћи, и зашто ће доћи; а магистрат Београдски нити је ишта од тога знао, нити је било путно да се о томе распитује“ (ор. cit. стр. 196). Уместо *йујино* ми бисмо данас рекли *ујујино*. У свом *Српском рјечнику* из 1852. Вук бележи да израз *йујино* преноси собом податак „recht, recte, juste“.

„Овоме суду могао је сваки човјек тужити и војводу, и он је морао доћи на суд да се одговара. Ко оввијем нахијенскијем судом није био довољан, могао се тужити совјету“ (ор. cit. стр. 17). У оваквом исказном контексту савремено изборно решење не би било *довољан* већ *задовољан*, будући да се ту ради о значењу које је, у свом *Српском рјечнику*, Вук идентификовао речима „zufrieden, contentus“.

„У његовом је логору на Топчидеру године 1804, ударао добош да се иде на Кара-Ђорђијев логор, што је Кара-Ђорђије био затворио или оставио код себе некога Митрића“ (ор. cit. стр. 18). Реч *уставиши*, обавештава нас *Српски рјечник*, треба разумети у смислу „hemmen, aufhalten, retineo“, што одговара означености савремене српске речи *зауставиши*.

„Тако ће се спомињати да су људи Ужичке и Соколске најје долазили те косили нашој Светлости око Крагујевца и око Београда и да су Крагујевачки, Београдски и Пожаревачки трговци и мајстори морали затворити своје дућане, па се са својим калфама и шегртима и са свим осталим кућанима ићи те купити сено Вашој Светлости“ (ор. cit. стр. 222). *Кућани* су, бележи *Српски рјечник* „die Hausgenossen, qui in eadem domo habitant“, док би наш данашњи лексички избор ту најчешће био *укућани*. Додуше, ни реч *кућанин* није у потпуности избачена, како нас обавештава Речник Матице српске 2007.

Управо поменуто речничко остварење (као што сам већ у неким својим ранијим стручним излагањима имала прилике да нагласим) изузетно је драгоцено зато што садржи компетентно прикупљене податке о најразличитијим речима којима се служе меродавни представници актуелне српске изражајне културе. Њему дугујемо учвршћивање нашег сазнања о томе да нико од меродавних неће значења „задовољан“, „упутио“ и „зауставити“ исказати речима *довољно*, *ћујно* и *уставиши*, док са изразом *кућанин* ствар стоји нешто другачије – он још опстоји паралелно са лексемом *укућанин*, мада ово друго исказно решење, ту сумње нема, својом оствареношћу убедљиво преовлађује.

Од граматичара се очекује да проблем слоговне неподударности између Вукових и актуелних српских језичких решења ни надаље не испуштају из фокуса истраживачке пажње.

НАВЕДЕНИ РАДОВИ

- Вук, Историјски списи: Вук Стеф. Караџић, *Историјски списи, Дела Вука Караџића*, приредио др Радован Самарџић, Београд 1969.
- Вук, Српски рјечник: Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник (1852). Сабрана дела Вука Караџића*, књ. 11, Београд 1986.
- Речник Матице српске: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007.

S u m m a r y

Milka Ivić

ON THE SYLLABIC DIFFERENCE BETWEEN SOME LEXICAL ITEMS USED BY VUK AND BY SPEAKERS OF ACTUAL STANDARD SERBIAN

The author brings attention of the linguistic community to a relevant (hitherto unnoticed) problem concerning the difference between actual standard Serbian and Vuk's language.

ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ
(Београд)

ЗА РАЦИОНАЛАН ПРИЛАЗ НОРМИРАЊУ ЈЕЗИКА – НА ЈЕДНОМ ПРИМЕРУ ИЗ СРПСКЕ СИНТАКСЕ

После навођења неких предлога који граматичарима сугеришу нормативно сужавање употребе упитних реченица са почетном конструкцијом *да ли*, због наводног ремећења језичке правилности у елементу „језичке економичности“, аутор износи чињенице које такве предлоге не подржавају управо у наведеном елементу. Језичке чињенице, по аутору, указују на оправданост очувања у нашој нормативистици основног принципа на којем је заснован српски књижевни језик, као и на потребу рационалног приступа нормирању.

Кључне речи: српски језик, нормирање језика, синтакса, форме упитне реченице, везници, речце.

Природно је што неке институције на себе узимају задатак усмеравања језичког израза појединаца, па тиме и задатак усмеравања језичке културе српског народа у целини. И добро је што се бар једном или двапут у години, тако, објави понека препорука о томе да у своме језичком изразу треба бити пажљив. Методолошки, то је на најкориснији начин могућно чинити, такође – природно, само на детаљима, од којих се језичка целина састоји. Такав рад, међутим, захтева и потребу да се свака од препорука формулише с великом опрезношћу и увек тако што ће узимати у обзир први и основни принцип и стварања, и усавршавања српског књижевног језика. А он каже да је то језик у чијој је основи *народни језик*, како га је Вук на самом почетку своје реформе формулисао. Уз двовековни развој тога књижевног језика, то је онај принцип који су наши лингвисти XX века, инструментаријем модерне лингвистике, осавременили и дефиницијом која утврђује и *сложеноси књижевног језика*. То подразумева и констатацију да књижевни језик није језик само лепе књижевности, „већ културе у целини“, при чему – „његовом развоју свој допринос дају, поред књижевних стваралаца, и представници других професија“, стварајући тако основни, стандардни језик „као појавни вид који, будући најмасовније усвојен, најверније одсликава собом просечне језичке навике средине“.¹

Треба веровати да се то све имало у виду када је, својевремено, Одбор за стандардизацију српског језика (Ком. бр. 7, 17. 12. 1999, Закључак бр. 12) саставио и у јавност упутио „Картотеку језичких недоумица“ – сигурно кори-

¹ М. Ивић, *Погледи Стојана Новаковића на српски књижевни језик*, „Стојан Новаковић – личност и дело“, Научни скуп, САНУ, Београд, 1995, стр. 334.

стан подсетник на језичке детаље којима граматичарска пракса треба да посвети и посебну пажњу. Посебно ако је то детаљ који би могао да доведе до било какве „недоумице“ у језичком изражавању. И – уколико је корисност подухвата у целини основана, утолико је потребно да се сам подухват увек преиспитује, па – управо у његовим детаљима – и коригује.

Тако је сигурно неопходно кориговати све оно што имплицира, на пример, следећа констатација коју налазимо у наведеној „картотеци недоумица“:

„Неопходна би била једна препорука Одбора срачуната на то да се ублажи претерано *дакање* у српском језику и (не)оправдана примедба да је то и иначе одлика говорног простора српског језика, који је (како је једном написала академик Милка Илић) 'паушално проглашаван *дакавским*'. Својевремено је пок. Михаило Стевановић на много десетина страница тома II своје граматике *ојисао* огромну 'ширину употребе *везника да* у функцији *везивања* и *сродних* и *разнородних* *врста реченица*' (практично у свима зависним реченицама, односно *клаузама*, а не само у *зависноупитним*, где је такође могуће избећи *везнике да*), али *се уздржао* од препоруке за што суженије '*дакање*', редовно *редундантно* и *противно* једном од *мерила језичке љравилности*, језичкој *економичности* (*Језички љриручник*, 31)“.

Када читалац ту констатацију пажљиво прочита, видеће да она, *заправо*, наводи на *прихватање* предлога за „*протеривање*“ из књижевног језика једне сасвим *уобичајене* синтаксичке конструкције.

Реч је, *управо*, о *упитној* конструкцији *да ми*, која се – једном *једином* реченицом – *проглашава* за *сувишну* и *противну* „једном од *мерила језичке љравилности*, језичкој *економичности*“.

Прихватање такве препоруке излазило би из оквира *основног* принципа српског књижевног језика. И не само то. *Управо* би то било усмерено против *стварне* економичности којом је Вуков принцип *заснивања* књижевног на *народном* језику, по речима наших лингвиста, све *генерације* после Вука *ослободио* напора да у ч е свој књижевни језик *уместо* што га у с в а ј а ј у већ од *свога* рођења.² Прихватање такве сугестије у овом случају би значило, да би *просечно* образовани Србин имао да *посвети* знатан део своје енергије *борби* против *сопственог* „*дакања*“, а да, *ето*, није ни *свестан* да је он тај који претерано „*даче*“ (или „*дака*“), као што *тога* нису свесни ни његови *рођаци*, *пријатељи*, *колеге* који исто тако „*дачу*“ (или „*дакају*“). То, да се *послужим* и *реториком* састављача „*Картотеке језичких недоумица*“, *сигурно* није – *економично*.

Препорука се, *при* томе, *формално* позива и на у *нашој* *нормативистици*, и *досад*, *најпотпуније* дело – на велику *описну* и *нормативну* *граматику* академика *Михаила Стевановића* – али, *рекао* бих, *позива* се са *извесном* *нотом* *умањивања* *значаја* *нормативних* *резултата* *тога* *дела*. И то – *зато* што та *граматика* не *каже* ништа о „*дакању*“, или што се *аутор* те *граматике*, да *цитирам* – „*уздржао* од препоруке за што суженије '*дакање*'...“!

² В. П. Ивић, *Поговор*, Вук Стеф. Караџић, Српски рјечник 1818, Просвета, Београд, 1966.

И – прелазећи преко, у овом случају, неумесног називања употребе лексеме *да* и конструкција с њом као чланом у томе тексту „термином“ *дакање*³ – да уђемо право у суштину ствари. Нигде у граматицима навођени типови употребе лексеме *да*, саме или као саставног дела везничке конструкције са *ли*, нису дефинисани као *йонављање*, него су дефинисани, на овај или онај начин (зависно од историјске епохе у којој су граматики писане) само као *језички знаци* одређених категорија (*речца*, *везник*), знаци који могу бити лексички и синтаксички синоними с другим лексемама, и у српској лексички, и (још више) у српској синтакси.

И, природно је што се, својевремено, како се каже у тој картотеци, „пок. Михаило Стевановић ... уздржао од препоруке за што суженије 'дакање'“. Он је, наиме, знао шта су *језичке јединице*, и шта су *језички нивои*. У конкретном случају, није стављао у исту раван дефинисање облика упитне реченице и дефинисање значења *везника* реченица у саставу сложене (било координиране, било зависносложене) реченице (пишући о везнику *да*, заиста, „много десетина страница“⁴). А – наравно – није стављао у исту раван с њима ни дефинисање лексеме *да* са функцијом *йойшрдне речце*. Отуда он није ни могао, нити хтео сматрати да, на пример, у односу двеју реченица (1) *Да ли си дошао?* и (2) *Не знам да ли ћу уойишије сшудирайи* има било каквог „редундантног“ понављања које би означило „термином“ *дакање*, а које ће, ето, говорник српског језика избећи тако што ће садржај прве реченице изрећи у облику (1) *Јеси ли дошао?*, а садржај друге реченице у облику (2) *Не знам хоћу ли уойишије сшудирайи*, дакле, обе – без лексеме *да*!

Јер, у закључку да кажем – једноставно: нити је употреба лексеме *да* у простим упитним реченицама *сувишина* (и „редундантна“, како се каже у наведеној картотеци Одбора, који, иначе, инсистира на чувању српског језика од опасности „глобалистичке“ лексике!), нити је њена појава у *разним* врстама сложених реченица *йонављање*. Па и када узмемо у обзир оно (исувише дословно) схватање „језичке економичности“ коју препорука помиње, јасно је да опасности по њу нема. Када, наиме, просечни говорник српског језика (као

³ Неумесног називања зато што су препоруке Одбора намењене широј публици првенствено, не само лингвистима, а зна се у лексикографији шта у савременом језику, у уобичајеној употреби, значи глагол *дакайи*, и у српској, и пре ње – и у руској, из које је именица основана на глаголу *дакайи*, вероватно, и преузета. Наиме, и у српском речнику (Речник српског језика, МС, Нови Сад, 2007, на пример) може се прочитати под одредницом *дакати*, *дачѐм* (*дакѐм*) значење: „говорити, понављати 'да', потврђивати; одобравати, пристајати на све без поговора“, с примером *да ч у њ и климайи главом*, за шта у руском речнику (на пример – Словарь русского языка, Том I, АНСССР, Москва, 1985) налазимо под одговарајућом одредницом *дакаты*, *-аю*, *-аешь* ... значење: „Соглашаясь с собеседником в чем-л. или подтверждая его слова, произносить 'да'“, са примерима на основу којих је значење дефинисано. Ни у једном од ова два језика, дакле то не значи „употребљавати реч *да* у разним случајевима“, него само „повнављати потврдну речу *да* с циљем да се означава слагање, пристајање на све“, дакле – понављање *йойшрдне речце да* у датом, тачно одређеном, контексту.

⁴ В. М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик (Грамаички системи и књижевнोजезичка норма), II. Синтакса, Београд, 1986, где се о о б л и к у упитних реченица детаљно пише на стр. 7–20 (и посебно о конструкцији *да ли*, одн. о везнику *да* у упитној реченици са одричним глаголом иза њега на стр. 13–14, одн. на стр. 15), као што се, уопште, о семантици и функцијама лексеме *да* тамо пише на стр. 36, 707, 820–821, 823–825, 826, 832–846, 864, 880, 897–899, 904–905, тј. и у синтакси просте реченице, и у синтакси сложене реченице.

матерњег, или као научног ако је странац) треба да изрече (или напише) реченице: (1) *Да ли си дошао?* или (2) *Јеси ли дошао?* или (3) *Дошао си?* – јасно му је да све три форме имају исти садржај. Оне су нормални синтаксички синоними и говорник ће *сјонити*ано, према језичкој ситуацији, бирати ону која му одговара. Од њих, две прве и по броју гласова које их чине (дакле, са гледишта чистог облика и утрошка говорне енергије за њихов изговор!) – апсолутно су једнаке (по 11 гласова), па у чему је онда друга „језички економичнија“ од прве? Трећа је, дакако, са тога, тако дословнога гледишта о „језичкој економичности“ – најеконичнија, састоји се од 7 гласова, што је скоро 40% мање од броја гласова у прве две.

Али, такође у закључку да кажем – када их читамо, међутим, тешко је отети се (субјективном) утиску да овакве нормативне препоруке, заправо, нису – *шерање мака на конач*, како би се у народу рекло, па и *неиошребно* стварање дилема говорнику који није лингвиста, а који осећа потребу да оно што на своме језику каже (напише) буде речено (написано) коректним књижевним језиком. Тим пре што су досадашње и дескриптивне, и дескриптивно-нормативне граматике (а то су оне по којима се српска граматика и учи у школама) и ову форму упитне реченице, са *да ли* – описале увршћујући је у инвентар синтаксе књижевног језика, управо као и оне форме у којима налазимо само глаголски облик са речцом *ли*, као и оне у којима је ознака упитности само интонација, а по форми су потврдне реченице.

S u m m a r y

Živojin Stanojčić

FOR A RATIONAL APPROACH TO THE STANDARDIZATION OF LANGUAGE – ON AN EXAMPLE FROM SERBIAN SYNTAX

The paper is dealing with a proposition that suggests to future grammarians to formulate more restrictive rules for usage of interrogative sentences beginning with *da li* (type: *Da li si došao?*). Author's opinion is that the sentences with *da li* are very usual forms of interrogative sentences in Serbian and gives the evidence that, from the aspect of language economy (which was cited as a reason of proposed restriction), they are absolutely equal with sentences consisting only of a verb and the postpositive particle *li* (type: *Jesi li došao?*). Because of that, there is no any redundancy in the use of interrogative construction *da li*, as such propositions suggested, and the speakers of Serbian (native or foreigners who learn Serbian) should not have any dilemma about the normality of both types in usage.

МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ
(Филолошки факултет, Београд)

ТВОРБА ГЛАГОЛСКОГ ПРИЛОГА ПРОШЛОГ У СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

У раду се указује на оне глаголе који не творе глаголски прилог прошли од примарне, полазне инфинитивно-аористне основе, већ од секундарне, од оне коју имамо у радном глаголском придеву. Тако имамо данас: *довевши* (а не **до-вед-авши*), *иавши* (а не **пад-авши*), *иојевши* (а не **појед-авши*) и сл.

Кључне речи: глаголи, глаголски прилог прошли, творба.

1. Глаголског прилога прошлог нема (или је, у најбољем случају, врло редак) у народним говорима и народним умотворинама,¹ као и у разговорном језику, док је у језику књижевности, па и штампе (особито недељне) прилично чест.² Теоријски, може се градити од глагола оба вида (нпр. *одмивши* – *одломивши*), али се у пракси данас срећу готово једино облици од глагола свршеног вида (или двовидских глагола). Према Стевановићу, гл. прил. прошли од несвршених глагола „употребљавао [се] када је био ограничен каквом временском одредбом“, додајући да „под овим условима употреба глаголског прилога прошлог није немогућа ни у данашњем језику, мада ми за њу не можемо навести ни једну потврду из језика писаца, па смо у својој средњошколској граматици дали примере из говорног језика: *Чекавши вас чийава два сата*,

¹ „Vrijedno je dodati da je prošli gerundij veoma rijedak u narodnim pjesmama; u sve četiri knjige narodnih pjesama Vukovih, što su za ovu gramatiku upotrijebljene, nalazi se samo jedan primjer: *zametnuvši*“ (Маретић 1963: 234). Истина, у народним приповеткама које је скупио и објавио Вук Караџић примера за гл. пр. прошли има пуно, али то је највероватније резултат чињенице „да је Вук *dotjerујући* народне приповијетке за штампање *pometao* прошле gerundije mnogo obilnije negoli ih narod govori (а да је Вук у народним приповијеткама језик *dotjerивао*, то сам признаје на крају предговора, што се уосталом само собом разумије, јер nigdje нема *neukih seljaka* који би умјели *ispriчати* коју приповијетку *s kraja* на крај *onako glatko* како их је Вук штампао“ (Маретић 1963: 235). То, заправо, значи да читалац има пред собом народне приповетке „у обради Вука Караџића“, што је уметнички поступак донекле сличан ономе који спроводе поједини композитори што обрађују народне мелодије (код нас, нпр., Корнелије Станковић, Јосиф Маринковић, Стеван Стојановић Мокрањац и др.).

² Код писаца чији је језик близак народском (нпр. код Б. Топића и М. Лалића) релативно је мало примера гл. прил. прошлог (поготову у појединим делима), док је код писаца чији се језик одликује већом артифицијелношћу (нпр. код М. Црњанског) овај облик релативно фреквентан.

ја сам њосле морао да идем и Служивиши своме народу њедесетј година, он се њовукао у миран живојт“ (1975: 758).³ Међутим, већина примера који следе друкчијег је типа и не потврђује наведено правило:

Осеђавиши се добро, Андропов је одлучио да се прошета по шуми (Vreme 1997, br. 343). Шеснаестогодишња Ј. С. отровала је ћерку стару осам месеци *сићавиши* јој инсектицид етиол у млеко (Vreme 1997, br. 353). На револуционарном путу „пардонирао“ [је] на хиљаде девојака и слободних жена, *мавиши*, при томе, успеха само код 96 (Vreme 1998, br. 393). Пружају [се] дословце на целокупно бивство заједно са празачећем и из њега произашлим органским животом, *рачунавши* од камена до човека (Томас Ман, *Ispovesti varalice Feliksa Krula*, prev. В. Petrović, Bgd. 1988). Мали се апарат ... стао у слободном ваздуху вртети лако око себе, *беласавиши се*, при сваком обрту (Rastko Petrović, Proza, Bgd. 1964). Е, молим, где сам оно стао? – *Сићавиши* чај у флашу, залепивши етикету и *прајивши* лек – вели јетко Милутин (Стеван Јаковљевић, Српска трилогија, I, www.ask.rs). Позваше једног од сведока, заклеше га да ће рећи само истину, не *њоводивши се* ни мржњом, ни страхњу (Хектор Мало, Без породице, II, прев. С. Перовић, Бгд. 1986). Док смо ми још стајали *бленувиши* један у другога, запазих на врху зида ... белу мараму (И.). Полако је отпузао до њега *њазивши* да никако не пробуди Балатона (Миомир Петровић, Панкратион, Бгд. 1998, www.rastko.rs). У трену када је фокус подрхтавао инертно *прајивши* заклапање бленде, човеку би пред очи дошао делић слике из његовог сна (И.). Људи су, *њазивши* да не додирну један другог ... упрли погледе у унутрашњост ... просторије (И.). Старац је и даље стајао у месту, *њазивши* да не начини неки корак који би је још више могао узнемирити (И.). *Прајивши* већ постигнути ритам животиње у скоку, Казимир је заурликао (И.). Вергаут ... се задржао један дан у месту, *њроводивши* време у читању и писању (Нерман Несе, Risalda, prev.). Никада ми ништа ниси рекао и никад ме ниси понизио *нудивши* ми своју помоћ (И.). Насликаће је не *чекавши* јесен (И.). Две приче су потом настављале свака ка свом исходу, Јелена стигавши до Олимпа ... а ова друга *чекавши* узалудно у шуми ... човека кога је ослободила (Italo Kalvino, *Zamak ukrštenih sudbina*, prev. S. Markinović i S. Vukov-Simetić, Bgd. 1997). Да си црн од те земље и накљукан сопственим плодом / Већ *зревши* као и он али уз парајуће крике (Борислав Радовић, у Милановић 2003: 49).

Упркос томе и упркос чињеници да су и Вук и Даничић употребљавали облике гл. прил. прошлог од несвршених глагола (уп. Стевановић 1975: 757), такви примери једва да се могу сматрати стандардним.⁴

³ Чудно је да једног типично књишког облика нема у књигама, а има у „говорном језику“.

⁴ „Судећи по томе што [Љуб.] Стојановић скоро у свим случајевима ... иза глаг. прилога ставља у заграду – м.(есто) пошто је ишао, пошто су узалуд чекали, пошто је тражио итд., – рекло би се да он употрбу глаг. прилога прошлог несвршених глагола, како ју је нашао код Вука и Даничића, не сматра исправном“ (Стевановић 1975: 757).

2. Према граматицама нашег језика, „глаголски прилог прошли гради се додавањем наставка за облик *-вши* или *-в* на основу инфинитива“ (Стевановић 1975: 340). Ваља напоменути да су у данашњем језику прозне књижевности и у штампи облици с наставком *-в* ретки, па се они никако не могу третирати као равноправни са онима на *-вши*.⁵ Нешто више примера (али неупоредиво мање од оних на *-вши*) може се наћи, нпр., у Сеобама М. Црњанског и Песми О. Давича, док су у Роману о Лондону одн. Радном наслову бескраја они врло ретки.⁶

3. Код глагола I врсте „између сугласника основе и наставка јавља се вокал *ā* (дуго *a*): /инф. основа/ *-ā-вши* / *-в* (отресе̄вши / отресе̄в)“ (Станојичић–Поповић 2004: 117).⁷ Маретић ово *a* третира као саставни део наставка, нпр. „*trés-āvši, trés-āv*“ (1963: 242), „*pèk-āvši, pèk-āv*“ (1963: 245), као и Хрв. грам. 1997: 245, Рагуж 1997: 194 и др. Овакав став налазимо и у неким српским граматицама: „*Particip perfecta se pravi od perfektivnih glagola (veoma retko od imperfektivnih)*[.] i to:

– *dodavanjem nastavka -vši, vrlo retko -v, na infinitivnu osnovu koja se завршава vokalom...*

– *dodavanjem nastavka -avši, vrlo retko -av, na infinitivnu osnovu koja se завршава konsonantom*“ (Мразовић–Вукадиновић 1990: 106).⁸

Ако ово *-а-* припада наставку, то значи да се *-авши* третира као аломорф морфеме *-вши*.

Како се полазна, примарна инфинитивно-аористна основа утврђује код глагола I врсте у аористу, и то тако што се у I. л. одбије наставак *-ох*, имамо и: *избег-āvши* (: *избег-ох*), *израсѝ-āvши* / *изрѝсѝ-āvши* (: *израст-ох*), *исѝек-āvши* / *исѝек-āvши* (: *испекох*), *лѝг-āvши* (: *лег-ох*), *иддиг-āvши* (: *подиг-ох*), *йомдг-āvши* / *йодмог-āvши* (: *помог-ох*), *ипресек-āvши* (: *пресек-ох*), *ипрѝшек-āvши* / *ипрѝшек-āvши* (: *претек-ох*), *рѝк-āvши* (: *рек-ох*), *сѝшек-āvши* (: *стек-ох*), *угриз-āvши* (: *утриз-ох*) и сл.

4. У неким случајевима јавља се, међутим, у гл. прил. прошлом друга основа или основа друкчија од оне у аористу:

а) Код глагола *ићи* аористна је основа *ид-ох*, а у гл. прил. прошлом имали бисмо *иш-āvши*, а код префиксалних образовања *дош-āvши* (: *дођ-ох*), *изаш-āvши* / *изѝш-āvши* (: *изађ-ох* / *изѝђ-ох*), *наш-āvши* (: *нађ-ох*), *идш-āvши* (: *пођ-ох*), *уш-āvши* (: *уђ-ох*) и сл. Од глагола *оѝићи* аорист данас најчешће гласи *од-ох*, а гл. прил. прошли *оѝиш-āvши* / *оѝишш-āvши*.⁹

⁵ Према Маретићу, „*prošli gerundij u Vukovim djelima svršuje se na -vši svagda, samo glagoli doći, poći, ući mogu ga imati i bez -ši*“. С друге стране, „*u Daničićevu 'starom zavjetu' nalazi se oblik bez -ši veoma često*“ (Маретић 1963: 234).

⁶ Обрнуто у збиркама поезије Б. Радовића (9 пута *-вши* : 24 пута *-в*), што је утврдио А. Милановић, оцењујући тај однос као стилистички релевантан (2003: 45–46).

⁷ Уп. и: „Између наставка и крајње фонеме консонантских основа јавља се непостојано *-а-*“ (Симић 2001: 190). „*Između njega [суфикса] i korijenskoga morfema koji завршава suglasnicima umeće se nepostoјано a*“ (Силић–Прањковић 2005: 94).

⁸ Уп. и Алексић–Станић 1978: 188.

⁹ Уп.: „Од глагола *ићи* прошли прилог је *иш-авши*, а од *доћи*, *наћи* и сл.: *дошавши*, *нашавши* итд.“ (Алексић–Станић 1978: 188).

б) Код неких глагола на *-сѣти* (инф.) типа *ѡасѣти – ѡадох, сресѣти – сретѡх* и сл. глаголски прилог прошли по правилу се гради од измењене аористне основе, тј. такође од оне коју имамо у радном глаголском придеву:

-**бости**, -бодем / -**бод-ох**: *избовиши* (Глас јавности, 28. 9. 2003; Danas, 17. 5. 2008; Borislav Peќić, Novi Jerusalem, London 1988); *набовиши* (sr.wikipedia.org/sr-el/Свет_није_довољан); *убовиши* (Danas, 3. 6. 2004; Kurir, 21. 11. 2003);

-**вести**, -ведем / -**вед-ох**: *довевши* (Vreme 1998, br. 383); *завевши* (Синклер Луис, Мартин Ароусмит, прев. Л. Ж. Симић, Бгд. 2004); *изевши* (Мото Карор, Una, Zagreb 1983; Tomas Man, Ispovesti varalice Feliksa Krula, прев. В. Petroviћ, Bgd. 1988; Džoan Vindž, Snežna kraljica, прев. А. В. Nedeljkoviћ, www.rastko.rs; Глас јавности, 25. 7. 2005); *навевши* (Aleksandar Tišma, Upotreba љовека, Bgd. 1977); *одевши* (Robert Landlam, Kasandrin sporazum, прев. Д. Goluboviћ, Bgd. 2004; Александер Бајт, Берманов досије, прев. М. Витезовић, Бгд. 2006); *ѡовевши* (И.; Растко Петровић, Африка, Бгд. 1955; Den Braun, Davinћijev kod, прев. N. Ivanoviћ, Novi Sad 2004; Živojin Pavloviћ, Oni више не постоје, Bgd. 1987; Кетрин Чарли, Јужни пол, прев. Т. Максимовић, Бгд. 2005); *ѡровевши* (Фјодор Михајлович Достојеvски, Браћа Карамазови, I, прев. Ј. Максимовић, Бгд. 1970); *ѡроизвевши* (Živojin Pavloviћ, Oni више не постоје, Bgd. 1987); *свевши* (Vreme 1998, br. 385); *увевши* (Растко Петровић, Африка, Бгд. 1955; Глас јавности, 8. 11. 2007; Оскар Давичо, Песма, Бгд. 1952; Danas, 22. 9. 2003; Danas, 14. 7. 2005);¹⁰

-**јести**, -једем / -**јед-ох**: *изјевши* (Vreme 1998, br. 390); *најевши (се)* (Видосав Стевановић, Тестамент, Бгд. 1986); *ѡрејевши се* (И.); *ујевши (се)* (Бранимир Ћосић у РМС, под „стрѣсти“; Marko Vidojkoviћ, Sve crvenkapice su iste, Bgd. 2007);

-**красти**, -крадем / -**крад-ох**: *искравши се* (Denijel Keјz Moren, Prsten, прев. М. Živkoviћ i S. Janoski, www.rastko.rs); *укравши* (Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002; Blic, 14. 1. 2005; Глас јавности, 9. 1. 2008; Blic, 24. 2. 2006; Danas, 24. 8. 2007; Danas, 27–28. 10. 2007);

(-)**пасти**, (-)паднем / (-)**пад-ох**: *ѡавши* (Григорије Божовић и Борислав Пеќић у: Мирослав Јосић Вишњић, Антологија српских приповедача XIX и XX века, Бгд. 1999; Војислав Илић, Песме, www.ask.rs; Видосав Стевановић, Тестамент, Бгд. 1986; Borislav Peќić, Novi Jerusalem, London 1988; Vreme 1997, br. 371; Danas, 11. 7. 2003; Danas 21. 2. 2004; Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Милош Црњански, Роман о Лондону, Бгд. 1996; Emil Zola, Nana, прев. I. Dimitrijeviћ i M. Šare, Subotica 1984; Григорије Цамблук, Житије Стефана Дечанског, савремена језичка редакција Ј. Мирковић, Интернет издање, Бгд. 2000; Robert Grevs, Grћki mitovi, џesto izdanje, прев. G. Mitrinoviћ-Omћikus, Bgd. 1995; Александер Бајт, Берманов досије, прев. М. Витезовић, Бгд. 2006; Фјодор Михајлович Достојеvски, Браћа Карамазови, I, прев. Ј. Максимовић, Бгд. 1970); *доѡавши* (Vreme 1997, br. 336); *исѡавши* (Ivan Sergejeviћ Turgenjev, Osevi i deca, прев. М. Moskovljjeviћ, Bgd. 1963; Фјодор Михајлович Достојеvски, Браћа Карамазови, I, прев. Ј. Максимовић, Бгд. 1970; Милисав Савић, Ујак наше вароши, Бгд. 1977); *ѡреѡавши* (Živojin Pavloviћ, Oni више не постоје, Bgd. 1987); *ѡреѡавши се* (Борислав Пеќић у: Мирослав Јосић Вишњић, Антологија српских приповедача XIX и XX века, Бгд. 1999;

¹⁰ Али: *одвезѡвши (се) / ѡдвезѡвши (се)*: *одвѣсѣти, одвѣзѣм, одвѣзох*.

Borislav Pekić, Novi Jerusalem, London 1988; Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; РМС под „гекнути“, „полегати“ и „попасти“, у дефиницији; *уријавиши* (Aleksandar Tišma, *Upotreba čoveka*, Bgd. 1977); *уријавиши* (Robert Grevs, *Grčki mitovi, šesto izdanje*, prev. G. Mitrinović-Omčikus, Bgd. 1995; Dragan Velikić, *Ruski prozor*, Bgd. 2007);

-плести, -плетем / -плет-ох: *зайлєвиши (се)* (Меша Selimović, *Tvrđava*, Sarajevo 1974; Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002); *исїлєвиши* (Ресавски гласник, 1. 4. 2003); *расїлєвиши* (Видосав Стевановић, *Тестамент*, Бгд. 1986); *сայлєвиши се* (Време 1998, br. 396); *уїлєвиши* (Branislava Jeftović, *Janusov gasadnik* (književne analize), Bgd. 1990; Denijel Kejz Moren, *Prsten*, prev. M. Živković i S. Janoski, www.rastko.rs; *Danas*, 12. 12. 2006; Меша Selimović, *Tvrđava*, Sarajevo 1974); *уїлєвиши се* (Време 1997, br. 359; J. Милутиновић, *Jezička analiza ideologije: slučaja Kagan*, <http://blog.b92.net>; Александер Бајт, Берманов досије, прев. М. Витезовић, Бгд. 2006);

-прести, -предем / -пред-ох: *исїрєвиши* (www.mojelekar.com);

(-)сести, -седнем / (-)сед-ох: *сєвиши* (Видосав Стевановић у: Мирослав Јосић Вишњић, *Антологија српских приповедача XIX и XX века*, Бгд. 1999; Володимир Виниченко, *Закон*, прев. М. Ивановић, www.rastko.rs; *Глас јавности*, 25. 5. 2002; Milorad Janković Beli, *Bleda mesečeva svetlost*, www.rastko.rs); *засєвиши* (Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002; Џек Лондон, *Глас дивљине*, прев. Б. Недић, Бгд. 1979); *зайосєвиши* (Време 1997, br. 350); *їрисєвиши* (Томас Ман, *Буденброкови*, II, прев. Б. Петровић, Бгд. 1978);

(-)срести, (-)сретнем ((-)сретем) / (-)срет-ох: *срєвиши* (Видосав Стевановић, *Тестамент*, Бгд. 1986; Ivan Sergejević Turgenjev, *Osevi i deca*, prev. M. Moskovljević, Bgd. 1963; *Danas*, 9. 9. 2003); *срєвиши се* (Aleksandar Tišma, *Široka vrata*, Bgd. 1997); *сусрєвиши* (Горан Петровић, *Ситничарница „Код срєвнє руке“*, Бгд. 2004; Oskar Davičo, *Radni naslov beskraja*, Bgd. 1958; Меша Selimović, *Ostrvo*, Sarajevo 1974; Милован Данојлић, *Муке с речима* (Сапутник), Бгд. 1997; Wikipedia); *сусрєвиши се* (Добрица Ћосић, *Далеко је сунце*, Бгд. 1976; Добрица Ћосић, *Грешник*, Бгд. 1990; Rastko Petrović, *Proza*, Bgd. 1964; Denijel Kejz Moren, *Prsten*, prev. M. Živković i S. Janoski, www.rastko.rs; Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002).

Овим глаголима могли бисмо прикључити и оне типа -*местїи*, -*мєїем* / -*мєї*-ох, али за њих немамо потврда.

У неким граматицама се уопште не помињу облици гл. прил. прошлог ових и оваквих глагола (нпр. Стевановић 1975, Мразовић–Букадиновић 1990, Станојчић–Поповић 2004, Силић–Прањковић 2005), док се у другим наводе или само облици од полазне инф. основе (уп. *plětāvši/plětāvši* Хрв. грам 1997: 245) или двојаки облици: *ōpletāvši/ōplēvši*, *srětāvši/srēvši*, *īspadāvši/īspāvši*, *pōjedāvši/pōjēvši* (Рагуж 1997: 195), односно *ўкראдāvши* и *ўкראvши* (: *ўкрасити*), *срєїāvши* и *срєvши* (: *срєсти*), *їдмєїāvши* и *їдмєvши* (: *пдмести*), „али само: *їлєїāvши* (: *їлєсїїи*), *сєдāvши/сјєдāvши* // *сєднўvши/сјєднўvши* (: *сєсїїи* – *сјєсїїи*)“ (Симић 2001: 190).¹¹ У П60 имамо: (*из*)*бдāvши* и (*из*)*бв(ши)* (под

¹¹ Рагуж сматра да „glagolski prilog prošli ima naglaske kao i 2. i 3. lice aorista jednine“ (1997: 195), па отуда његови акценти типа *їсїдāvши* / *їсїāvши*, док је Симићево *с(ј)дāvши* / *с(ј)днўvши* (2001: 190) очигледно омашка. Узгред, иако је гл. прил. прошли величини глаголски облик, којем нису својствене ни категорије граматичког

„бости“), *пòједāv(ши)* и *пòјѣвши*, *пòмѣтйāv(ши)* и *пòмѣв(ши)*, а за *срѣсти* – *срѣтйāv(ши)*, *срѣв(ши)* и *срѣтнув(ши)*.¹²

Маретић (1963: 240) има *сјѣдāvши*, *срѣтйāvши* (са потврдама из Вукових и Даничићевих дела), којима можемо додати и *заводавши* из Вуковог Рјечника (1852), под одредницом „Мáрко Краљевић“. Маретић има и *павши*, „којему у akad. гјечнику има podosta potvrda iz starijega jezika, а у наше је вријеме необичан“ (1963: 241). Он, међутим, не наводи ниједну потврду за „обичну“ форму, тј. за **пававши*.

Двојаке облике гл. прил. прошлог тумачи Рагуж двојаким облицима аориста: „Oni glagoli koji imaju dvostruke aoriste imaju i dvostruke glagolske priloge prošle“ (1997: 194), тврдећи да аорист од гл. *оилесити* може гласити и *оиле*, од *срѣстити* – *сре*, од *испјасити* – *испја*, од *појесити* – *поје*, што је мало вероватно.¹³ Овакав став донекле је ублажен следећом његовом констатацијом: „Ирак су краћи облици [гл. прил. прошлог] обичнији и чеšћи (dok su duži oblici aorista običniji)“ (1997: 195).

Објашњење за настанак ових и оваквих облика гл. прил. прошлог дао је још Маретић: „Prema aktivnom participiju *paо, pala* начинjen је i prošli gerundij *paвši*“ (1963: 241), што значи да је граматичка основа у *паво* (у којем је полазна аористна основа измењена давнашњим фонетским промена) и *павши* иста.¹⁴

У грађи којом располажемо нашло се само неколико примера гл. прил. прошлог грађених од полазне, примарне аористне основе: *наведавши* (Томас Ман, *Ispovesti varalice Feliksa Krula*, prev. V. Petrović, Bgd. 1988); *зайлепјавши се* (Симо Матавуљ, Ускок Јанко, www.ask.rs); *седавши* (Марко Цар у РМС, под „сести“); *сједавши* (Симо Матавуљ, *Изабрана дела*, Бгд. 1983); *посједавши* (Иво Ћипико у РМС, под „посести“).

Од глагола *пјасити*, *сестити* и *срѣстити* јавља се гл. прил. прошли и по III врсти: *пјаднувши* (Симо Матавуљ, Ускок Јанко, www.ask.rs; Miodrag Ćupić, *Smrt na jugu*, Bgd. 1984);¹⁵ *с(ј)еднувши* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Милован Глишић, *Приповетке*, Бгд. 1973; Симо Матавуљ, *Изабрана дела*, Бгд. 1983; Џон Голсворди, *Сага о Форсајтима*, прев. М. Ђорђевић, Бгд. 1975; Томас Ман, *Ispovesti varalice Feliksa Krula*, prev. V. Petrović, Bgd. 1988; Момо Карор, *Provincijalac*, Zagreb 1976; Воја Чолановић, *Зебња на расклапање*, Бгд. 1988); *пјреседнувши* (Ivan Sergejević Turgenjev, *Ocevi i deca*, prev. M. Moskovljević, Bgd. 1963); *срѣтнувши* (Војислав Илић, *Песме*, www.ask.rs; Ivan Sergejević Turgenjev, *Ocevi i deca*, prev. M. Moskovljević, Bgd. 1963).

рода (мушког, женског или средњег) и броја (једине и множине), његов акценат је прилично компликован и заслужује посебну обраду.

¹² У Правописном речнику нема одреднице „пасти“, иако се под *пјаднувши* чита-лац упућује на њу („исп. и пјасити“).

¹³ Истина да, како констатује Маретић, „katkad у pjesmama imaju glagoli pasti, sjesti pokраћени aorist, npr. паše ... сјеše“, као и да је „izvan pjesama ... aorist jeh pored jedoh ... а тако је и susreše se (mjesto susretoše se)“, али такве облике он сматра необичним (1963: 241).

¹⁴ Уп. и Клајн: „Osnova је ista kao у radnom pridevu“ (2005: 131).

¹⁵ За ретко *пјаднувши* имамо потврду и из Вуковог језика: Народне српске приповјетке (1821) – Српске народне приповијетке (1853), *Сабрана дела Вука Караџића*, књига трећа, Бгд. 1988, стр. 233; Нови завјет, Јеванђеље по Јовану XII/24.

Овим се облицима избегава хомоморфија (уп. *їадаїи* – **їадавиши*, *седаїи* – **седавиши*, *среїаїи* – **среїавиши*), али се то постиже и облицима типа *їавиши*. У П60 нема одреднице *їасїи* (иако под *їаднуїи* стоји „исп. и пїасти“), за *сесїи* се наводи *сїднїв(ши)* и *сїдїв(ши)*, а за *среїсїи* – *среїїїв(ши)*, *среїїнїв(ши)*.

5. Глаголи на *-*нести*, код којих је полазна инфинитивна основа двојака, нпр. *донес-ох* (чешће) и *дон(и)е-х* (ређе), граде данас гл. прил. прошли готово редовно од ове друге основе (која је, поново, иста као у р. гл. придеву): *доневиши* (Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Милорад Павић, *Хазарски речник*, Бгд. 1994; Borislav Pekić, *Novi Jerusalem, London* 1988; Горан Петровић, *Ситничарница „Код срећне руке“*, Бгд. 2004; *Vreme* 1997, br. 367, 369); *донијевиши* (Симо Матавуљ, Ускок Јанко, www.ask.rs); *доїриневиши* (*Vreme* 1998, br. 389); *изневиши* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Gabrijel Garsija Markes, *Sto godina samoće*, prev. J. Mimica-Popović, Bgd. 1982; *Vreme* 1997, br. 354; 1998, br. 393); *наневиши* (Aleksandar Tišma, *Upotreba čoveka*, Bgd. 1977; *Vreme* 1997, br. 341); *одневиши* (Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Горан Петровић, *Ситничарница „Код срећне руке“*, Бгд. 2004; Aleksandar Tišma, *Upotreba čoveka*, Bgd. 1977; *Vreme* 1997, br. 357); *їодневиши* (*Vreme* 1997, br. 351); *їоневиши* (Милош Црњански, *Сеобе и Друга књига сеоба*, Бгд. 1962; Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Милисав Савић, *Ујак наше вароши*, Бгд. 1977; Видосав Стевановић, *Тестамент*, Бгд. 1986; Aleksandar Tišma, *Široka vrata*, Bgd. 1997; Гордана Олујић, *Седерна ружа и друге бајке*, www.ask.rs; Georgije Gurdžijev, *Sve i svja ili Belzebubovi razgovori sa unukom*, Knjiga prva, prev. M. Grbić, Bgd. 2001; Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002); *їриневиши* (Rastko Petrović, *Proza*, Bgd. 1964; Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Rade Kuzmanović, *Ap*, Bgd. 2008; Rastko Petrović, *Proza*, Bgd. 1964; Aleksandar Tišma, *Upotreba čoveka*, Bgd. 1977); *їроневиши* (*Vreme* 1997, br. 373); *уневиши* (Меша Селимовић, *За и против Вука*, Бгд. 1987).

Врло су ретки примери типа *занесавиши* (Борисав Станковић, *Нечиста крв*, Бгд. 1975); *їонесавиши* (Симо Матавуљ, Ускок Јанко, www.ask.rs; Борисав Станковић, *Нечиста крв*, Бгд. 1975), засведочени код старијих писаца и у Вуковим Српским народним приповијеткама.

6. Глаголи примарно III врсте (с односом *-нути / -не*) који могу имати облике аориста, али не и р. гл. придева, по I врсти имају гл. прил. прошли увек по III врсти (обично су то гл. чија се основа у аористу завршава на *-б*, *-д* или *-їи*): *кренувиши* (Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002; *Vreme* 1997, br. 366, 368; 1998, br. 387); *искренувиши* (Видосав Стевановић, *Тестамент*, Бгд. 1986); *обрнувиши* (*Vreme* 1998, br. 392); *окренувиши (се)* (Rade Kuzmanović, *Ap*, Bgd. 2008; Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987; Милош Црњански, *Сеобе и Друга књига Сеоба*, Бгд. 1962; *Vreme* 1997, br. 373, 375; 1998, br. 387, 392, 398); *окренувиши* (Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987); *осврнувиши се* (Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987; Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002; *Vreme* 1997, br. 346); *оїкинувиши* (*Vreme* 1997, br. 364); *їогинувиши* (Oskar Davičo, *Radni naslov beskraja*, Bgd. 1958); *їосрнувиши* (Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987; *Vreme* 1997, br. 354); *їрекинувиши* (Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987); *скинувиши* (Стеван Сремац, *Поп Ћира и поп Спира*, www.ask.rs; Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Бгд. 1996).

Најчешће је тако и код глагола који могу имати и облике р. гл. придева по I врсти: *клекнувши* (Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje); *навикнувши се* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962); *нагнувши се* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Rade Kuzmanović, *Ap*, Bgd. 2008; Добрица Ћосић, *Грешник*, Бгд. 1990; Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987); *напрегнув* (Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje); *напрегнувши* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs); *оћиснувши* (Branimir Šćerpanović, *Usta puna zemlje*, Bgd. 1975); *оћргнувши се* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962); *ћоклекнувши* (Rade Kuzmanović, *Ap*, Bgd. 2008; *Vreme* 1998, br. 397); *ћосегнувши* (Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002); *ћрићегнувши* (Гордана Олујић, *Гласам за љубав*, www.ask.rs); *сагнувши (се)* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Симо Матавуљ, *Ускок Јанко*, www.ask.rs; Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Бгд. 1996; *Гроздана Олујић, Седефна ружа и друге бајке*, www.ask.rs); *слегнувши* (Rade Kuzmanović, *Ap*, Bgd. 2008; Aleksandar Tišma, *Upotreba čoveka*, Bgd. 1977); *сћегнувши* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Бранко Ћопић, *За својом војском*, Бгд. 1978); *сћиснувши* (Danilo Kiš, *Sabrana dela*, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje); *сћргнувши* (Бранко Ћопић, *За својом војском*, Бгд. 1978); *ћргнувши (се)* (Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Бгд. 1964; Ivo Andrić, *Priповетке*, Sarajevo – Bgd. 1958; Oskar Davidović, *Radni naslov beskraja*, Bgd. 1958; Тура Јакшић, *Проза*, www.ask.rs; Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Бгд. 1996; Branimir Šćerpanović, *Usta puna zemlje*, Bgd. 1975; *Добрило Ненадић, Доротеј*, www.ask.rs; Ненад Крга, *Дамари стварног*, Бгд. 2002).

Међутим, код глагола овога типа могућан је гл. прил. прошли и по I врсти: *исћрегавши* (Miroslav Popović, *Sudbine*, Bgd. 1994); *исћегавши* (Miroslav Popović, *Sudbine*, Bgd. 1994; Aleksandar Tišma, *Široka vrata*, Bgd. 1989); *клекавши* (Видосав Стевановић, *Тестамент*, Бгд. 1986); *ћоћегавши* (Момо Карор, *Provincijalac*, Zagreb 1976); *ћрићегавши* (Међа Selimović, *Tvrđava*, Sarajevo 1974); *ћргавши (се)* (Симо Матавуљ, *Ускок Јанко*, www.ask.rs; Милош Црњански, *Сеобе и Друга књига Сеоба*, Бгд. 1962; Драгиша Васић, *Сабране приповетке*, www.ask.rs; *Гроздана Олујић, Гласам за љубав*, www.ask.rs; Živojin Pavlović, *Oni više ne postoje*, Bgd. 1987).¹⁶ Облици гл. прил. прошлог по I врсти знатно су ређи него одговарајући облици р. гл. придева, што значи да у овом погледу не постоји потпуни паралелизам између та два гл. облика.

7. Глаголи (-)дати и (-)знати, који врло често имају аорист по I врсти (основни гл. *дати* готово редовно), никад не творе гл. прил. прошли од те, су-гласничке основе, већ од вокалске, оне коју имамо у инф. и р. гл. прид.:

давши (Драгиша Васић, *Сабране приповетке*, www.ask.rs; Dobriilo Nenadić, *Dorotej*, Bgd. 1979; Милорад Павић, *Хазарски речник*, Бгд. 1994; Милорад Павић, *Предео сликан чајем*, Бгд. 1996; *Гроздана Олујић, Гласам за љубав*, www.ask.rs; Светолик Ранковић, *Горски цар*, www.ask.rs; Светолик Ранко-

¹⁶ Друга је ствар, у коју овде нећемо улазити, двострукост типа *дигавши* / *дигнувши*, која је последица двострукости инфинитива. Скрснућемо пажњу само на чињеницу да се поред *сћигавши*, *ћрисћигавши* и сл. јавља и *ћрисћигнувши*, истина само са једном потврдом, која уз то није из савремене књижевности (Милован Глишић, *Приповетке*, Бгд. 1973).

вић, Приповетке, www.ask.rs; Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002; Vreme 1997, br. 335, 337); *додавши* (Милицав Савић, Ујак наше вароши, Бгд. 1977; Aleksandar Tišma, Široka vrata, Bgd. 1989; Vreme 1997, br. 334, 336, 358, 360; 1998, br. 396); *издавши* (Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Vreme 1997, br. 374; 1998, br. 397); *одавши* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Антоније Исаковић, Трен 2, Бгд. 1982; Vreme 1998, br. 385); *предавши* (Драгиша Васић, Сабране приповетке, www.ask.rs; Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987); *придодавши* (Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987); *продавши* (Мото Карор, Provincijalac, Zagreb 1976);

дознавши (Светолик Ранковић, Горски цар, www.ask.rs; Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Добрило Ненадић, Деспот и жртва, Бгд. 2004); *познавши* (Иво Андрић, На Дрини ћуприја, Бгд. 1964; Oskar Davičo, Radni naslov beskraja, Bgd. 1958; Светолик Ранковић, Горски цар, www. ask.rs); *препознавши* (Branimir Šćepanović, Usta puna zemlje, Bgd. 1975; Vladao Arsenijević, U potpalublju, Bgd. 1995; Милорад Павић, Хазарски речник, Бгд. 1994; Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002); *признавши* (Меша Selimović, Ostrvo, Sarajevo 1974); *сазнавши* (Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Меша Селимовић у: Време непролазно, Бгд. 1966; Vreme 1997, br. 349, 357, 374; 1998, br. 398); *уознавши* (Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Vreme 1997, br. 371; 1998, br. 383, 394).

То у потпуности важи и за (-)стати:

заоставиши (Branimir Šćepanović, Usta puna zemlje, Bgd. 1975; Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje); *заставиши* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Erih Koš, Imena, Bgd. 1964; Rade Kuzmanović, Ap, Bgd. 2008; Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Aleksandar Tišma, Široka vrata, Bgd. 1989; Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962); *оставиши* (Иво Андрић, На Дрини ћуприја, Бгд. 1964; Иво Андрић, Травничка хроника, Бгд. 1963; Marko Vidojković, Svc crvenkarice su iste, Bgd. 2007; Rade Kuzmanović, Ap, Bgd. 2008; Živojin Pavlović, Belina sutra, Bgd. 1983; Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Radoslav Rotković, Ne idi mojom ulicom, Novi Sad 1963; Меша Selimović, Tvrdava, Sarajevo 1974; Светолик Ранковић, Горски цар, www.ask.rs; Стеван Сремац, Поп Тира и поп Спира, www.ask.rs; Aleksandar Tišma, Upotreba čoveka, Bgd. 1977; Бранко Ћопић, За својом војском, Бгд. 1978; Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002; Vreme 1997, br. 363, 364, 374; 1998, br. 379, 396); *уоставиши* (Мото Карор, Provincijalac, Zagreb 1976; Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Милорад Павић, Хазарски речник, Бгд. 1994; Miroslav Popović, Sudbine, Bgd. 1994; Милицав Савић, Ујак наше вароши, Бгд. 1977; Aleksandar Tišma, Upotreba čoveka, Bgd. 1977; Aleksandar Tišma, Široka vrata, Bgd. 1989; Воја Чолановић, Зебња на расклапање, Бгд. 1988; Vreme 1997, br. 338, 343, 356, 357, 368, 370, 372, 373; 1998, br. 376, 379); *преставиши* (Oskar Davičo, Radni naslov beskraja, Bgd. 1958; Rade Kuzmanović, Ap, Bgd. 2008; Меша Селимовић у: Време непролазно, Бгд. 1966; Živojin Pavlović, Oni više ne postoje, Bgd. 1987; Aleksandar Tišma, Upotreba čoveka, Bgd. 1977; Vreme 1997, br. 371); *приставиши* (Živojin Pavlović, Belina sutra, Bgd. 1983; Borislav Pečić,

Novi Jerusalem, London 1988; Vreme 1997, br. 374; 1998, br. 389); *растјавиши се* (Radoslav Rotković, Ne idi mojom ulicom, Novi Sad 1963); *стјавиши* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Ivan Sergejevič Turgenjev, Osevi i deca, prev. M. Moskovljević, Bgd. 1963); *устјавиши* (Милош Црњански, Сеобе и Друга књига Сеоба, Бгд. 1962; Momo Kapor, Foliranti, Zagreb; Danilo Kiš, Sabrana dela, u redakciji Vere Miočinović, Elektronsko izdanje; Meša Selimović, Tvrđava, Sarajevo 1974; Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002; Vreme 1998, br. 396).

9. И малобројни глаголи V врсте (по Стевановићевој модификацији Белићеве класификације глагола) типа *см(ј)еиши*, *ум(ј)еиши*, *разум(ј)еиши* чији је аорист готово редовно по I врсти (*смед-ох*, *умед-ох*, *разумед-ох*) имају гл. прил. прошли с основом као у инфинитиву или радном глаголском придеву: *разумевиши* (Б. Станковић, Нечиста крв, Бгд. 1975; Emil Zola, Nana, prev. I. Dimitrijević i M. Šare, Subotica 1984); *разумјевиши* (Симо Матавуљ, Приповетке, www.rastko.rs; Симо Матавуљ, Ускок Јанко, www.ask.rs); *смевиши* (Ненад Крга, Дамари стварног, Бгд. 2002).

10. Помоћни и медијални глагол *хйеиши* твори облике аориста најчешће по I врсти (нпр. *хйед-ох*), али се та основа никада не јавља у гл. прил. прошл. Уп.: *хйевиши* (Лаза Лазаревић, Изабрана дела, Бгд. 1961; Стеван Сремац, Поп Ти́ра и поп Спира, www.ask.rs; Растко Петровић, Африка, Бгд. 1955; Vreme 1998, br. 400), *хйјевиши* (Симо Матавуљ, Ускок, www.ask.rs).

11. Овим кратким прилогом нису обухваћене све варијације у творби глаголског прилога прошлог, али је и ово, верујемо, довољно да покаже да је његова творба комплекснија и занимљивија него што би се то могло закључити на основу савремене сербокroatистичке граматичке литературе. Уз то, изнета грађа (мада у неким случајевима недостатна и недовољно репрезентативна) сугерише измену (или бар допуну) постојеће граматичке норме.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексић–Станић 1978: Др Радомир Алексић – Милија Станић, *Грамаишка српскохрватског језика за ученике гимназије*, тринаесто издање, Београд.
- Клајн 2005: Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Маретић 1963: Prof. Dr T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb.
- Милановић 2003: Александар Милановић, „Глаголски прилози у поезији Борислава Радовића“, Зборник *Борислав Радовић, ђесник*, Краљево, 41–58.
- Мразовић–Букадиновић 1990: Pavica Mrazović – Zora Vukadinović, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- П60: *Правопис српскохрватског књижевног језика*, МС–МХ, Нови Сад – Загреб 1960.
- Рагуж 1997: Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb.
- Силић–Прањковић 2005: Josip Silić – Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb.
- Симић 2001: Радоје Симић, *Српска грамаишка*, I, Увод, фонологија, морфологија, Београд.

- Станојчић–Поповић 2004: Живојин Станојчић – Љубомир Поповић, *Грамаџика српског језика*, Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стевановић 1975: М[ихаило] Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаџички системи и књижевнोजезичка норма)*, I, треће издање, Београд.
- Хрв. грам. 1997: Eugenija Barić – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika, *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje, Zagreb.

Резюме

Мирослав Николић

ОБРАЗОВАНИЕ ДЕЕПРИЧАСТИЯ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ В СЕРБСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

Предметом настоящей работы являются глаголы, не образующие деепричастие прошедшего времени от первичной, исходной инфинитивно-аористной основы, от секундарной основы, представленной в действительном причастии данных глаголов. Таким образом, в настоящее время имеется следующее состояние: *довевши* /а не **довед-авши*/, *наввши* /а не **пад-авши*/, *појеввши* /а не **појед-авши*/ и т. п.

МИЛАН ШИПКА
(Сарајево)

ЗНАЧЕЊЕ И УПОТРЕБА ГЛАГОЛА ЗАХВАЛИТИ (СЕ)

На основу бројних примера из наше старије и новије књижевнојезичке праксе, забележених у речницима, те анализе развоја семантичког садржаја глагола *захвали́ти (се)*, посебно његовог рефлексивног облика, овде се оповргава уврежено схватање међу многим писцима језичких савета да у значењу „изразити захвалност“ треба употребљавати само облик *захвали́ти*, јер, према тим лингвистима, међу којима има и доста истакнутих и ауторитативних, *захвали́ти се* значи искључиво „одрећи се нечега“ или „поднети оставку“ и сл.

Кључне речи: *захвали́ти*, *захвали́ти се*, значење, нормативност, енантисемија.

1. Ко зна кад и ко зна како (не вреди то посебно истраживати), међу многим нашим лингвистима уврежило се схватање да глагол *захвали́ти (се)* у своја два различита облика: *захвали́ти* (без повратне заменице) и *захвали́ти се* (с том заменицом, као рефлексивни) имају и два различита, супротна значења, па их онда тако треба и употребљавати. Најопширнија информација и савет о томе може се наћи у приручнику *Говоримо српски – с лакоћом до језичке културе* Милорада Телебака. Упозоравајући на погрешну употребу заменице *се*, он посебно истиче да је „неопходно pazити на употребу повратне заменице *се* уз глагол **захвалити**, **захваљивати**, зависно од значења. У значењу 'изразити захвалност' боље је неповратно: **захвалио је** за помоћ коју су му пружили, **захваљујем** на пажњи и сл., док се повратни облик употребљава у значењу 'одрећи се нечега, поднијети оставку'. На примјер: **Захвалио се** на понуђеној функцији, тј. одбио је да је прихвати“.

Следи и кратак закључак и поука:

„Према томе, ако вам понуде нешто – кафу, пиће или слично а ви прихватите и хоћете да будете фини, кажите **захваљујем**. Кажете ли **захваљујем се**, схватиће да сте одбили понуду!“

(Телебак 1998: 182).

Слична поука налази се и у Клајновом *Речнику језичких недоумица*. Ту, без измене од првог, затим четвртог, прерађеног и допуњеног издања, па све до деветог (2008), стоји овако:

„Захвалити, захваљивати, не: захвалили се, захваљивати се (осим кад значи одрећи се, нпр. ’Захвалио се на части, предлажући да место њега узму неког млађег’)“

(Клајн 2008: 65).

У *Српском језичком љиручнику* групе угледних аутора (Павла Ивића, Митра Пешикана, Бранислава Брборића, а међу њима и Ивана Клајна), у другом, допуњеном и измењеном издању, у нешто блажој стилизацији, али суштински исто, такође је речено:

„захвалити, боље него *захвалили се* (али: *захвалили се на частии* и сл. = учтиво одбити“

(СЛП 2004: 248).

2. Ови савети потпуно су супротни дефиницијама значења глагола *захвалили* и *захвалили се* у нашим старијим и новијим речницима књижевног језика, па и стању у савременом медијском и разговорном језику на српском говорном простору.

2.1. Вук је у првом издању *Српског рјечника* (1818) забележио само облике *захвалили* и импф. *захваљивати* (без повратне заменице), и то само у једном значењу („изразити/изражавати захвалност“) уз напомену како се та реч у народу изговара. Ту стоји овако:

„Захва́лити (или зафа́лити), им, рф. (у Сријему, у Бачкој и у Банату по варошима; а сељаци (кад оће да говоре као и варошани) кажу: *заквалити*, или *завалити*) коме, *danken*, *gratias ago*“.

Иза тога, након глаголске именице „захваљивање (зафаљивање), n. *das Danken*, *gratiarum actio*“ следи и имперфективни облик:

„захваљивати (зафаљивати) љујем v. *impf. danken*, *gratias ago*“ (Вук 1818: 222).

И то је све. Облика са заменицом *се*, као што је већ речено, нема, па ни оног другог значења које се данас наводи („одрећи се нечега“, „поднети оставку“ и сл.). То се значење, вероватно, није могло тада ни развити, бар не код Срба, који су увек били више склони да се грабе о власт и дужности него да одбијају разне функције и почасте. У том смислу занимљив је један историјски спис Вука Стефановића Караџића са карактеристичним насловом:

„*Правилелсѣвуюѣиј Совѣтейъ Сербскіиъ*“ за времена Кара-Ђорђевића или Ошимање ондашњијех великаша око власѣи

(Вук 1860).

Рефлективни облик *захвалили се* појавио се нешто касније. Према *Броз-Ивековићеву рјечнику* (1901), који је преузео комплетну грађу из проширеног издања *Вукова рјечника* (1852), из кога су пренесени и дати примери, тај је облик значио „похвалити се“, „дичити се“, нем. *sich ruehmen*, лат. *glorior*, као у Вуковим примерима: „*Zahvali se žuti limun na moru: danas nema ništa ljepše od mene. A znate li, moja braćo draga, da se Arap caru zahvalio da će moju izgubiti glavu. Rj....*“ (Броз-Ивековић II 1901: 776).

У великом *Рјечнику ЈАЗУ* уз рефлективни облик наведено је више значења, међу којима су на првом месту ова три:

„**a. zahvaliti se kome, s istim značenjem kao akt.** zahvaliti, očito prema њem. U *Šulekovu нем.-hrv. rječniku* (bedanken sich, danksagen). Jemanden Dank zollen, zahvaliti se komu. Jur.-pol. term. 663. K њemu počeli dohajat, da mu se zafale. Nar. prip. mikul. 38.

b. odreći se u jednoj je potvrdi zafaliti... da se te česti zahvalimo. Lubiša prip. 17. Gazda ostaje gazdom, dok je živ, il dok se ne zafaji (*Varoš kod Slav. Broda*) Zborn. za nar. živ. 26, 104.

c. pohvaliti se, dičiti se, hvastati se. U *rječniku Bellinu* (laudarsi, dir le sue lodi, de se ipso praedicare; pohvaliti se, hvaliti se, zahvaliti se, slaviti se, prođavati se, metaf. dičiti se u riječi, *s primjerom iz Gundulića...*), u *Stulićevu* (vantarsi, gloriari, se jactare, /пет! – М. III./ *s primjerom iz Gundulića...*), u *Vukovu* (zafaliti se, zafalim se; vide zahvaliti se...)“ и на крају „u *Šulekovu нем.-hrv...*“ и „*Ivekovićevu* (vidi pohvaliti se)...“ (PЈАЗУ XXI 1973–1974: 915).

У осталим нашим речницима књижевног језика, издатим између два светска рата и касније, у наше време, све до најновијег српског једнотомника (2007) лексема *захвалићу* (се) обрађена је у два облика, нереклексивном и рефлексивном (под једном или под две одреднице), и то, и у једном и у другом значењу: 1. „изразити, исказати захвалност“ и 2. „одрећи се нечега“, „учтиво нешто одбити“, „дати оставку“ и сл. (уз још нека, углавном дијалектална значења, као у РСАНУ).

Тако др Лујо Бакотић у свом речнику бележи:

„ЗАХВАЛИТИ, -лим *иф.*, ЗАХВАЉИВАТИ, -љујем *имџф.* I. *нейрел.* 1. изразити захвалност; 2. учтиво одрећи. II. – се, изразити захвалност; 2. учтиво одбити: – на *позиву*“

(Бакотић 1936: 292).

Речник Матице српске даје оба облика као једну одредницу: **захвалити** (се), без њиховог раздвајања унутар тога лексикографског чланка, тако да се оба значења која нас овде занимају исказују и једним и другим обликом (нереклексивним и рефлексивним), што показују и саме потврде. Прво значење дато је под бројем 1. с објашњењем: „*одаћии, исказати, изразићии захвалност*“, а друго под бројем 3. „*дати оставку, одрећи се (чега)*“

(РМС II 1967: 206).

Речник САНУ под одредницом **захвалити** у подужем лексикографском чланку, у оквиру кога је одвојен облик без заменице *се* (I) и онај с том заменицом (II), наводи више различитих значења, али се два значења која су овде предмет разматрања односе једнако и на један и на други облик (нереклексивни и рефлексивни). Ту под I. одмах на почетку стоји:

„1. *изразићии, исказати захвалност, одаћии признање*“ и „2. *в. захвалити II, 2*“, где уз рефлексивни облик стоји објашњење: „*на учтив начин одрећи се каквог њоложаја, њочасићии сл.*“

Под II. ~ се (рефлексивно!) опет су наведена оба значења:

„1. *в. захвалити (I, 1)*“ и „2. (на нечему, на нешто, ретко нечега) *на учтив начин одрећи се каквог њоложаја, њочасићии и сл.*“

(РСАНУ VI 1969: 528).

2.2. Дефиниције ових значења глагола *захвалити* и *захвалили се* у већини су цитираних речника, посебно у РМС и РСАНУ, илустроване бројним примерима, који такође показују да се оба та облика употребљавају, и могу употребљавати, и у значењу „изразити захвалност“ и у значењу „учтиво одбити (нешто)“ или „дати оставку“ и сл. Овде ћемо навести само неколико карактеристичних примера из пера српских писаца и усменог народног стваралаштва.

2.2.1. *захвалили*

- a) изразити захвалност: „Дјевојка би му понудила чашу млијека ... он би се насмијао пошто се захвалио. *Тий*.“ (РМС II 1967: 246); „Он јој захвали на марами и на конаку (НПр Вук, 77)“ (РСАНУ VI 1969: 528).
- b) учтиво одбити; дати оставку и сл.: „На крају прве године ... јавни бележник ... морао (је) ... да захвали на послу *Сек*.“ (РМС II 1967: 528); „Сабор је сазиван ... кад је владалац хтео да захвали на престолу (Стан. Ст. 2, 105); Чим је саставио нешто новаца, он захвали на служби (Весел. 18, 307)“ (РСАНУ VI 1969: 528).

2.2.2. *захвалили се*

- a) изразити захвалност: „Сад пак хајд’мо захвалит се Богу (Суб. Ј. 4, 23); Нећу речма но делом да ти се захвалим (Рув. К. 2, 116)“ (РСАНУ VI 1969: 528).
- b) учтиво одбити; дати оставку и сл.: „Стара мржња Бошњака против њега ... се искалила, јер се ... паша захвалио на свом положају (Чубр. В. 1, 340)“ (РСАНУ VI 1969: 528).

2.2.3. Све ово показује да су у најновијем српском једнотомнику (2007) значења глагола *захвалили* и *захвалили се*, иако под једном одређницом (*захвалили*) и без више одговарајућих потврда, добро дефинисана. Ту јасно стоји:

„**захвалити**, **захвалити** свр. 1. *изразити захвалност, исказати, одаћи признање*: ~ на поклону. 2. *в. захвалили се* (2). – Захвали на служби и оде. ~ се 1. *в. захвалили* (1). – Хоћу делом да ти се захвалим. 2. (на нечему, за нешто) *учтиво се одрећи каквог понуђеног положаја, учасати* и сл.: ~ се на понуђеној професури“ (РСЈ 2007: 422).

2.2.4. Тиме је дефинитивно оповргнута заблуда да се рефлексивни облик (*захвалили се*) може употребљавати само у значењу „учтиво се одрећи“, или „дати оставку“ и сл. У колумни *Слово о језику*, коју води неизменично с Егоном Фекете у *Полијикином* додатку суботом („Култура, умјетност, наука“), у вези с овим Рада Стијовић трезвено констатује:

„Грађа и свакодневне говорне ситуације ... указују на то да се подједнако често говори и: Сви су нам се писмено *захвалили* на дочеку. Вама су се у влади *захвалили* веома брзо. *Захваљујемо* вам се на помоћи. *Захваљујемо се* свима који су вечерас с нама. А среће се, мада ређе, и нереклексивна форма у другом значењу (*одрећи се нечега*): Сабор је сазван кад је владалац хтео да *захвали* на престолу. *Захватио* је на понуђеном положају, не желећи да се уплиће у политику“.

На крају она закључује:

„Када је развој језика већ наметнуо овакву ситуацију (а срећемо је и код најбољих писаца, чак и у Вуково време), не видимо разлог да је не прихватимо и не дамо овакву нормативну препоруку: у значењу изрази-ћи, изражаваћи захвалности могу се употребити обе форме глагола – и рефлексивна и нереплексивна. Нереплексивној форми треба дати извесну предност (Захваљујемо вам на помоћи), али не треба дисквалификовати ни рефлексивну (Захваљујемо се на поверењу). У значењу на учтив начин се одрећи боље је употребљавати рефлексивну форму“

(СТИЈОВИЋ Р. 2007: 11).

Уз малу корекцију задње реченице, ова би се препорука могла прихватити. Било би, наиме, исправније, а и у пунијем складу с оним што показују дати примери из наше књижевнојезичке праксе и свакодневног говора, допустити исказивање значења *на учтив начин се одрећи* једнако употребом једног или другог облика – нереплексивног или рефлексивног, свеједно.

3. Већ је речено да не вреди, бар не у овој прилици, истраживати ко је и када први направио вештачку семантичку разлику између нереплексивне и рефлексивне форме глагола *захвалићи* (се), препоручујући да се у значењу „изразити захвалност“ употребљава само *захвалићи*, а у значењу „учтиво одбити“ или „дати оставку“ и сл. само *захвалићи се*, што су касније, по инерцији, следили и други наши нормативисти. Дошло је време да се те заблуде ослободимо, за шта, поред осталог, имамо ослонац и у најновијем, десетом издању *Речника језичких недоумица* (2009) једног од наших најистакнутијих нормативиста, академика Ивана Клајна, где је спорна поука измењена.

4. Остаје ипак да се објасни о каквој се овде семантичкој појави ради.

Током времена (можда, делимично и под страним, вероватно немачким утицајем) у савременом су се нашем језику искристализовала два једнакозначна облика глагола *захвалићи* (се), нереплексивни и рефлексивни: *захвалићи* и *захвалићи се*, и један и други с тзв. „унутрашњом антонимијом“, која је у лексикологији и семантици позната као енантисемија. Ради се, дакле, о енантисемијским лексемама, које у свом семантичком потенцијалу носе два међусобно супротна значења: „прихватити нешто са захвалношћу“ и „одбити нешто на пристојан начин“, дакле опет „са захвалношћу“ што му је то понуђено. Које ће се од та два значења исказати у комуникацији, зависи од контекста и ситуације. Без тога тешко би било разлучити о чему се ради. Јер и сама реч *хвала*, од које је изведено *захвалићи* (се), може значити „хвала да“ и „хвала не“, тј. или прихватање или (пристојно) одбијање нечега што вам је понуђено, ако је пропраћено одговарајућим речима, гестом и сл. То је нормална појава у језику и нема никаквог разлога да се вештачким интервенцијама нормативиста „укида“ или „разрешава“.

(Опширније о енантисемији у српском језику види Шипка 2002).

5. На основу свега што је речено, може се закључити следеће:

5.1. Нормативистичка поука, која се може наћи готово у свим нашим језичким саветницима, о стандардној употреби и значењу глагола *захвалиши* (*се*), према којој нерелексивна форма тога глагола (*захвалиши*) значи само „изразити захвалност“, а релексивна (*захвалиши се*) само „одрећи се (учтиво) нечега“, „поднети оставку“ и сл., те да се стога могу само тако употребљавати, нема упоришта у српском књижевном језику, нити у свакодневной говорној пракси. По томе је она вештачки створена и наметнута.

5.2. Насупрот томе, сви наши речници у дефиницијама значења тога глагола у оба облика (нерелексивном и релексивном) бележе и једно и друго значење, што потврђују и бројни примери које наводе.

5.3. У новије време трезвенији нормативисти (др Рада Стијовић, академик Иван Клајн и др.), као и аутор овога рада, увидели су неутемељеност различивања значења нерелексивног и релексивног облика глагола *захвалиши* (*се*), па би ту заблуду требало дефинитивно уклонити из наше нормативистичке литературе.

5.4. Као што је већ речено, у овом случају ради се о тзв. „унутрашњој антимији“, тј. енантосемији, појави кад једна лексема има два супротна значења, која се реализују у различитим контекстима или конситуацијама, а то је нормална појава у језику, па је не треба вештачким и наметнутим нормама разрешавати, поготово не у овом случају, где се у комуникацији не јављају никакве недоумице и неспоразуми.

5.5. Како и када је настала поменута заблуда тешко је без посебних испитивања рећи. Али то није толико ни битно, а може се, ако некога занима, и накнадно утврдити.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Бакотић 1936: *Речник српскохрватског књижевног језика*, израдио Др. Лујо Бакотић, Београд: издање пишчево.
- Броз–Ивековић П 1901: *Рјечник хрватскога језика*, skupili i obradili Д^р. F. Iveković i Д^р. Ivan Broz, svezak II, Zagreb: Štamparija Karla Albrehta (Jos. Wittasek).
- Вук 1818: *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечма*, скупио га и на свијет издао Вук Стефановић, у Бечу, Сабрана дела Вука Караџића, књига друга, Београд: „Просвета“, 1966.
- Вук 1860: „*Правильнейшяующій Совѣтъ Сербскій*“ за времена Кара-Ђорђијева или Ошимање ондашњијех великаша око власи, написао Вук Стеф. Караџић, у Бечу: у штампарији јерменскога манастира, Сабрана дела Вука Караџића, књига шеснаеста *Исторјјски сјиси II*, Београд: „Просвета“, 1969, 49–236.
- Клајн 2008: Иван Клајн, *Речник језичких недоумица*, девето издање, Нови Сад: ИК „Прометеј“.
- Клајн 2009: Иван Клајн, *Речник језичких недоумица*, десето издање, Нови Сад: ИК „Прометеј“.
- РЈАЗУ 1973–1974: *Рјечник хрватскога или српскога језика*, на свијет издаје Југославенска академија знаности и умјетности, dio XXI, Zagreb: JAZU.

- РМС II 1967: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска.
- РСАНУ VI 1969: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српскохрватски језик.
- РСЈ 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- СЈП 2004: Павле Ивић, Иван Клаји, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички њриручник*, друго, допуњено и измењено издање, Београд: Београдска књига.
- Стијовић Р. 2007: Рада Стијовић, *Похвалићи или њохвалићи се*, Политика, додатак суботом („Култура, уметност, наука“, колумна *Слово о језику*), 24. марта 2007, Београд.
- Телебак 1998: Милорад Телебак, *Говоримо српски – с лакоћом до језичке културе*, друго, измијењено и допуњено издање, Бања Лука: Нови глас – Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Шипка 2002: Милан Шипка, *Енантиосемија у српском језику*, Међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији „Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе“, Нови Сад – Београд: Матица српска, 149–162.

S u m m a r y

Milan Šipka

THE MEANING AND USE OF THE VERB *ZAHVALITI (SE)*

The author is challenging a widespread contention of Serbian normative linguist that the verb „*zahvaliti*“ is restricted to the meaning ‘to express gratitude’ while „*zahvaliti se*“ means ‘to resign’. Just on the contrary, here are numerous examples from standard language dictionaries and the use of language which demonstrate that both forms of the verb are being used and can be used in both aforementioned senses.

ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ
(Институт за српски језик САНУ)

ПРИДЕВИ И ПРИЛОЗИ С ПРЕФИКСИМА *IN-* И *I-*

У раду се говори о пореклу, лексикографској регистрацији, творби, значењу, продуктивности, фреквентности и акценту придева и прилога с префиксима *ин-* и *и-*.

Кључне речи: префиксација, придеви, прилози, негација.

1. Порекло

Синонимични префикси *ин-* и *и-* латинског су порекла¹. Потичу од латинског префикса *in-*.

<i>incommutabilis</i>	нејроменљив
<i>incomparabilis</i>	несравњив, неуйоредив
<i>incompositus</i>	нејравилан, неуређен
<i>inconcessus</i>	недоушћив
<i>inconcinnius</i>	незграјан, нескладан ²

Одговара грчком префиксу *a-*, *an-*. У раном латинском префикс *in-* се користио испред свих сугласника. У каснијем периоду, услед асимилације, овај префикс има варијанте *im-* (испред уснених сугласника: *im-mensus*), *il-* (испред *l*: *il-literatus*), *ir-* (испред *r*: *ir-regularis*). Испред *gn* се редукује на *i-* (*i-gnarus*, *i-gnoscere*)³.

¹ „*in-*² prefisso negativo o privativo; lat *in-*; d'origine indoeuropea, dal grado zero della negazione *ne*, cfr. il gr. *a-* privativo o german. *un-*, l'indoiran. *a-*, tutti da **n̥-*“ (ц. DEI: 3, 1973).

² В. и Секулић 1973: 84; Озерова 1978: 39; Блох и Варгбург 1975: 334 и др.

³ в. OED: V, 131.

уп. „*IN-* Pref. negatif, empr. du lat. *in-*; prend les formes *im* devant *b, p, m, il* devant *l, ir* devant *r*“ (ц. Блох и Варгбург 1975: 334); „*in-* [*in-*] prefix not [*L*]; – eg *insincere, insincerity*. It appears also as *i-, il-, im-, ir-*; eg *ignoble, illegal, immortal, irregular* (see these words)“ (WNDAT: 277).

У РСАНУ је наведен аломорф *им-*: „*ин-* (испред уснених сугласника : *им-*)“ (РСАНУ, VII: 723).

За енглески језик Секулић (1973: 84) наводи варијанте *im-* испред *m, b, ir-* испред *r, il-* испред *l* и *g* испред контрактивних основа односно речи. Бондаренко уз префикс *ин-* наводи и аломорфе *им-, ил-, ир-* (Бондаренко 1983: 81).

У српском језику, испред двоуснених сугласника *б*, *џ* префикс *ин-* има облик *им-* (*импјерсоналан*, *импјодерабилан*, *импјошенијан*, *импјерманенијан*), док се префикс *и-* јавља само испред сонаната *м*, *л* и *р* (*имапјеријалан*, *иморалан*, *ирационалан*, *иреалан*, *ирегуларан*, *илегибилан*, *илојалан*, *илегалан*).

Синхронно посматрано *ин-* и *и-* су два префикса пошто у стандардном српском језику не постоји гласовна алтернација код које се сонант *н* губи испред сонаната *м*, *л* и *р*. Због тога Стјепан Бабић међу префиксе који постоје у хрватском књижевном језику убраја и префикс *и-*, који се јавља „у неколико придејва страногa подријетла у значењу не-: *ilegalan*, *ilojalan*, *imaterijalan*, *imoralan*, *iracionalan*“⁴. Као посебан префикс *и-* је уврштено и у РСАНУ.

и- префикс (према лат. *in-*, *i-*) (у страним речима) за порицање, за означавање да је нешто сујројно од онога што значи основна реч сложеннице; исп. не-; нпр. *илегалан*, *иреалан*, *ирегуларан*, *ирационалност*, *ирелеванција* и др. (РСАНУ, VII: 202).

Дана Бошков у свом чланку о придевској негацији префиксима⁵ у наслову, а и даље, спомиње само префикс *и-*, мада је међу примерима наведен и придев „инконзенкветан“⁶, па није јасно да ли су код ње *и-* и *ин-* два различита префикса или је префикс *ин-* аломорф префикса *и-* (а не обрнуто). Као посебан префикс *и-* је наведено и у Мразовић и Вукадиновић 1990⁷.

У великој граматици руског језика⁸ наведен је само префикс *им-/ир-*.

Прилагателные с преф. *им-/ир-* (фонемат. |*им*, | / |*ир*, |) обозначають отсутствие или противоположность признака, названного мотивирующим словом. Они принадлежат к сфере научной терминологии, причем морф *им-* вступает перед согласной |*м* |, а морф *ир-* – перед |*р* | или |*р'* |: *имматериальный*, *имморальный*, *иrrациональный*, *ирреальный*, *иррегулярный*. Тип непродуктивен.

Међу префиксе који се у руском језику комбинују са придевима В. Н. Немченко уврстио је само префикс *ир-*⁹.

ир-: *иrrациональный*, *ирреальный*, *иррегулярный*.

Префикс *и-*, међутим, јавља се само испред сонаната *м*, *л* и *р* (*ирационалан*, *иреалан*, *ирегуларан*, *ирационалност*, *ирелеванција*, *илегалан*, *илојалан*, *имапјеријалан*, *иморалан*), док се *ин-* налази испред свих осталих сугласника и самогласника, изузев три наведена сонанта. Ово указује на „аломорфско порекло“ префикса *и-*. Пошто синонимични префикси *ин-* и *и-* воде порекло од латинског префикса *in-*, а све речи са овим префиксима у наш језик су ушле

⁴ ц. Бабић 1986: 420.

⁵ Бошков 1981.

⁶ „Слична је ситуација и код префикса *дис-* и *и-* ... *инконзеквентан* је у већој мери недоследан него *неконзеквентан*, итд.“ (ц. Бошков 1981: 67)

⁷ „PRIDEVI IZVEDENI POMOĆU PREFIKSA/ (...) *i-* *iracionalan*, *irelevantan* / *in-indiskretan*, *indirektan*“ (ц. Мразовић и Вукадиновић 1990: 258).

⁸ Руска граматика: 307

⁹ Немченко 1984: 159

„у готовом облику“, неки лингвисти не издвајају *и-* као посебан префикс. Префикс *и-*, са негативним значењем, у РМС се не наводи, а нема га ни у речницима страних речи Вујаклије и Клајна и Шипке.

У језицима са „етимолошким“ правописом јасно се види да су *ир-*, *им-* и *ил-* варијанте (аломорфи) префикса *ин-*: *имматериализм*, *имматериальный*, *иммобильный*, *имморализм*, *имморальный*, *иррациональность*, *ирреальность*, *ирреальный*, *иррегулярность*, *иррегулярный*¹⁰; *immariable*, *immoral*, *irrattrapable*, *irrecevable*, *irreel*, *irremplacable*, *irrespirable*¹¹; *irreducibilni*, *irregularni*, *irrelevantni*, *irreversibilni*, *immaterialni*, *immoralni*, *illegalni*, *illegitimni*, *illojalni*¹².

У ССКЈ *и-* је наведен само као аломорф префикса *ин-*:

*ин ... predpona v sestavljenkah, pred l, m, n, r i ..., pred p im ... (i) za izražanje nasprotja, zanikanja tega, kar je pomen osnovne besede: inaktiven, intoleranca, ilegalen, imobilen, iregularen*¹³

иако се речи пишу као и у српском језику: *ilegitimen*, *imaterialen*, *imobilen*, *imoralen*, *iregularen*, *ireverzibilen*¹⁴.

Даље се о префиксу *и-* неће посебно говорити пошто се све што је наведено за префикс *ин-* односи и на префикс *и-* (а аутор овог чланка сматра га за аломорф префикса *ин-*).

2. Речници

Речи са префиксом *ин-* (са негативним значењем) новијег су датума. У Вуковом Рјечнику није забележена ниједна реч. Потврде за овај префикс не налазимо ни у Броз–Ивековићевом речнику. У РЈАЗУ се налазе само две именеце:

IREGULAR, m. *irregularis*, *čovjek koji nije primio ili ne smije primiti svete redove*. – *U pisaca od XVI do XVIII vijeka*.

IREGULARITAD, f. *irregularitas*, *osobina onoga koji je iregular*. – *XVI i XVII vijeka* (RЈAZU, III: 853).

У савременом језику префикс *ин-* се јавља само у речима страног порекла, односно практично све речи са овим префиксом су позајмљенице које су из других језика преузете у „готовом облику“. Зато се може сматрати да овај префикс у српском језику није продуктиван.

У РСАНУ, РМС, Клаић 1984, Вујаклија 1980 и Клајн и Шипка 2008 забележено је преко 130 придева и прилога са овим префиксом.

У прегледним речницима забележено је само шест прилога: *илегално* (РСАНУ, РМС), *импирфективно* (РСАНУ, РМС), *индирективно* (РСАНУ, РМС), *индискретно*, *иреално* (РСАНУ), *ирелевантно* (РСАНУ).

¹⁰ Озерова 1978.

¹¹ TLF.

¹² Приручни словник.

¹³ ССКЈ, II: 34.

¹⁴ ССКЈ, II.

3. Творба

Највише придева има наставак *-ан/-ни*: *илегалан, илегиџман, илибералан, иликвидан, илимџиран, илојалан, имайџеријалан, имеморијалан, имобилан, иморалан, имџерфекџан, имџерфекџиван, имџерманенџан, имџерсоналан, инабруџијан, инадекваџан, инакџиван, инакураџан, инариџикулиран, иницивилизирани / иницивилизован, индеџенџан, индеџизиван, индефиниџан, индеџерминирани, индеџерлирани, индиџреџан, индисџијлинирани, индисџреџан, индоџилан, инеџекџиван, инегалан, инекџерџан, инеквалан, иневиденџан, инферџилан, инфиниџан, информан, инхуман, инкохеренџан, инкомџеџенџан, инкомџлексан, инкомџлеџан, инконџруенџан, инконџлузиван, инконџсеквенџан/инконџзеквенџан, инконџсијанџан, инконџсијџиџуџионалан, инконџџиненџан, инконџвенџенџан, инкорекџан, иноблигаџан, иноџенџан, иноџфицијелан, иноџфициозан, инокуџиран, иноминаџан, иноџорџиџун, инормалан, инсенџибиљан, инсеџараџан, инсолидан, инсолвенџан, инсуборџинирани, инсуџфицијенџан, инџолеранџан, инџирансиџенџан, инџиранџиџиван, ираџионалан, иреалан, ирегуларан, ирелеванџан, ирелиџиозан, иресеџеџуозан, иреверџибиљан, иреволуџионаран.*

Више од педесет придева има наставак *-абиљан* или *-ибиљан*: *илеџибиљан, имеморабиљан, имџерабиљан, имџаџибиљан, имџенеџирабиљан, имџермеабиљан, имџлаузабиљан, имџондерабиљан, имџондереабиљан, инакџеџиџабиљан, инаџликабиљан, индеклинабиљан, индиџесеџабиљан, индискуџабиљан, индисџионџибиљан, индисџуџиџабиљан, индивџибиљан, инекџлорабиљан, инекџресџибиљан, инекџсенџибиљан, инеџлиџибиљан, инфалибиљан, инфаџиџабиљан, инфлексибиљан, инхабиљан, инкоерџибиљан, инкомбуџстиџибиљан, инкоменсурабиљан / инкомензурабиљан, инкомесеџибиљан, инкомисџибиљан, инкомџарабиљан, инкомџаџиџибиљан, инкомџензабиљан, инкомџрехенџибиљан, инкомџресџибиљан, инконџесџибиљан, инкондензабиљан, инконџесеџабиљан, инконџрибуабиљан, инконверџиџибиљан, инкориџибиљан, инкреџибиљан, инкурабиљан, иноџерабиљан, инсанабиљан, инџесеџабиљан, инумерабиљан, инвариџабиљан, инџиџибиљан, иреџуџибиљан, иреџузабиљан, иремеџиџабиљан, иресџиџибиљан.*

Елемент *-абиљан (-ибиљан)* у граматиџама српског језика се не наводи као посебан суџикс¹⁵, иако је у енглеском језику *-able* суџикс помоџу којега се, према подацима из књиге *Анџлиџские неолоџизми*¹⁶, гради највеџи број нових девербативних придева. У енглеском језику овај суџикс има значење „able to (*durable*); capable of being (*drinkable*); having qualities of (*comfortable*); tending to (*perishable*)“¹⁷. Веџина од педесетак наведених речи из нашег језика са преџиксом *ин-* и елементом *абиљан-* има значење „који није способан за, над којим није могуће вршити радџу означену глаголском осномом“. Слично значење у веџини случајева има и српски суџикс *-ив/-љив*¹⁸ у комбинаџији са преџиксом *не-*, односно код придева изведених од одриџних глагола¹⁹ (*неџри-*

¹⁵ Нема га меџу суџиксима у Белиџ 1949, Стевановиџ 1975, Станојџиџи и Поповиџ 2008, Клајн 2003. Наводи се у списку суџикса и суџиксоида у Клајн и Шпика 2008: 48.

¹⁶ „Самым продуктивным из них был суџикс *-able*“ (ц. Жлуктенко 1983: 32).

¹⁷ ц. WNDAT: 17.

¹⁸ в. Станојџиџи и Поповиџ 2008: 171–172.

¹⁹ Придеви са овим суџиксом много чеџше се изводе од одриџних глагола него од глагола „који не одриџу веџ потврџују дотичну особину“ (ц. Стевановиџ 1975: 557).

хвајтљив, немерљив, нейодмијљив, неутјеишив, нейобедив, неодгодив, неухвајтив, неизбројив, незауштављив и сл.).

За тридесетак придева са негативним префиксом *ин-* у РМС и XIV књизи РСАНУ забележене су и истокорене речи са префиксом *не-*: *илегалан* – *нелегалан*, *илегитиман* – *нелегитиман*, *иликвидан* – *неликвидан*, *илмитиран* – *нелимитиран*, *илојалан* – *нелојалан*, *иматеријалан* – *нематеријалан*, *иморалан* – *неморалан*, *инадекватан* – *неадекватан*, *инактиван* – *неактиван*, *инарђикулиран* – *неарђикулиран*, *инарђикулисан* – *неарђикулисан*, *инцивилизиран* – *нецивилизиран*, *индиректан* – *недиректан*, *индисциплиниран* – *недисциплиниран*, *индискрепан* – *недискрепан*, *инегалан* – *неегалан*, *инхуман* – *нехуман*, *инкомитетан* – *некомитетан*, *инкомитетан* – *некомитетан*, *инконсеквенан* / *инконзеквенан* – *неконсеквенан* / *неконзеквенан*, *инкоректан* – *некоректан*, *иноблиган* – *необлиган*, *инормалан* – *ненормалан*, *инсолвентан* – *несолвентан*, *ирационалан* – *нерационалан*, *иреалан* – *нереалан*, *ирегуларан* – *нерегуларан*, *ирелигиозан* – *нерелигиозан*. За само један придев са елементом *-абилан/-ибилан* и негативним префиксом *ин-* у XIV књизи РСАНУ је наведен и истокорени придев са префиксом *не-*:

неакцентиблан, -лна, -лно нераспр. *нейрихвајтљив од стиране меничног дужника*. – Са неакцентибилном трасираном меницом посао је једноставнији, јефттинији и бржи (Зб. зак. 7, 27) (РСАНУ, XIV: 670)

Овај једини истокорени парњак, наведен у РСАНУ, има ознаку *нераспростирањен*. Истокорени парови придева са елементом *-абилан/-ибилан* и префиксима *не-* и *ин-* у РМС нису забележени. У РМС, највероватније због мањкавости грађе, нису уврштени придеви *некохерентан*, *неофицијелан* и *нетолерантан*, иако постоје и користе се. Нема ни придева *недиректан*, забележеног у РСАНУ и потврђеног само једним примером, али се он ретко среће.

4. Значење

Значење придева и прилога са негативним префиксом *ин-*, исто као и код речи са префиксима *а-* и *дис-*, маркирано је у односу на истокорене речи са префиксом *не-*²⁰. „Ирегуларан је у већој мери неправилан него *нерегуларан*“²¹.

У енглеском језику када се овај префикс најчеће испред истих речи, као и префикс *ин-*, значење речи, у зависности од употребе једног или другог префикса, мења се. Придеви са префиксом *ин-* су маркирани у односу на речи исто корена са префиксом *ин-*, исто као и придеви са *ин-* и *не-* у српском језику. „На примјер: *'inhuman'* значи *'brutal'*, а *'unhuman'* значи *'not human'*; *'unmoral'* значи *'not moral'*, односно *'non moral'*, а *'inmoral'* има отприлике значење *'разуздан, распуштен*“²².

Придев *илегалан* и прилог *илегално* имају два значења:

илегалан, -лна, -лно (према лат. *in-* и *legalis*) 1. *који крши законитост, незаконит, противзаконит, бесправан*; ~ поступак, ~ решење, ~ пре-

²⁰ в. Оташевић 2006.

²¹ ц. Бошков 1981: 66–67.

²² ц. Секулић 1973: 84.

суда итд. **2. који њосћоји, делује, живи одн. који се обавља, остварује кришом од власћи, тајно, скривено** (РСАНУ, VII: 678–679).

Иако су иста значења наведена и за истокорени придев са префиксом *не-* (прилог *нелегално* није забележен у РМС), у језику је дошло до поделе у употреби ових речи – *илегалан* се користи у значењу „кришом од власти, тајно“, а *нелегалан* у значењу „који крши законитост, незаконит, противзаконит, бесправан“. Овакав развој потврђују и изведенице *илегалац* и *илегалка* (именице *нелегалац* и *нелегалка* не постоје).

Придев *рационалан* нема исто значење са префиксима *не-* и *ин-*. *Нерационалан*, поред значења „неразуман, неразборит, бесмислен“²³, које има и придев *ирационалан*, има и значење „неекономичан, расипнички“²⁴, које код придева *ирационалан* није забележено. Данас се придев *нерационалан* користи готово искључиво у значењу „неекономичан, расипнички“, док се за изражавање другог значења које ова реч има користе придеви *ирационалан* или *неразуман*.

5. Продуктивност

У српском језику префикс *ин-* је непродуктиван. У ауторовом електронском корпусу налази се само један придев с префиксом *ин-* која није забележен у постојећим описним речницима, у речницима страних речи и речницима нових речи:

инфаустан: Док је (...) одабрано име савршено одговарало Стефановој палати, дотле је у смислу перспективе тих односа било више него злослутно, јер као да је на сва звона оглашавало инфаустан завршетак и ове моје пустоловине (*Ходочашћа Арсенија Његована*); Истина је да је у доба декаденсе један Калигула или Нерон могао одређеној врсти људи послати и ноћу предлог да буду ухапшени или сами да се убију – обе су алтернативе биле инфаустне – али су то традиционално били изузети (Борислав Пекић, *Године које су њојели скакавци. Успомене из зајвора или антиројојеја (1948–1954)*).

И овај придев је позајмљеница из француског или енглеског језика или преко њих²⁵ и среће се ретко²⁶.

6. Фреквентност

И поред релативно великог броја придева и прилога са негативним префиксом *ин-* који су наведени у речницима, само њих десетак у савременом језику има значајнију фреквенцију. Најчешћи су придев *илегалан* и прилог *нелегално*. Придев *илегалан* се среће много чешће него све остале речи са префиксом *ин-*. И прилог *нелегално* среће се чешће него сви други прилози са овим

²³ ц. РМС, III: 754.

²⁴ ц. РМС, III: 754.

²⁵ **Infaust** (...) *a. rare* /ad. L. *infaust-us* unlucky, perh. through F. *infauste* (Cotr. 1611). / Unlucky, unfortunate, ill-omened (ц. OED, V: 253).

²⁶ Борислав Пекић је у више својих дела овај придев употребио десетак пута. Среће се и у медицинским текстовима.

префиксом заједно, и овде је та несразмера у фреквентности још израженија него код придева, јер, сем прилога *индиректно*, сви остали прилози с негативним префиксом *ин-* срећу се врло ретко. Прилог *индиректно* је једини прилог са овим префиксом чија је фреквентност у ауторовом електронском корпусу већа од фреквентности придева од којег је постао. Често се среће и придев *ирационалан*.

Придеви *имперфективан*, *имперсоналан* и *инкомпајибилан* чести су у лингвистичкој литератури.

Сви остали придеви имају изразито малу фреквенцију.

7. Акценти

Већина придева и прилога са негативним префиксом *ин-* има краткосилазни акценат на префиксу: *илегалан*, *илегално*, *илегибилан*, *илојалан*, *имајеријалан*, *имјерсоналан*, *индиректан*, *инфинитан*, *инфлексибилан*, *инкомпајибилан*, *ирационалан*, *иралан* итд. Само мањи број ових речи задржава акценат простих придева: *олимпийан*, *инабрујан*, *инарђикулисан*, *инцивилизован*, *инцивилизан*, *индеценан*, *индејтерминан*, *индисциплинан*, *инокујан*, *ирелеванан*, *ирелевантно*²⁷.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1986: Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb, 1986.
- Белић 1949: Белић, д-р Александар, *Савремени српскохрватски језик. II део: наука о грађењу речи*. Београд, 1949.
- Бондаренко 1983: Бондаренко, В. Н., *Отрицание как логико-грамматическая категория*. Москва, 1983.
- Бошков 1981: Бошков, Дана, Придевска негација префиксима (*не-*, *а-*, *без-*). *Наш језик н. с.*, XXV/1–2, 1981, 63–67.
- Жлуктенко 1983: Жлуктенко, Ю. А. (ред.), *Английские неологизмы*, Киев, 1983.
- Клајн 2003: Клајн, Иван, *Творба речи у савременом српском језику : Други део : Суфиксација и конверзија*. Београд, 2003.
- Мразовић и Вукадиновић 1990: Mrazović, Pavica i Vukadinović, Zora, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad, 1990.
- Немченко 1984: Немченко, В. Н., *Современный русский язык. Словообразование*. Москва, 1984.
- Озерова 1978: Озерова, Н. Т., *Средства выражения отрицания в русском и украинском языках*, Киев, 1978.
- Оташевић 2006: Оташевић, Ђорђе, Придеви и прилози с префиксом *а-*. *Научни саставак слависта у Вукове дане 35/1*, Београд, 2006, 377–382.
- Руска граматика 1980: *Русская грамматика. Том I. Фонетика Фонология Ударение Интонация Словообразование Морфология*. Москва, 1980.

²⁷ Пошто већина ових речи није наведена у РСАНУ, РМС и Клајн и Шипка 2008, а у Вујаклијином Лексикону одреднице нису акцентоване, овде су акцентоване према изговору аутора овог чланка. Изузетак је придев *индеценан*, који он изговара с краткосилазним акцентом на трећем слогу.

- Секулић 1973: Sekulić, Vladimir, *Negacija u engleskom i srpskohrvatskom jeziku (kontrastivna analiza rečenične negacije, no (ne) odgovora i negativnih afiksa)*. Cetinje, 1973.
- Станојичић и Поповић 2008: Станојичић, Живојин и Поповић, Љубомир, *Грамајџика српског језика за гимназије и средње школе*. Београд, 2008.
- Стевановић 1975: Стевановић, Михаило, *Савремени српскохрватски језик (грамајџички системи и књижевнојезичка норма) I*. Београд, 1975.

РЕЧНИЦИ

- Блох и Вартбург: Bloch, Oscar et Wartburg, Walther von, *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris, 1975⁸.
- WNDAТ: *Webster's New Dictionary and Thesaurus*. Concise Edition. New Lanark, 1980.
- Вујаклија 1980: Вујаклија, Милан, *Лексикон сјџраних речи и израза*. Београд, 1980.
- DEI: *Dizionario etimologico italiano*. Firenze, 1968.
- Клаић 1984: Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb, 1984.
- Клајн 1992: Клајн, Иван, *Речник нових речи*. Нови Сад, 1992.
- Клајн и Шипка 2006: Клајн, Иван и Шипка, Милан, *Велики речник сјџраних речи и израза*. Београд, 2008⁹.
- OED: *The Oxford English Dictionary*. Oxford, 1933.
- Оташевић 1999: Оташевић, Ђорђе, *Речник нових и незабележених речи*. Београд, 1999.
- Priručni slovník: *Priručni slovník jazyka českého*. Praha, 1935–1937.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb, 1880–1976.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*. Нови Сад, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVII*. Београд, 1959.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga knjiga I–Na*. Ljubljana, 1975.
- TLF: *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)*. Paris, 1960.
- Ћирилов 1982: Ćirilov, Jovan, *Rečnik novih reči. Reči, izrazi i značenja nastali u srpskohrvatskom jeziku posle Drugog svetskog rata*. Београд, 1982.
- Ћирилов 1991: Ćirilov, Jovan, *Novi rečnik novih reči. Reči, izrazi i značenja preuzeti iz drugih jezika ili nastali u srpskohrvatskom jeziku posle Drugog svetskog rata*. Београд, 1991.

Р е з ю м е

Джордђе Оташевич

ПРИЛАГАТЕЛЪНЫЕ И НАРЕЧИЯ С ПРИСТАВКАМИ *ин-* И *и-*

Синонимичные приставки *ин-* и *и-* происходят от латинской приставки *in-*.

В современном языке приставки *ин-* и *и-* появляются только в словах иностранного происхождения, точнее, почти все слова с этой приставкой являются заимствованными словами, которые из других языков взяты в «готовой форме». Поэтому можно считать эту приставку в сербском языке непродуктивной.

У большинства прилагательных окончания *-ан/-ни* (*илегалан, илежитиман*). Больше пятидесяти прилагательных с окончанием *-абилан* или *-ибилан* (*илегибилан, имеморибилан, имперабилан*). Только у десятка прилагательных и наречий с этой приставкой (вернее, приставками) в современном языке высокая частотность (*илегалан, индиректан, илегално, индиректно*).

Значения прилагательных и наречий с отрицательной приставкой *-ин*, также как и у слов с приставками *-а* и *-дис*, маркированы по отношению к однокооренным словам с приставкой *не-* – *ирегуларан* в большей степени неправилен в сравнении с *нерегуларан*.

У большинства прилагательных и наречий с отрицательной приставкой *ин-* краткое нисходящее ударение на приставке (*илегалан, илегално, илегибилан, илојалан*). Только незначительное число этих слов сохраняет ударение простых прилагательных (*илимитѝран, инѝбрунтан, инартѝкулѝсан*).

ДРАГАНА РАТКОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ГЛАГОЛИ СА ИНТЕРФИКСОМ -o/e- У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

Рад представља творбено-семантичку анализу глагола у којима је интерфикс -o/e- творбени формант (глаголи настали композицијом и комбинованом творбом) и глагола у којима се он налази у морфемској структури (префиксалне и суфиксалне изведенице од сложених/сложено-изведених речи и глаголи настали комбинацијом префиксације и суфиксације, а чија је мотивна реч сложена/сложено-изведена). Анализа показује да глагола са интерфиксом -o/e- нема много у односу на именице и придеве тог типа, али да су творбени модели са датим интерфиксом (од којих већина углавном није нарочито продуктивна) бројни. То се односи првенствено на глаголе настале комбинацијом префиксације и суфиксације, а чија је мотивна реч сложена/сложено-изведена. Бројност модела проистиче из мноштва комбинација префикса и суфикса.

Кључне речи: глаголи, интерфикс -o/e-, чисте сложенице, сложено-изведене речи, суфиксалне изведенице, префиксалне изведенице, префиксално-суфиксалне изведенице.

1. Савремени српски језик познаје три интерфикса: -o- са аломорфом -e- (*бродòвласник, тирећейòзивац*), -и- — у „императивним“ речима (*вучибайшина* и *вучибайшина*) и суфикс -ø — нулти суфикс (*вòвода, дуванкеса*). Речи са интерфиксом могу бити именице, придеви, прилози и глаголи. Најбројније су именице, па придеви, док глагола има мало у односу на њих, а прилога свега неколико. Зато су дериватолози највећу пажњу поклањали именицама и придевима, док се на глаголима са интерфиксима задржавају само неки проучаваоци, и то аутори уџбеника српско(хрватско)г језика и монографија уџбеничког карактера из дериватологије српско(хрватско)г језика [Maretić 1963, Белић 1949, Vrabec–Hraste–Živković 1958, Стевановић 1970; Vabić 1986 и Клајн 2002] и обимнијих радова посвећених творби речи уопште [Николић Б. 1972–1973].

Глаголи са интерфиксима (као, уосталом, и све речи у чијој творби учествује композиција) разматрају се углавном заједно са речима наста-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 148005 *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

лим синтаксичком творбом — сраслицама, при чему већина аутора за обе врсте користи термин „сложеница“. Под тим термином дати проучаваоци сем Клајна обухватају и префиксалне глаголе, а у складу са теоријском поставком да су префиксалне творенице сложенице.

1.1. Т. Маретић у краћем одељку „Složeni glagoli“ [Maretić 1963: 410–420] поред префиксалних глагола издваја и две групе: „примарне сложене глаголе“ и глаголе који су „изведени од сложених именица и придева или су начињени према њима“.

Под „примарним сложеницама“ подразумева оне речи „које перосредно постају од својих саставина, нпр. domàzet, Slànkamen, crnòok, | tvrdòglav, zlobùdan“, док су „изведене сложенице“ оне „које нису постале непосредно од својих саставина, него су изведене од примарних сложенца, нпр. domàzetstvo, Slankaménac, crnòoóić, tvrdòglàvstvo, zlobùdnòst“ [исп. Maretić 1963: 387–388].

Маретић примећује да међу „примарним сложеним глаголима“ нема много оних који у првој компоненти садрже именицу или придев — „takvi су: „blagoslòviti (tj. blago slòviti, upravo crkvenoslavenski glagol riječ po riječ preveden iz grč. glagola istoga značenja eulogein) [овде је у првој компоненти прилог — Д. Р.], bogoràditi (prositi „boga radi“), dàngubiti (tj. dan gubiti), mirbožati se ili mirbožiti se (pozdravljati se na Božić riječima: „mir božji!“), zlobatiti (tj. zlo patiti), zlostàviti i zlobstaviti [последњи облик наведен у футурути — Д. Р.] (tj. zlob stàvi, – s neobičnim akcentom). Међу примарне сложене глаголе могу се бројити и ови: kostlòmiti (upravo: kost lomiti, tj. mučiti koga teškim poslom); rđogrízati (upravo: rđu gristi, tj. govoriti koješta rđavo), staròsvatiti (činiti koga starim svatom), svjetlomrćati (tj. činiti što svijetlo i mrko), vitòperiti se, ozlòtrbiti (upravo: dobiti zao trbuh, kad koga trbuh zaboli)“ [Maretić 1963: 410].

Од „изведених сложених глагола“ наводи: „četvoronòžiti se (isp. četvorònog), dvòličiti (isp. dvòličan), dvòumiti (isp. dvouman u akad. rječniku), goropàditi se (isp. gòropàd, goròpadan), praznòslòviti (tj. izostavljati slova pišući, a čovjek koji to čini zove se praznòslov), rogobàtiti se (u Iv. rječniku, isp. rđogobàtan), samòžeziti (mljeti samotegom), stràmputičiti (isp. stràmputica), trnòmetiti (trnometom čistiti gumno)“. При том, „neki су од таквих глагола у обичају само с приједлозима сложени: objelodàniti, ozlòvoljiti (se), pridomàzeti-ti“ [Maretić 1963: 410].

Маретићеву концепцију у основи су следили сви потоњи истраживачи до С. Бабића (в. даље).

1.2. По Белићу, „сложених глагола друге врсте, а не додавањем префикса (предметака) има мало у нашем језику. Па и ту у највећем броју случајева сложен је глагол добивен преко поглагољене синтагме, именице или придева“ [Белић 1949: 293].

Белић укључује критеријум синтаксичког односа компонената, па каже да однос између именице у првој и глагола у другој компоненти може бити допунски (*дàнгубиити*), а између прилога и глагола одредбени (*злòбатити се*), а виђење таквих односа у складу је са идејом да је „увек [...] сложени глагол на бази синтаксичке целине или синтагме“ [Белић 1949: 293].

Овај аутор даље издваја још две групе „сложених глагола“. У прву

спадају глаголи који се „граде од готових израза, дакле опет синтагматских образовања: на пр. мирбожити се (од поздрава 'мир божји'), богорáдити ('просити, од бога ради') са основом 'богорад', а у другу групу они који се граде „непосредно од придева: костоломити (исп. *костоломан, вратолóман и сл.), витоперити се (исп. витопер), старосватити (исп. старосватски [без дужине — Д. Р.]), четворонóжити се (четворног), двоумити (двоум(ан) [без акцента — Д. Р.]), рогобáтити се (рогобат(ан) [без акцента — Д. Р.]), објелодáнити, озлóвољити“ [Белић 1949: 294].

1.3. Аутори *Gramatike hrvatskoga ili srpskoga jezika* ослањају се на Маретићеву поделу „сложених“ глагола и Белићево виђење синтаксичког односа компонената.

И они, дакле, дате глаголе деле на „примарне“, код којих су „двје riječi neposredno sastavljene у jednu“ и „секундарне“ — „kad je glagolska složenica izvedena od već gotove imeničke ili pridjevske složenice“, при чему у примарне сврставају и префиксалне глаголе [исп. Brabec–Hraste–Živković 1958: 185].

По њима, синтаксички однос компонената примарних сложеница „koje су начинјене од kakve sintagme (а не prijedloga i glagola)“ може бити: „atributan (mir božji – mirbožati, stari svat – starosvatiti); objektan (dan gubiti – dangubiti, kost lomiti – kostolomiti), или adverbijalan (blago sloviti – blagosloviti, зло staviti – zlostaviti). У сложенци *svjetlom'rcati* однос је kopulativan: činiti što svijetlo i mrko“ [исп. Brabec–Hraste–Živković 1958: 186].

1.4. Стевановић следи Белићево учење — „сложене глаголе“ дели на оне који настају „поглагољавањем појединих синтагми одредбених или допунских, па чак и напоредних“ и на оне који настају „поглагољавањем појединих израза и целих реченица“. Понављајући примере својих претходника, у прву групу сврстава: „*злостављати* (зло поступати с неким) [...] глагол, постао од синтагме, зло стављати, тј. зло поступати (с ким); / *благословити* од *блáго слóвити*, тј. благо говорити; / *дангубити* од *дан губити* — беспосличити; / *злóвјити* од *јáвјити* (трпети) зло, мучити се; / *костоломити* од *костíи ломити*, тешким послом оптерећивати (неког); / *свјетломрцати* — чинити да се нешто појављује светло, па да се опет гаси, да наизменично мрче и појављује се светло“ [знак / представља прелазак у нови ред — Д. Р.].

У другу групу спадају: „*бесјосличити* — проводи време без посла, ништа не радити; / *богорáдити* (од *бога ради*) — просити, понизно молити стално вичући 'бога ради'; / *старосватити* — узети, узимати неког за *старог свата*; / *којевитијезати-којевитијезати* [наведено без дужине на последњем е — Д. Р.], звати у помоћ, запомагати вичући 'ко је витез?'“.

Стевановић додаје да наведени и њима слични глаголи „за науку о творби речи представљају мањи интерес зато што је сваки од њих скоро посебан случај за себе, што нису, значи, продуктивни. А продуктивни су само сложени глаголи постали од простих, њиховим слагањем са појединим префиксима“ [Стевановић 1970: 434].

1.5. Берислав Николић „сложене глаголе“ дели у две категорије са аспекта врста речи компонената. „У прву иду они глаголи који су сложени

од именице и глагола (*дангубиџи* — од *дан* и *губиџи*), прилога и глагола (*злѡйаџиџи* — од *злѡ* и *јаџиџи*) и сл.“, а у другу префиксалне творенице [исп. Николић Б. 1972–1973: 275].

1.6. С. Бабић у поглављу *Tvorba glagola* одваја префиксално-сложену творбу од творбе сложених глагола, и у оквиру ове друге први помиње „*slaganje sa spojnikom -o-*“ правећи корак напред у теоријско-методолошком смислу у односу на своје претходнике.

Глаголе: *одобрѡвољиџи*, *омалѡвѡжџиџи*, *озлоглѡсиџиџи*, *озложѡдиџиџи* и *оживѡиѡвѡриџиџи* сврстава у глаголе настале првим начином, и то — „*istovremenim dodavanjem prefiksa i slaganjem priloga s glagolom*“, док за глаголе творене другим начином каже да их има петнаестак, од којих је само неки настао у новије доба, да готово сви они припадају глаголима IV врсте (тип *брѡдиџиџи*, -џим) [исп. Vabić 1986: 9] и да имају више творбених образаца, од којих је најчешћи онај са прилогом у првој и глаголом у другој компоненти (типа *благослѡвиџи* < *благословиџи*). У ту групу сврстава глаголе: *џразнослѡвиџиџи*, *брзѡјѡвиџиџи*, *кривоџвѡриџиџи*, *злѡйаџиџиџи* се, *злѡрабџиџиџи*, *злѡстиѡвиџиџи*, *злѡџиѡџиџиџи* (последњи наводи са дугоузлазним акцентом на е).

У „глаголе са спојником -o-“ убраја: „*bogohūliti* (boga huliti), *hodočastiti* (hodom častiti), *kostolōmiti* (lomiti kosti), *rukovōditi* (rukom voditi, uz upravljati, rukovati)“, док за глагол *дангубиџиџи* каже да је настао срastaњем [исп. Vabić 1986: 497].

1.7. У одељку *Сложени глаголи* И. Клајн дели дате глаголе према врстама речи којима припадају компоненте и присуству интерфикса који уочава, па тако разликује шест типова: $Io^c + \Gamma$, $Po^c + Io$ + суфикс, $3o^c + \text{глагол}$, $Ko^c + Io$ + суфикс, прилог + глагол и „посебне случајеве“ (Io је именичка, Ko бројна (од кардиналног броја), $3o$ заменичка основа, а C у експоненту „спојни вокал“). При том, у сложенице не укључује префиксалне творенице.

У оквиру сваког типа уочава одређене синтаксичке односе међу компонентама, па тако наводи да је код глагола првог типа именица „најчешће у функцији инструментала, као у *руководиџиџи*, *рукојоложиџиџи* (-џолагџиџи), *миројѡмазџиџи* (одакле именица *миројѡмазање*), *стиѡхѡвладаџиџи* (ако није накнадно изведено из чешће именице *стиѡхѡвлада*), *ходѡчѡстиџиџиџи* (= „ходом частити“ [...]), неуобичајено *морейѡвиџиџи* (само један пример у РМС), *рогѡборџиџиџи* („готово оноματοпеја од синтагме борити се роговима“, објашњава Скок s. v. *рѡг*: ипак, није сасвим јасно како се од борбе роговима дошло до значења 'бунити се, гунђати' а поготову до 'дизати буку, жагорити, викати'), можда и *славѡсловџиџиџи* ('одушевљено славити, величати', глагол црквенословенског порекла, према РМС)“ [Клајн 2002 I: 124].

Од глагола типа $Po^c + Io$ + суфикс наводи: *дугѡчасџиџиџи*, *виџиѡџериџиџи* (се), *извиџиѡџериџиџи* (се), *стиѡрѡсѡвиџиџиџи*, *злоглѡсиџиџиџи* итд. (Клајн не наводи акценте, ми их акцентујемо према [Николић М. 2000]). У глаголе типа $3o^c + \text{глагол}$ сврстава глаголе на *само-*, који се „последњих деценија све више множе“ (*самѡдѡвиџиџиџи* се, *самѡдисџиџиџиџи* се, *самокажњѡваџиџиџи* се и сл.), а у оне типа $Ko^c + Io$ + суфикс: *дѡдѡмиџиџиџи* (се), *удѡстиѡручиџиџиџи*, *уџиѡстиѡручиџиџиџи* и сл., док у тип прилог + глагол увршта-

ва глаголе: *криволо̀вѝиѝи*, *криво̀йво̀риѝиѝи*, *зло̀уѝо̀йрѝѐбиѝиѝи* итд. [Клајн 2002 I: 125–126]. У „посебне случајеве“ спадају: *кочо̀йѐриѝиѝи се*, глаголи „фрастичког порекла“ *бо̀го̀ра̀диѝиѝи* и *мѝрбо̀жѝаѝиѝи* и *мѝрбо̀жѝаѝиѝи се*, „застарели облици футура другога“ — „*да̀дбу̀дѐм* (будем дао), *хѝ(ј)ѐдбу̀дѐм* (будем хтео), *сѝ(ј)ѐдбу̀дѐм* (будем смео) и *мо̀гбу̀дѐм* (будем могао)“ и сл. [Клајн 2002 I: 127].

2. Наша анализа глагола са интерфиксом -о/е- представља творбено-семантичку анализу глагола у којима је дати интерфикс творбени формант (глаголи настали композицијом и комбинованом творбом) односно глагола у којима се он налази у морфемској структури (префиксалне и суфиксалне изведенице од сложених/сложено-изведених речи и глаголи настали комбинацијом префиксације и суфиксације, а чија је мотивна реч сложена/сложено-изведена).

Глаголе смо најпре поделили према критеријуму творбеног начина у пет група: на чисте сложенице, сложено-изведене речи, суфиксалне, префиксалне и префиксално-суфиксалне творенице. У оквиру сваког типа пошла смо од врста речи којима припадају речи у творбеним базама и од префикса и суфикса који учествују у творби. Тамо где је то било сврсисходно, глаголе смо поделили према виду. Наравно, обратили смо пажњу и на синтаксичке односе међу компонентама.

Као грађа за истраживање послужили су нам: *Речник ср̀пскохрва̀йског књижевног и народног језика* (Речник САНУ), *Речник ср̀пскохрва̀йскога књижевног језика* (шестотомни Речник Матице српске), једнотомни *Речник ср̀пскога језика* [Николић М. 2007], *Обра̀иѝни речник* Мирослава Николића (из кога преузимамо и акценат) [Николић М. 2000] и језик штампе и телевизије.

2.1. Чисте сложенице. — Оне имају структуру: им. + -о- + гл., а рецисијски односи могу бити:

објекатски (*зло̀йво̀риѝиѝи* и *зло̀йво̀риѝиѝи* 'творити зло', *зло̀йа̀миѝиѝиѝи*, *злослу̀јиѝиѝиѝи*, *бо̀го̀ху̀лиѝиѝиѝи* и *бо̀го̀ху̀лиѝиѝиѝи* 'хулити на бога', *бо̀го̀слу̀жѝиѝиѝи* (ков.) 'служити богу/бога', *мѝро̀йдо̀мазаѝиѝиѝи (се)* 'помазати (се) миром', *руко̀йло̀до̀жѝиѝиѝи* 'положити руком', *руко̀во̀диѝиѝиѝи (се)* 'водити (се) руком', *костѝо̀ло̀миѝиѝиѝи (се)* 'ломити кости (некоме односно себи)', *стѝхо̀йво̀риѝиѝиѝи* 'творити (стварати) стихове');

адвербијални (*мо̀рѐйло̀виѝиѝиѝи* (необ.) 'пловити морем') и субјекатски (*к̀рво̀лиѝиѝиѝаѝиѝи* 'пуштати крв из себе да липти', *мо̀ро̀да̀виѝиѝиѝи (се)* (покр.) 'давити као мора односно имати осећај као да те мора дави').

У групи чистих глаголских сложеница продуктиван је модел са заменицом само- у првој компоненти. Оне имају објекатску структуру са нијансом атрибутског значења: *само̀у̀биѝиѝиѝи се* 'убити самог себе', *само̀убѝиѝаѝиѝи се*, *само̀да̀виѝиѝи се*, *само̀ка̀жњѝаѝиѝи се*, *само̀обма̀њѝаѝиѝи се*, *само̀орга̀низаѝиѝи се*, *само̀организаѝиѝи се*, *само̀дисцѝплино̀ваѝиѝи се*, *само̀рекла̀мираѝиѝи се*, *само̀дисцѝплинираѝиѝи се*, *само̀финансираѝиѝи се*, *само̀хва̀лисаѝиѝи се*, *само̀оцѐнзу̀рисаѝиѝи се*, *само̀йо̀гла̀сиѝиѝи се*, *само̀у̀йра̀вѝаѝиѝи*.

2.2. Сложено-изведене речи. — Деле се у две групе: на глаголе настале комбинацијом композиције и суфиксације и на оне настале комбинацијом композиције, префиксације и суфиксације.

2.2.1. Глаголи који спадају у прву групу несвршеног су вида. Они имају именицу у другој компоненти, суфикс *-и-* (*-ићи* је облички суфикс за творбу инфинитива), а у првој — придев или број. Са придевом су: *белодлучићи* 'зачињавати (јело) белим луком' и *старосвајићи* 'чинити некога старим сватом', док је са бројем *двоумићи (се)* 'бити са два ума'.

Од сложено-изведених глагола другачијег типа бележимо *богорádi-ићи* и *богорáдићи* 'просити бога ради', са творбеним базама *бога* и *ради* и суфиксом *-и-* односно *-а-* (облички суфикс занемарујемо).

У групу сложено-изведених речи спадају и глаголи *дозлогрдићи* и *дозлогрђиваћи* 'постати односно постајати до зла (бога) грдан', настали композицијом помоћу интерфикса *-о-* и суфикса *-и-* односно *-ива-*, док је компонента *до* окамењени предлог и, као такав, део творбене базе.

Код глагола: *белодániћи* 'чинити да нешто изађе на бели дан, износити нешто на бели дан', *злогласићи* 'чинити да неко/нешто изађе на зао глас', *злогрдићи* 'постајати до зла грдан' итд. остаје отворено питање да ли су постали сложено-суфиксалном или обрнутом творбом (рекомпозицијом) — од њихових свршених парњака: *обелодániћи*, *озлогласићи* и *озлогрдићи* (исп. несвршени глагол *бесићи (се)* (покр.) према свршеном књижевном облику *обесићи (се)*), док за глагол *добровољићи се*, који је у Речнику САНУ потврђен једним примером — из поезије Иса Великановића, можемо рећи да је са синхронизске тачке гледишта настао рекомпозицијом.

2.2.2. Сложено-изведени глаголи настали комбинацијом композиције, префиксације и суфиксације могу бити свршени и несвршени.

2.2.2.1. Свршени имају структуру:

префикс + им. + *-о-* + гл. + *-и-*: *ошелошворићи (се)*;

префикс + им. + *-о-* + им. + *-и-*: *испуйдножсићи* (покр.) 'скинути коњу пута с ногу';

префикс + пр. + *-о-* + им. + *-и-*: *одобровољићи* и *одобрвољићи (се)* 'учинити да неко постане добре воље односно постати добре воље', *удобровољићи* и *удобрвољићи (се)*, *обелодániћи*, *озлогласићи* и *озлогрдићи* (исп. т. 2.2.1.).

2.2.2.2. Несвршени глаголи имају структуру:

префикс + пр. + *-о-* + им. + *-ава-*: *омаловажáваћи* 'придавати малу важност', *одобровољáваћи (се)*;

префикс + пр. + *-о-* + им. + *-'ава-*: *обелодањáваћи (се)*;

префикс + им. + *-о-* + гл. + *-ава-*: *обогошворáваћи* 'чинити некога богом', *одухошворáваћи (се)*;

префикс + пр. + *-о-* + им. + *-ива-*: *омаловажíваћи*;

префикс + пр. + *-о-* + им. + *-'ива-*: *обелодањíваћи (се)*, *озлоглаши́ва-ићи* и

префикс + им. + *-о-* + гл. + *-ива-*: *обогошвори́ваћи*, *ошелошвори́ва-ићи (се)*.

2.3. Суфиксалне изведенице. — У њиховој творби учествују суфикси: *-а-*, *-ова-*, *-’а-* и *-и-*.

2.3.1. Изведенице суфиксом *-а-* и *-ова-* мотивисане су сложеницом/сложено-изведеном именицом и то су: *с’траховла’да’тии* ’спроводити режим страховладе’, *живоји’са’тии* ’(из)радити живопис’, *вр’ш’о’гла’ва’тии (се)* ’понашати се као у вртоглавици’, односно (са синхронијског становишта) *све’и’ш’е’но’де’ј’с’т’и’во’ва’тии* ’вршити свештенослужбено дејство’ и *чи’но’де’ј’с’т’и’во’ва’тии*, док је глагол *су’но’вра’ћа’тии (се)* ’бацати (се) суновратице’ изведен од сложено-изведеног прилога суфиксом *-’а-*.

2.3.2. Изведенице суфиксом *-и-* творене су од именичке, придевске и прилошке сложенице/сложено-изведене речи.

Глаголске изведенице од именица означавају: понашање карактеристично за онога који је именован именицом као мотивном речју или постајати оно што је именовано датом именицом: *чан’ко’ли’зи’и’и* ’понашати се као чанколиз’, *ц’рно’бер’зи’ј’ан’чи’и’и*, *дра’м’о’се’ри’и’и* (вулг.); *вук’о’д’ла’чи’и’и се* ’постајати вукодлак’, а код неких је именица која се налази у творбеној бази директни или индиректни објекат вршења радње именоване датим глаголом (*благ’о’ве’с’т’и’и’и* (заст.) ’објавити, објављивати благовест’ односно *сам’о’ш’е’ж’и’и* ’млетти самотегом’).

Глаголске изведенице од придева означавају радњу која побуђује особину исказану датим придевом или понашање у складу са особиним исказаном тим придевом — *благ’о’ро’ди’и’и* ’чинити некога благородним’, *ве’к’о’в’е’чи’и’и* (заст.); *дво’ли’чи’и’и* ’бити дволичан’, *благ’о’да’ри’и’и*, *бес’о’м’уч’и’и’и* (покр.) ’бити бесомучан’, *го’ро’ја’ди’и’и (се)* ’бити горопадан’, *и’у’с’т’и’о’ја’ши’и’и (се)*, *коч’о’је’ри’и’и се*, *т’вр’до’гла’ви’и’и се*; *зло’во’љ’и’и’и (се)* ’чинити зловољним односно постајати зловољан’, *ви’д’и’је’ри’и’и (се)*.

Изведенице од прилога такође означавају радњу коју карактерише дати прилог: *с’т’р’мо’гла’ви’и’и* и *с’т’р’мо’гла’ви’и’и (се)* ’пасти стрмоглаво’, *су’но’вра’ћа’и’и’и (се)* ’бацити односно пасти суновратице’, *че’т’во’ро’но’ж’и’и’и (се)* ’ходати односно постављати се четвороношке’.

2.4. Префиксалне изведенице. — У творби префиксалних изведеница учествују префикси:

за-: *за’бо’г’о’ду’ли’и’и* и *за’бо’го’х’у’ли’и’и*, *за’бо’го’ра’ди’и’и*, *за’бо’го’ра’да’тии*, *за’во’д’во’ди’и’и (се)*, *за’бел’о’д’лу’чи’и’и* (покр.), *за’благ’о’да’ри’и’и (се)*, *за’благ’о’да’ри’ва’тии (се)*;

из-: *ис’ц’р’в’о’т’и’о’чи’и’и (се)*, *из’бо’го’ра’ди’и’и*, *из’мо’ро’да’ви’и’и (се)* (покр.);

с-: *згор’о’ја’ди’и’и (се)*;

о-: *ове’к’о’в’е’чи’и’и (се)*, *о’бла’го’ро’ди’и’и* и *о’бла’го’ро’ди’и’и (се)*, *о’бо’го’ш’во’ри’и’и (се)*, *о’с’т’р’мо’гла’ви’и’и* и *о’с’т’р’мо’гла’ви’и’и (се)*;

ио-: *и’о’вук’о’д’ла’чи’и’и (се)*, *и’о’д’во’д’с’т’ру’чи’и’и (се)*, *и’о’го’ро’ја’ди’и’и (се)*, *и’о’су’но’вра’ћа’и’и’и*, *и’о’ш’р’о’д’с’т’ру’чи’и’и*;

ири-: *и’ри’д’во’д’с’т’ру’чи’и’и*;

иро-: *и’ро’коч’о’је’ри’и’и (се)*, *и’ро’кр’в’о’д’ло’чи’и’и (се)*;

раз-: *раз’го’ро’ја’ди’и’и (се)*, *раз’коч’о’је’ри’и’и (се)*;

у-: *у’го’ро’ја’ди’и’и (се)*, *у’д’во’д’с’т’ру’чи’и’и (се)*, *у’јед’но’ли’чи’и’и*, *уче’т’во’ро’но’ж’и’и’и (се)* и

уз-: *уз’го’ро’ја’ди’и’и (се)*,

при чему је префикс у примеру *йосуноврајићи* семантички празан, тј. постоји таутолошка семантика префикса и глаголског вида.

2.5. Префиксално-суфиксалне изведенице. — У групу префиксално-суфиксалних изведеница од сложених/сложено-изведених речи спадају како свршени тако и несвршени глаголи [исп. Клајн 2002 I: 123–127].

2.5.1. Свршени имају структуру:

префикс + сложена/сложено-изведена именица + *-и-*: *йобедградити* 'учинити да нешто буде као у Београду', *йомалограђанити (се)*, *уколоти-читити (се)*, *йоцрногорчитити (се)*, *ойуномођити* и *ойуномођити* 'дати некоме пуномоћ';

префикс + придевска сложено-изведена реч + *-и-*: *йолакџумити (се)*, *йодржавотворити*, *уводоравнитити* 'учинити нешто водоравним', *оверодосјодитити*, *уцеломудритити (се)* (заст.), *йрозлџеститити (се)*, *удвџсјолитити (се)*, *йоједностјавитити (се)*, *уједностјавитити (се)*, *забелџлавитити се* (покр.) 'постати белоглав (стављањем беле мараме на главу)' и

префикс + сложено-изведени придев + *-а-*: *йредвџсјручатити (се)* 'учинити двоструким односно постати двострук'.

2.5.2. Несвршени глаголи имају структуру:

префикс + сложена именица + *-ива-*: *ойуномођиваити* 'давати пуномоћ';

префикс + сложена именица + *-ива-*: *ойуновлашћиваити*;

префикс + сложено-изведени придев + *-ива-*: *осамостјаљиваити (се)* 'чинити самосталним односно постајати самосталан', *облагорођиваити (се)*, *овековечиваити (се)*, *уједноличиваити*;

префикс + сложена именица + *-ава-*: *ойуномођаваити* 'давати пуномоћ';

префикс + сложено-изведени придев + *-ава-*: *озловџаваити (се)*, *оживџворавити (се)*, *овековечавити (се)* и

префикс + сложено-изведени придев + *-ава-*: *облагорођаваити (се)* 'чинити благородним односно постајати благородан', *осамостјаљаваити (се)*, *озлоглашјаваити*.

3. Наша анализа глагола са интерфиксом *-о/е-* у савременом српском језику показује да њих нема много, али да су творбени модели (који углавном нису нарочито продуктивни) бројни. То се односи првенствено на глаголе настале комбинацијом префиксације и суфиксације. Бројност модела којима се творе ови глаголи проистиче из мноштва комбинација префикса и суфикса.

ЛИТЕРАТУРА

- Babić 1986: Stjepan Babić. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Nacrt za gramatiku. Prvo izdanje. Zagreb, 1986.
 Белић 1949: Александар Белић. *Савремени српскохрватски језик, II део. Наука о грађењу речи*. Београд, 1949.

- Brabec–Hraste–Živković 1958: Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. III. nepromijenjeno izdanje. Zagreb, 1958.
- Клајн 2002 I: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику*. Први део. *Слагање и ѓрефиксација* (Прилози граматици српскога језика. I). Београд, 2002.
- Maretić 1963: Tomo Maretić. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje. Zagreb, 1963.
- Николић Б. 1972–1973: Берислав Николић. *Основни ѓринципи ѓворбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику*. — Наш језик, нова серија, Београд, 1972–1973, књ. XIX, св. 1, 7–20, св. 2–3, 142–154, св. 4–5, 273–286.
- Николић М. 2000: Мирослав Николић. *Обрајни речник српскога језика*. Београд, 2000.
- Николић М. 2007: *Речник српскога језика* [у редакцији Мирослава Николића]. Нови Сад, 2007.
- Стевановић 1970: Михаило Стевановић. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) I*. Увод. *Фонетика. Морфологија*. Друго издање. Београд, 1970.

Резюме

Драгана Раткович

ГЛАГОЛИ СА ИНТЕРФИКСОМ -o/e-
В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Настоящая работа касается словообразовательно-семантического анализа глаголов, в которых интерфикс является словообразовательным формантом (т. е. глаголов, образованных способом словосложения и комбинированным словообразованием) и в которых налицо морфемная структура (префиксальные и суффиксальные производные образования и слова, полученные комбинированием префиксации и суффиксации). Анализ показывает, что глаголы с интерфиксом -o/e- немногочисленны по отношению к существительным и прилагательным данного типа, однако словообразовательные модели (большинство которых в основном не очень продуктивно) многочисленны. Это относится в первую очередь к глаголам, полученным комбинированием префиксации и суффиксации, мотивирующее слово которых принадлежит к композитам или сложно-производным словам. Многочисленность моделей проистекает из множества возможных соединений префикса и суффикса.

СРЕТО ТАНАСИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ТЕМЕЉИ МОДЕРНЕ СРПСКЕ СИНТАКСЕ

Једно подсећање на Ђуру Даничића

У раду* се говори о *Србској синтакси* Ђуре Даничића поводом сто педесет година од њеног изласка. Подсећа се на значај који је она имала у вријеме свога појављивања; с њом је српска наука о језику засновала синтаксу као научну дисциплину. На конкретним примјерима показује се да су судови које је о појединим синтаксичким датостима давао Ђ. Даничић често и данас ваљани, а да је у неким случајевима он антиципирао размишљања која ће и сто година касније бити актуелна не само у науци о српском језику него и на плану језичке теорије.

Кључне ријечи и изрази: српски језик, филологија, лингвистика, синтакса, синтакса падежа.

Прије сто педесет година објавио је млади српски филолог Ђура Даничић своје велико дјело под насловом *Србска синтакса*¹. Иако је аутор био већ добро познат као један од најзначајнијих Вукових сарадника у стварању новог типа српског књижевног језика, на народној основи, ово дјело је штампано старим правописом, што је био услов да се оно објави у Београду, јер у Кнежевини Србији још није био прихваћен тај књижевни језик и правопис. Књига је одмах привукла пажњу не само српске јавности већ и најзначајнијих слависта тада. О њој се најљепше изразио најзнаменитији тадашњи слависта Франц Миклошич у *Србским новинама* исте године кад се *Синтакса* и појавила – 1858. Такође, позитивну оцјену Даничићевог труда дао је и Аугуст Шлајхер. Миклошич је устврдио да Даничићева *Синтакса* својим квалитетом надилази оно што је у том погледу дао оснивач славистике Добровски². Богатством грађе која се наводи и њеном систематизацијом и тумачењем Даничићева *Синтакса* је била узор и полазиште многим каснијим нашим синтаксарима који су се бавили синтаксом падежа током двадесетог вијека. Од ње се полазило и Дани-

* Рад је настао у оквиру пројекта 148002 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ *Србска синтакса*, написао Ђ. Даничић, Део првиј, У Београду у Државној штампарији, 1858.

² Ово и нешто више о пријему Даничићевог дјела наводи се у раду Ивић 1981.

чињени судови су узимани при тумачењима употребе падежа у српском језику. Примјера ради, прелиставајући поглавље о синтакси падежа у *Синтакси* М. Стевановића (1991) само у тексту о генитиву нашао сам више од десет случајева да се он враћа Даничићу.

У складу са захтјевима који су владали у филолошкој науци онога времена Ђура Даничић је своју *Синтаксу* написао на грађи српског језика која датира од дванаестог вијека до његовог времена. Тако је он најсигурније потврдио да је био у потпуности усвојио научни метод који је тада у европској филологији био на снази – било је то вријеме компаративиста. Ту методолошку усклађеност са стањем у филолошкој науци посебно је похвалио Ф. Миклошич у својој оцјени Даничићеве књиге³.

Даничићева *Синтакса* је била предмет интересовања кроз цио двадесети вијек и о њој су исказиване оцјене, узгред, али је о њој писано и посебно. Александар Белић се у више наврата освртао на ово дјело и у најкраћем његове оцјене се могу свести на то да је у питању монументално дјело, што он на једном мјесту овако образлаже: „Као научник он је био у то време ненадмашан у тачном одређивању облика, значења и употребе речи. Зато је стекао признање и Миклошича, и Шлајхера, и Срезњевског и толиких других. Он је постао у питањима нашег књижевног језика недостижан ауторитет, остајући то у многим правцима и после смрти своје“ (Годишњак СКА за 1925, овдје се наводи према Белић 1947: 169). Другом приликом је рекао: „Али би било сасвим неправилно када би се рекло за Даничића да је он утврдио само филолошку, чињеничку страну језика, а да је био слаб кад га је ваљало одредити историски или лингвистички, као што се често говорило. Истина је да је за Даничића било главно беспрекорно и свестрано утврдити чињенично стање у нашем језику. Али ту је он достигао ону висину коју нико ни достигао ни премашио није у нашој науци. Даничић је у том правцу дао дела која ће остати као споменик тачности и дубине посматрања. То не вреди само за његове акценатске радове који су у извесном смислу бесмртни, то вреди и за одређивање употребе речи у његовим синтаксичким испитивањима ...“ – у *Лейпцису Мајници српске* 1947. у тексту под насловом *Даничићев аналитички дух* (овдје се наводи према Белић 1947: 204). Истина, видио је и недостатака у његовој *Синтакси*, али их је правилно тумачио Даничићевим уважавањем актуелних погледа науке о језику. Такав један недостатак по њему је у томе што је у дјелу сувише дато просторним односима у тумачењу падежа, што је, каже А. Белић, у складу с научним погледима његовог времена. Правилно је велики Белић такав приступ падежима везао за моду у ондашњој филолошкој науци: „Тако, ако из 'Синтаксе' избацимо општа значења падежа (она су се у време тадашње науке сва сводила на обележавање односа по месту), остаје ипак врло драгоцен збирка примера која и данас није изгубила своју вредност“ (Белић 1947: 175). А да је тако и да се тумачење одређених језичких датости у различитим временима даје у складу с важећим погледима на њих у науци, најбоље потврђује управо чињеница да се локалистички приступ и касније, па и до данашњих дана, јавља у синтаксичко-семантичким проучавањима падежа⁴.

³ Више о Миклошичевој оцјени Даничићеве *Синтаксе* види у Ивић 1981: 299–300.

⁴ О томе се детаљније може прочитати у књизи Пипер 1997.

И у нешто ближој прошлости *Српска синџакса* Ђуре Даничића је оцјењивана. Ово дјело у цјелини оцијенила је Милка Ивић поводом стоте годишњице смрти њеног аутора. Она је нагласила управо да је ријеч о нашем првом синтаксичару (Ивић 1981: 301). На конкретним примјерима показала је како су у многим случајевима Даничићева запажања и данас актуелна кад се ради о синтаксичко-семантичким испитивањима српских падежа. Међутим, има у овом дјелу и запажања која се не тичу синтаксе и семантике падежа. Тако он често даје изванредна запажања о глаголу као управној ријечи неке синтагме (И.: 302). Истим поводом о овом Даничићевом дјелу писао је и Миодраг С. Лалевић. Наравно, и он је овом дјелу, сагледавајући га у времену настанка, дао најласкавије похвале. Он такође запажа да Даничић није дао други дио синтаксе, али, као и Милка Ивић, указује на то да се у синтакси падежа могу наћи и елементи за проучавање других дијелова синтаксе (Лалевић 1981: 151, 153). Он такође сасвим одређено тврди: „Његова је *Синџакса* прво наше научно дело из те најзначајније области језика“ (И.: 153).

Истакнуто је да је Даничић у своју *Синџаксу* унио језичку грађу од најстаријих споменика српског језика до актуелне грађе. Ту је и грађа из Његошевих дјела. Рад Драге Ђупића (1982: 181–193) посвећен је управо томе шта је узимано и како је тумачено из језика овог српског пјесника. Он је посматрао а) колико је Даничић у *Синџакси* анализирао грађу из Његошевих дјела; б) на шта је Даничић из Његошевих дјела обраћао посебну пажњу: на народно или на литерарно; в) да ли је Даничић из Његошевог дјела узимао евентуално црквенословенизме, односно конструкције карактеристичне за црквенословенску епоху⁵.

Огромна грађа коју је сакупио а која репрезентује српски језик од његових најстаријих споменика до савременог доба и велики научни таленат омогућили су Даничићу да напише синтаксу какву у то вријеме нису имали други словенски народи. У много чему она је од користи и данас. Многа запажања и коментари и данас су интересантни. Некад је то запажање које се тек у новије вријеме показало у пуном свјетлу. Овдје ће се, у наставку рада, више као илустрација ових тврдњи и тврдњи наших великих претходника, навести један број Даничићевих тумачења појединих случајева употребе падежа.

Вокатив је падеж са мало синтаксичких функција у српском језику. И Ђура Даничић је о њему говорио мало. Поред функције дозивања поменуто је још једну, која се и данс у нашим синтаксама помиње. Обично се у граматицима наводи да у народним пјесмама вокатив може доћи умјесто субјекта. Даничић, међутим, каже да вокатив „у песмама често стоји место првога“ [падежа]. И наводи примјере, међу њима и са именицом у вокативу у позицији субјекта, као што је нпр.: *Опреми се Стирахињићу бане*, али и такав гдје је у вокативу именица која улази у састав (именског) предиката: *Једно бјеше Вукашине краљу* (стр. 553). Несумњиво је да је ово Даничићево одређење поменуте функције вокатива потпуније.

Говорећи о многобројним службама генитива, Ђ. Даничић је скренуо пажњу на чињеницу да се генитив без предлога јавља уз девербативне именице.

⁵ И у осврту на Даничићево цјелокупно дјело писаном другом приликом Д. Ђупић се повољно изразио о његовој *Синџакси*: треба погледати *Српску синџаксу* да би се увјерило да његова дјела „по обимности грађе, документацији која се подастире за сваку језичку појаву и класификацији и данас стоје без премца у нашој науци о језику“ – Ђупић 1995–1996: 8.

Он указује на то да се уз глаголе од којих потиче девербативна именица јавља допуна најчешће у облику акузатива без предлога (49). То је тема у последњим деценијама актуелна и позната под термином номинализација у језику. Такође, говорећи о функцији генитива без предлога, Ђ. Даничић је скренуо пажњу на то да он једну своју функцију (неконгруентног атрибута) не може обављате самостално, него обавезно са одредбом уз себе и за то наводи обиље примјера, као што је: Један јунак *лица ђевојачка* (53–54 и даље). У наставку говори Ђ. Даничић и о употреби беспредлошког генитива за исказивање времена, односно у функцији прилошке одредбе времена. И ту он скреће пажњу на то да неке именице које значе неки временски одсјек захтијевају уза се одредбу да би могле вршити дату функцију у реченици. Такве су именице, каже Даничић, дан, ноћ, имена данима. Има их, још, и сам он неке друге наводи у примјерима, али за ово о чему говоримо то није толико битно. Та одредба служи да „време њима изречено разликује од другога времена истогъ имена“ (61). Међу примјерима које наводи је и овај: Бог не плаћа *сваке ноћи* (61). Исту ситуацију констатовао је и дефинисао аутор и кад је описивао употребу акузатива без предлога у функцији исказивања времена: Он је *ово лето* био у Крајини, – а без такве одредбе долази акузатив у случајевима какве илуструје следећи примјер: Који га моле *дан и ноћ* (415). Овако ову појаву и данас дефинишемо, а она је у лингвистичкој теорији позната као појам обавезног детерминатора, теоријски образложена нешто више од сто година после појаве Даничићеве синтаксе, у радовима Милке Ивић⁶.

Такође је Ђура Даничић навео обимну грађу о употреби генитива у служби ближег објекта. Ту грађу је студиозно класификовао, приказао и искоментарисао. Истина је да има у тој грађи и таквих примјера употребе генитива који данас не представљају језички стандард. Али има и таквих запажања која и данас вриједе. Тако он каже да у реченици уз негацију нема примјера са именицом у акузативу уз прелазни глагол гдје не би могао доћи генитив. Само је са ријечима *што, то, ово, оно* обичнији облик акузатива, па између осталих наводи и ове примјере: Шта искаше Израил *оно* не доби; Испрва не казах вам *ово*; Кад се ко зариче да *што* не чини. Рјеђе се јављају ове ријечи у генитиву, нпр.: Не зна *ништа жива*; Лазо *штога* не ће ни *једнога* (стр. 123–124).

Данас је у нашој науци познато да је инструментал одавно изгубио могућност исказивања агенса у пасивним конструкцијама у српском језику. Анализирајући богату грађу, то је утврдио Ђура Даничић и сматрао је потребним да то и констатује. Ипак је он – имајући у виду околности у којим је издавао своје дјело, то саопштио степеновано: „према томе у старимъ књигама *а* и у *садашњихъ књижевника* (истицање С. Т.) радња у пасивной форми изречена прелази преко онога ко бы е вршио да е и у активной форми“: Да е клегъ *богомъ оцемъ*; Речи које су *мном* употребљене (571). Овдје се Даничић није хтио сукобљавати са званичним ставом да је језик старих књига још увијек у Србији књижевни језик, па је тако дефинисао појаву, из чега је могло бити јасно да инструментал у српском језику није више у функцији исказивања агенса у пасивним конструкцијама⁷. А кад је говорио о генитиву с предлозима, Даничић је показао да се овај падеж с предлогом *од* у српском језику већ у његово врије-

⁶ Види у Ивић 1983.

⁷ То је касније показала и Милка Ивић у својој монографији о инструменталу – Ивић 1954.

ме јавља као средство за исказивање агенса у пасивним конструкцијама: Она научена од *мајере своје* (Јев. по Мат.); Момак преварен од *дјевојака*; Стражар послат од *Шћејана* (П. П. Његош) (стр. 226–227). У овој *Синџакси* можемо се, дакле, обавијестити о судбини агентивног инструментала и о начину његовог надомјештања у српском језику.

Знао је Ђура Даничић уочити и издвојити и мање спискове именица са специфичном заједничком функцијом у неком падежу. Такве су именице *ноћ*, *зима*, *јесен* и још неколико у једном случају временске детерминације глаголске радње. Те именице се јављају у акузативу с предлогом *їод* као временске одредбе радње исказане глаголом уз коју оне стоје. Аутор *Србске синџаксе* је запазио, мада о томе ништа не каже, да се у таквој функцији не јављају и именице које означавају неко вријеме које је у додиру с временом њима означеним, какве су *јуїтро*, *їрољеће*, које означавају годишња доба, као и именице *зима* и *јесен*. Нпр.: *Под саму зиму* оде у Босну; *Под ноћ* тикве цветају, али не и: *їод їрољеће*, *їод јуїтро*. Он је ту навео именице *ноћ*, *вече*, *зима*, *јесен*, *сїаросїї*. Устврдио је да се у оваквој предлошко-падежној конструкцији у временској служби јављају оне именице које „казују времена коя се чине тешка и немїла“ (528). И овдје је Ђ. Даничић тачно направио списак именица које се јављају у датој конструкцији у функцији временске одредбе (именице које је навео добро представљају тај списак), али је погријешно у дефинисању критеријума који регулише избор именица које могу доћи у ту конструкцију. У тај списак улазе именице према другом, јасном и чврстом критеријуму: то су именице које именују неки временски одсјек који припада крају или другој половини неког другог, већег временског одсјека. *Јесен* и *зима* су временски одсједи већег временског одсјека *године*, гдје спадају и *їрољеће* и *љеїїо*, али ови припадају првој половини тог одсјека и не могу се појавити у овој конструкцији⁸.

Све речено може се свести на следеће. Иако је дјело *Србска синџакса* објавио кад му је било само тридесет три године, Ђура Даничић је њима обезбиједио себи улогу оснивача наше научне синтаксе. Најмјеродавнији слависта његовог времена Франц Миклошич прогласио га је и за оснивача научне синтаксе у словенском свијету. Кад се данас прочита Даничићева синтакса, читалац се мора сложити и с мишљењима наших претходника који су је оцјењивали и дали јој високе и ласкаве оцјене. Чак и са тврдњом М. С. Лалевића да је овим дјелом Даничић показао изузетан дар синтаксичара. Може се навести много примјера гдје је аутор ове *Синџаксе* антиципирао достигнућа до којих ће славистичка наука, па понекад и језичка теорија, доћи много, много касније. Што се тиче мјеста овога дјела у српској синтаксичкој науци, треба рећи да је аутор многе случајеве употребе падежа дефинисао тако тачно да се ту ни данас нема много шта додати, а ни одузети. Уз то, богатство грађе коју је навео из времена од првих писаних споменика до средине 19. вијека омогућавају нам да многе синтаксичке феномене пратимо у историјском развоју српског језика. Зато се овим поводом с разлогом може рећи да Даничићева *Србска синџакса* није синтакса савременог српског језика, што је и сасвим логично, али да је дјело које заслужује да му се враћамо и као узору савјесно, темељито и с разумијевањем написаног дјела чији су судови често и данас прихватљиви и које нам даје увид у старије епохе синтаксе српског језика.

⁸ О овоме нешто више види у Танасић 1997; тај рад је прештампан у књизи Танасић 2005.

И, на крају, поводом Даничићеве *Синџаксе* може се рећи оно што је Александар Белић рекао о његовом цјелокупном дјелу: „Даничић, посматран данас према ономе што је он и колико је радио и урадио, према ономе што за нашу науку и данас није изгубило своју вредност, претставља врло ретка човека и научника у нашем народу. У пантеону наших најистакнутијих и најзаслужнијих људи он мора добити једно од најлепших места, онако како је он заузео у духовном пантеону нашем вредношћу и непролазношћу свога великог животног дела. И по духовној снази и стварној снази, уложеној у нашу духовну културу, он је из оног славног поколења људи који су ударили гранитне темеље нашој науци. Од њега ће, још за дуго времена, остати употребљив за науку највећи део његовог рада“ (Белић 1947: 206). *Србска синџакса*, објављена 1858. године, једно је од дјела по коме је Ђура Даничић заслужио трајно мјесто у нашој науци; она представља темеље у изградњи модерног српског стандардног језика, посебно на плану синтаксе.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1947 – Александар Белић, *Вук и Даничић*, Београд.
- Ивић 1954 – Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој*, Београд.
- Ивић 1981 – Милка Ивић, *Даничић синџаксичар – у свом времену и данас*, Зборник о Ђури Даничићу, ур. Јосип Торбарина и Антоније Исаковић, Београд–Загреб, 297–304.
- Ивић 1983 – Милка Ивић, *Lingvistički ogleđi*, Београд.
- Лалевић 1982 – Миодраг С. Лалевић, *Даничићева Синџакса*, Зборник о Ђури Даничићу, ур. Јосип Торбарина и Антоније Исаковић, Београд–Загреб, 149–155.
- Пипер 1997 – Predrag Piper, *Jezik i prostor*, Београд.
- Стевановић 1991 – Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II. Синџакса*, пето издање, Београд.
- Танасић 1997 – Срето Танасић, *Конструкција ѿод + акузатив с временским значењем*, Наш језик XXXII/1–2, Београд, 38–43.
- Танасић 2005 – Срето Танасић, *Синџаксичке шеме*, Београдска књига, Београд.
- Ђупић 1982 – Драго Ђупић, *Његошев језик у Даничићевој Србској синџакси*, Зборник о Ђури Даничићу, ур. Јосип Торбарина и Антоније Исаковић, Београд–Загреб, 181–193.
- Ђупић 1995–1996 – Драго Ђупић, *Ђуро Даничић (поводом 170. годишњице рођења)*, Наш језик XXX/1–5, Београд, 1–14.

Резюме

Срето Танасић

ОСНОВЫ СОВРЕМЕННОГО СЕРБСКОГО СИНТАКСИСА
– ОДНО ВСПОМИНАНИЕ О ДЖЮРО ДАНИЧИЧЕ

В настоящей работе речь идет о произведении Джуро Даничића *Србска синтакса*, опубликованном в 1858 году. На основе определенного количества конкретных примеров автор показал, что суждения Даничића о различных вопросах из сферы синтаксиса падежей релевантны и в настоящее время, и что некоторые его замечания относительно употребления падежей стали актуальными в славистической науке, а также в теории, гораздо позднее, даже во второй половине XX века. Это касается, например, обязательного детерминатора при существительных.

Произведение *Србска синтакса* Джуро Даничића представляет зародыш сербской синтаксической науки. Таким образом, оно ценно и в настоящее время как образец тщательно, основательно созданного сочинения, многие суждения которого релевантны и в настоящее время. Речь идет о сочинении, которое предлагает нашему вниманию много данных, связанных с историей сербского языка на суровне синтаксиса.

МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О „НАШОЈ ПОШТИ“ У НАШЕМ ЈЕЗИКУ

У раду се анализира садржај пређашње рубрике „Наша пошта“ у часопису *Наш језик*. На основу постављаних питања покушава се утврдити значај постојања једног оваквог одељка за неговање језичке културе.

Кључне речи: „Наша пошта“, *Наш језик*, језичка култура, норма.

1.0. У време после Првог светског рата, када се књижевни језик на Вуковој основици даље развијао и надограђивао, јавила се потреба за гласилом које ће се бавити практичним питањима језичке културе, које ће, заправо, на пријемчив начин решавати „ситнице језикословне“ и на начин разумљив посленицима из различитих културних и научних области расправљати о питањима везаним за језичку норму и језичку правилност. С тим циљем и у ту сврху Лингвистичко друштво у Београду 1932. године покренуло је издавање часописа *Наш језик*, на чијем је челу био Александар Белић, а уређивачки одбор чинили ондашњи стручњаци београдског круга.¹

1.1. Очигледно је да је овај часопис испунио свој задатак јер се издаје и данас. Међутим, концепција његова умногоме се изменила. Уместо некадашњих прилога мањег обима о тада актуалним проблемима језичке културе, правописне и граматичке норме, данас на страницама овога часописа читамо студије, често, и о теоријским проблемима из сфере српског књижевног језика и језичке културе. Може се рећи да се у том погледу часопис развијао, с једне стране, а, с друге, из њега су нестајале рубрике које су знатно доприносиле подизању нивоа језичке културе и које су одражавале интересовање читалачке публике за језичка питања, неговање и развој књижевнојезичког израза. Према запажању Митра Пешикана, дугогодишњег уредника овог часописа, а поводом пола века *Нашег језика*, до ове промене долази „са нарастањем интереса за свестранију научну обраду материје нашег језика, а у новије време и са

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 148005 *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Детаљније о историјату и улози овог часописа в. Стевановић 1973–74: 28–31, Поповић 1973–74: 40–41, Пешикан 1983: 3–5 и Танасић 2007: 1–4.

оподањем интереса сербокroatиста за нормативистику (пре свега, због недо-
вољног уважавања ове гране у нашем друштву)² (Пешикан 1983: 5).

2.0. Рубрика „Наша пошта“, као и рубрика „Језичке поуке“ (в. Игњато-
вић 1973–74: 41–44), плод су бриге, интересовања, запажања и занимања најче-
шће учитеља и професора језика и књижевности, али и оних интелектуалаца
који нису по струци лингвисти, за правилност и чистоту књижевног језика.
Још у првој свесци првог годишта Уредништво је упутило позив читаоцима
да шаљу језичке грешке на које наиђу у књижевним и публицистичким тексто-
вима, а сарадници ће их објашњавати у рубрици „Језичке поуке“ (НЈ I: 28). На
страни 27 исте свеске објављено је и пет питања упућених редакцији, на која
је у следећој свесци одговорено. Тако је, поред „Језичких поука“, формирана
„Наша пошта“² – још једна рубрика у којој се огледа интеракција шире јавно-
сти и лингвистичких стручњака у циљу неговања и изграђивања правилног и
чистог књижевнојезичког израза.

2.1. „Језичке поуке“ су имале дужи век, излазиле су како у предратној се-
рији овога часописа, тако и у послератној, све до књиге XXI/1–2 1975. године.
„Наша пошта“ или „Језичка пошта“ била је стална рубрика у старој серији, док
у новој серији није обновљена у том виду, али су се спорадично појављивали
наслови: „Одговори на питања упућени редакцији“ (НЈ, н. с. VI/7–8: 234–236),
„Одговори читаоцима“ (НЈ, н. с. I/5–6: 241–243; НЈ, н. с. I/7–8: 336–340), „Од-
говори редакцији“ (НЈ, н. с. I/7–8: 336–340), „Одговори уредништва“ (НЈ, н. с.
I/9–10: 375–380; НЈ, н. с. II/1–2; НЈ, н. с. IV/9–10), „Одговор на једно питање“
(НЈ, н. с. XXIV/1–2: 276–277), „Писма уредништву“ (НЈ, н. с. III/1–2: 50–65;
НЈ, н. с. III/2–3: 123–144), „Одговор на стављена питања“ (НЈ, н. с. VI/3–4:
120–122), „Питања и одговори“ (НЈ, н. с. XXII/1–2: 76–78; НЈ, н. с. XXVI/1:
57–58), „Дописи и питања“ (НЈ, н. с. XXVI/4–5: 261–281), „Дискусија и допи-
си“ (НЈ, н. с. XXVII/1–2: 118–124), „Дискусија“ (НЈ, н. с. XXVII/5: 363–365).
Дакле, на овим странама нису била преношена или објашњавана само питања
о валидности појединих језичких појава него и мишљења и запажања чита-
лаца, па је презентована и грађа коју су они сакупили. Са питањима читаоци
често излажу и своје тумачење неке језичке појаве (в. т. 10.0, 10.1).

2.2. Одговоре су прецизно и концизно давали стални сарадници часопи-
са, па су образложења некада била ауторизована. Свој потпис су испод рубрике
„Наша пошта“ у старој серији ставили: Петар Ђорђевић (НЈ I/5, 3/1), Драгутин Ко-
стић (НЈ I/6, II/2, VI/5–6), Радомир Алексић (НЈ I/6, II/1, II/2, II/3, II/4, VI/9–10),
Милош Московљевић (НЈ I/8, III/4, III/9–10, V/5–6), Данило Вушовић (НЈ I/8,
I/9, II/1, II/3, II/4, II/6, II/7, II/8, III/1, III/2, III/3, III/5, III/6, III/7, III/8, IV/2, IV/5,
IV/8, V/3, V/4, V/5–6, V/7–8), Бранко Милетић (II/2, II/5, II/7), Радосав Бошковић
(НЈ V/7–8), Миодраг С. Лалевић (VII/1). У новој серији на питања су као чла-
нови Редакције и сарадници одговарали: Александар Белић (НЈ I/5–6, I/9–10),
Михаило Стевановић (НЈ I/9–10, III/1–2, XXVI/1), Бранислав Милановић (НЈ
III/2–3), Игрутин Стевовић (НЈ II/1–2, IV/3–4), Павле Ивић (НЈ IV/9–10), Свето-
зар Николић (НЈ VI/3–4), Милица Вујанић (НЈ XXI/1–2), Гордана Јовановић (НЈ
XXI/1–2), Митар Пешикан (НЈ XXIII/5, XXIV/1–5, XXV/1–2), Даринка Горган-
Премк (НЈ XXV/1–2).

² Према речима Редакције: „Овде смо ставили како одговоре на писма тако и на
питања која су нам поштом упућена“ (НЈ I/3: 91).

3.0. Предмет нашега рада биће анализа питања³ постављених Редакцији, као и сагледавање значаја и улоге једне овакве рубрике у неговању и подизању нивоа језичке културе.

3.1. Доста питања стигло је у вези са писаним видом реализације језика, односно са правописом. Ова се питања односе на спојено и одвојено писање речи, односно на ортографска решења писања детерминативних спојева као сложеница или полусложеница:

у *гоштову* или *погоштову* (НЈ I/3: 91); у *главном* или *углавном* (И.: 92); за *час* или *зачас* (НЈ I/7: 224); *ујутру*, *увече*, *узору* или у *јуутру*, у *вече*, у *зору* (НЈ II/8: 255); „зашто се пише *збогом*, а не *с Богом*, а зашто онда *с друге стране*“ (НЈ I/5: 160); *артилерискојтехнички* или *артилериско-технички*, *војнојтехнички* или *војно-технички* (НЈ II/6: 192).

3.2. У језичкој пракси су честе и недоумице везане за употребу великог и малог почетног слова – каквим почетним словом (и у којим ситуацијама) треба писати нпр.:

називе установа, називе спискова (НЈ I/6: 192); називе књига (НЈ III/5: 158); тела при некој установи, нпр., *Архив Окружног суда* (НЈ IV/2: 64); како треба писати *пријатељу* у реченици „Драги пријатељу, јавите ми ...“ (НЈ VI/7–8: 235); *јуниори* (НЈ I/3: 94); *Београдски гарнизон*, *Бенерал-штабно одељење Министарства војске и морнарице...*, *Командант*, „*до акту бр...*“ или „*до акту Бр...*“ (НЈ I/6: 192); *С К Гласник* или *С. к. гласник* (НЈ II/3: 93); *сунце*, *месец*, *земља* (НЈ II/4: 126 и НЈ II/7: 224); када *Банка* – *банка* (НЈ II/7: 224); *Ветеринарски факултет* или *ветеринарски факултет* (НЈ, н. с. XXII/1–2: 77).

3.3. Има и питања везаних за интерпункцију:

могу ли се употребљавати знаци навода нпр. равноправно са курзивом у насловима и сл. (НЈ II/6: 191); *Наш језик* или „Наш језик“ (НЈ, н. с. III/1–2: 60); који је смисао знака : (НЈ II/6: 192); треба ли писати запету или неки други знак иза *с поштовањем* (НЈ V/3: 96).

3.4. У пракси се јавља и проблем писања скраћеница и обележавања мерних јединица:

како помирити прописане скраћенице за мере и интегритет азбуке, писма; центиметар или сантиметар; висока је 168 см, а има масу 60 кг; цулична храна, обавезује ли нас на такво изражавање закон о мерним јединицама (НЈ, н. с. XXV/1–2: 100–102); писање сложених скраћеница (НЈ, н. с. XXIX/4–5: 264–268).

3.5. Недоумице ствара и правило везано за обележавање алофонских реализација гласова у писаном тексту:

грајтски, *вишеграјтски* или *градски*, *вишеградски* (НЈ III/5: 158).

³ Редакција је некада наводила постављена питања и одговоре на њих, а некада само одговоре. У првом случају питања смо најчешће парафразирали, а у другом, на основу одговора – реконструисали.

3.6. Проблем представља и транскрипција, нпр.:

Фарадеј (НЈ V/5–6: 188), *Герек* или *Гјерек* (НЈ, н. с. XXIII/1–2: 78), транскрипција пољског *дз*, како транскрибовати руска презимена на *-нин* (НЈ, н. с. XXIII/1–2: 78), транскрипција арбанашких имена (НЈ, н. с. XXVII/5: 363–365).

3.7. До које се мере водило рачуна о култури и манирима писања сведочи и следеће питање упућено Редакцији:

да ли испод рукописног „ш“ треба писати цртицу (НЈ II/7: 222).

4.0. Честа су питања и запажања везана за гласовне алтернације и одступања од њих у стандардном језику и друге фонетске појаве:

непостојано а: када се сугласници раздвајају непостојаним а (НЈ I/6: 192), да ли се везник [sic] „са“ употребљава само пред пискавим гласовима с, з, ж и ш или се употребљава увек? Кола *са коњем* или кола *с коњем* (НЈ I/8: 253), да ли је правилније употребљавати предлог „са“ или „с“ (НЈ II/7: 222), неправилно је у народним говорима (Лика) *чистица* ум. *чисца* и сл. (НЈ I/3: 96); *Мачек* – *Мачека* или *Мачка* (НЈ V/4: 125–129)⁴; прелазак л у о: *руковаоц*, *доносиоц* (НЈ I/4: 126), да ли је допуштено *селски* (НЈ, н. с. III/3–4: 126); алтернација к : ч: *Ђурицин* или *Ђуричин* (НЈ, н. с. XXVI/1: 57–58); алтернација к : ц: у *йачки* или у *йачци*, у *Боки* или у *Боци* (НЈ I/9: 288), *хвала на чесијийци* или *хвала на чесијци*, на *окуки* или на *окуци* (НЈ II/7: 222), *банки* или *банци* (НЈ II/7: 224); асимилације и дисимилације: *разљућен* или *ражљућен* (НЈ II/6: 190), зашто *шйрчайи* ум. *сйрчайи* (НЈ, н. с. I/9–10: 377), „*Ойшоица* и то би ваљали признати и у књ. ј. јер та промена није страна лице – лишце и сл.“ (НЈ I/3: 96); упрошћавање сугласничких група: *йрисуйсйво* или *йрисусйво* (НЈ 2/6: 191); јотовање: *освейлење*, *оделење* (НЈ I/4: 126); „Кад се допушта писање и железница, железнички, железничар и жељезница, жељезнички, жељезничар, – прво у подручју ’источног’ (екавског) говора а друго у подручју ’западног’ (ијекавског) – зашто се онда не одобрава и двојако писање: *оделење* (екавски?) и *одељење* (одјељење) него се само ово друго истиче као правилно за оба подручја? Зар то није један и исти случај?“ (НЈ VII/2–3: 85–86); *мњење* или *мнење* (НЈ III/1: 32); подела речи на слоге (НЈ II/4: 125).

5.0. Број питања која се односе на ортоепску норму, тј. акценат, разумљиво је мали, али није занемарљив:

какав акценат има облик генитива именице *Бихаћ* (НЈ I/3: 96); зашто у вокативу *мамо*, *йајшо* има дужина крајњег вокала (НЈ I/6: 191); да ли је правилније именуиу *човек* у акузативу акцентовати: *човека* или *човека* (НЈ I/9: 287); какав акценат има реч *књижевност* (НЈ I/9: 288); какав је

⁴ Др Милан Поповић из Слуња се аргументовано прикључује полемици Шурмин–Паунов–Кулијер о томе да ли је боље писати у генитиву: *Мачек* – *Мачека* или *Мачка*. Наводећи бројне примере из живота Слуња и околине, иако није лингвиста, он закључује да „код двосложних презимена с кратким ... нагласком оно е не испада“ (НЈ V/4: 127).

акцент у промени именице *рад* (НЈ II/3: 93); *мђре* или *мђре* (НЈ II/6: 190); *иђдшиђина* или *иђдшиђина* (НЈ II/8: 256); *Срђби* или *Срђби* (НЈ IV/8: 256).

6.0. Међу питањима у „Нашој пошти“ забележена су у великом броју и она која припадају ужој области морфологије. Недоумице у вези са облицима деклинације, формирањем множине и исказивањем рода именица, као и конјугације, такође су често биле повод обраћања читалачке публике редакцији *Нашег језика*:

Биша или *Биха* (НЈ I/3: 96); да ли је правилно употребљен ген. мн. именице *сориђа* – *сориђа* (НЈ II/7: 221); како гласи датив им. људи (НЈ III/8: 256); да ли је правилно: *келнер*, да платим (НЈ I/3: 95); *Књиђанину* или *Књиђанине* (НЈ II/4: 125); *Гђилани* или *Гђилане*, *Кочани* или *Кочане*, *Чајлани* или *Чајлане* (НЈ I/8: 252); како гласи ген. мн. им. *месец* (НЈ II/8: 256), *вајђра* (НЈ III/3: 96); какви су деклинациони облици топонима *Ужице* (НЈ I/9: 288); да ли се именица *виле* употребљава у нашем књ. ј. у једнини или у мн. (НЈ III/3: 96); да ли је правилна мн. *госђови* (НЈ III/4: 126); ако су именице *факађи*, *акђи*, *документђи* м. рода, да ли су правилни облици мн. *факађа*, *акђа*, *документђа* (НЈ V/3: 95–96); да ли је правилно: Овај ђак добро напредује у *науђима*? (НЈ III/4: 126); ког су рода именице *мађине* и *каре* (НЈ I/9: 287), *глад* (НЈ II/4: 127), *бол* (НЈ III/4: 126); *месец јуни* или *јун* (НЈ III/6: 191); *лонђеђа* или *лонђа* (НЈ V/5–6: 187); зашто су именице *војвода*, *судиђа*, *слуга* и сл. у једнини мушког рода, а у множини женског: *нађи војвода*, *нађе војводе* (НЈ, н. с. I/9–10: 376); читалац тврди *Миле* – *Мила*, а не *Милеђа* (НЈ, н. с. III/1–2: 65); „... додељује ову диплому Васиђ Божидару“ или: „... додељује диплому Васиђу Божидару“ (НЈ XXV/1–2: 104);

ђозивађе се или *ђозивђеђе* се (НЈ I/6: 188); застава *се вије* или застава *се виђа* (НЈ II/1: 31); *уђођребљавам*, *уђивљавам*, *узнемиравам*, *иђчуђавам*, *загорђавам* или *уђођребљуђем*, *уђивљуђем*, *узнемируђем*, *иђчуђуђем*, *загорђуђем* (НЈ II/4: 125); *брију* или *бриђају* (НЈ II/5: 159); *сломију* или *сломе* (НЈ II/5: 159); *ђошађем* или *ђошђем* (НЈ V/3: 96); како гласи презент од глагола *заврзивађи* (НЈ II/4: 125); *ђвађађађи*–*ђвађем* или *ђвађађи*–*ђвађем* (НЈ II/8: 256); *изађи*⁵–*изађем* или *изђи*–*изђем* (НЈ V/3: 96); како је имперфективни облик од глагола *уђослиђи* (НЈ II/4: 124); *брођађи* или *брођиђи* (НЈ II/3: 94); *јесђи* или *јесђе*⁶ (НЈ V/7–8: 256).

6.1. У језичкој пракси проблем представља и компарација придева, придевски вид, заменице, као и прилози. Тако су се у писмима читалаца нашла следећа питања:

сђрођи или *сђрођиђи* (НЈ II/2: 63); како гласе компаратив и суперлатив од придева *сђрођ* (НЈ II/8: 255); компаратив од *ђисђи* (пошто се у народним говорима чује *ђиђи*) (НЈ III/7: 224); „У чланку г. д-ра А. Бе-

⁵ Наставница гимназије у Пожаревцу пита шта је правилно *изађи* или *изђи*, јер она исправља ученике на *изђи*, а по употреби чини јој се и запажа да је облик *изађи* стекао грађанско право (НЈ I/6: 190).

⁶ Читалац мисли да је само први облик исправан.

лића (Наш језик, св. 2 стр. 36) стоји 'кад се пробудила национална свест у нашег народа'. Да ли је ово 'у нашега народа' штампарска грешка (место 'у нашем народу'), или треба да се тако каже и зашто?" (НЈ I/6: 188); *кисео куйус* или *кисели куйус* (НЈ II/4: 124);

правилност, употреба и територијална раширеност енклитичког облика *си* (НЈ II/1: 31); каква је разлика између употребе заменица *ишја* и *ишјао* (НЈ II/3: 95); да ли је књижевно *нами*, *вами* (НЈ II/4: 125); како је правилно у *свом граду* или у *свем граду* (НЈ II/4: 125); како гласи ген. мн. зам. *сав* (НЈ III/7: 224); употреба заменице *свој* (НЈ III/2: 64); читалац примећује неправилну употребу присвојне заменице у примеру *Чувајмо наше море* (НЈ III/8: 256);

У Његошевим стиховима „Ко на брдо, ак, и мало, стоји, / Више види но онај под брдом“, *мало* је придев (а не прилог – дијалекатски је употребљен ак. ум. лок.) (НЈ V/5–6: 192); *йогойову* или *йогойово* (НЈ I/8: 253).

7.0. Предмет интересовања су и резултати деривационих процеса, те су честа питања у вези са творбеним уобличењем, затим ваљаношћу, исправношћу и оправданошћу употребе појединих творбених образаца. Неретко се тражи одговор на питање како гласи придев или именица од одређене мотивне речи:

чистиојја или *чистиоћа*, *дослук* или *дослукх*, *раденик* или *радник* (НЈ I/1: 27); *шелефонисајии* или *шелефонирајии*, *конијролисатии* или *конијролирајии* (НЈ I/8: 253); *водич* или *водић* (НЈ II/5: 159); *евангелички* или *евангелицички* (НЈ II/6: 191); *Франкојанска* или *Франкојанова* улица (НЈ II/7: 222); *йройисао* (доктор лек болеснику) или *йрейисао* (НЈ II/7: 222); *чијико* или *чијљиво* (НЈ III/7 1935: 224);

да ли је добра реч *изборијии* и према чему је начињена, може ли *йројиски* (од *йројша*) (НЈ I/3: 93), *скрозирајии*, *водосијај*, *водосијој* (И.: 94); да ли се члан Црвеног крста може назвати *црвенокрстиан?* (НЈ I/3: 94); како гласи придев од *маса* да ли *масан* (НЈ I/3: 95); „у последње време пише се 'синтаксички' уместо досадашње речи 'синтактички'. Је ли то за наш језик правилно?" (НЈ, н. с. I/5–6: 243), зашто *ражена* и *ражана*, а не *ражна* главица (НЈ, н. с. I/9–10: 375); читалац предлаже да се придев *омски* треба заменити придевом *омовски* отпор (НЈ, н. с. II/1–2: 58); читалац сматра да је бољи прилог *изречно* од *изрећи*, а не *изрично* од *изрицајии* (НЈ, н. с. III/3–4: 126); „да ли је овај израз [*орјоједисање* < *орјоједисајии*] у складу нашег језика и да ли би се, као такав, могао одомаћити у нашој штампи“ (НЈ, н. с. IV/3–4: 128); читалац изражава сумњу у регуларност деривационог односа: „У св. 1 на стр. 17 пише: властелин – властеоски ... а то је нетачно; него: властелин – властелински властела – властеоски“ (НЈ I/8: 257); „Да ли је облик *свагдан*, који сам запазио и у других писаца из западног дела нашега народа а забележио недавно читајући „Берда“ Шимуновића Динка, бољи и исправнији од *свагда*, како ми овде говоримо и пишемо? Да ли би група *свагда* : *свагдан* могла одговарати групи *вазда* : *ваздан* и показивала случај скраћивања сложеница као у ка-да, та-да где овога наставка није било“ (НЈ VI/1: 169); мора ли се место присвојног придева *йольски*, кад није у вези

с пољем него с Пољацима, да би се избегла двосмисленост, употребити облик *пољачки* (НЈ I/5: 158).

7.1. Нарочито интересовање и коментаре изазива творба етника и ктетика:

„Имена места, називи установа места и придеви од њих морају се употребљавати онако као их употребљавају мештани, па ако они кажу *вилићки* и *Вилићани* ум. *вилићселски* и *Вилићселјани* од Вилић-Село тако треба говорити“ (НЈ I/6: 191); читалац износи да треба *панчевски*, а не *панчевачки* („то би било од Панчевац, а не Панчево, те би гимназија припадала Панчевцима, а не Панчеву“) (НЈ II/2: 60); Како је придев од *Сремчица*: *сремачки*, *сремички* или *сремички* (НЈ II/3: 93); како гласи присвојни придев од *Букурешт*: *букурешки* или *букурештински* (НЈ V/3: 96); „Од имена села *Лимљани* у Црмници употребљава народ придеве *лимски* и *лински*; у новије време заводи се у званичном језику облик *лимљански*. Молим Наш језик да објасни: који је од ова три облика правилан“ (НЈ VI/7–8: 234); да ли је правилно *зрењанински* или *зрењански* срез (НЈ, н. с. IV/3–4: 120).

8.0. Највише пажње привлачи лексика јер се ту у највећој мери испољавају језичке промене и језички динамизам и огледају све врсте раслојавања језика. С обзиром на то да је она „видљиви слој“ језичког организма, најочљивије су иновације у овом домену, па су читаоци нарочито осетљиви на употребу страних или покрајинских речи. Честа су питања и да ли се нека реч може уопште употребљавати:

може ли *осем* (НЈ I/1: 27), ваља ли у *јестином* случају (НЈ I/3: 94), да ли је глагол *нишодашићавати* добра реч (НЈ I/3: 93), да ли је исправно *ојонашати* и *ојонашање* (НЈ II/2: 64), да ли је рђаво рећи *улаћени* су (НЈ IV/5: 159), *поднављати* се или *занављати* се (НЈ I/3: 95), вредност речи *богорадија* (НЈ I/5: 160), *ојсушство* или *ојсуштво* или *осуштво* или *дојуси* (НЈ I/6: 191), постоји ли реч *завор* (НЈ II/1: 32), да ли је исправно *исјричати* ум. *извинићи* (НЈ II/1: 32), да ли је *разбољеност* добра реч (НЈ II/4: 124), *зайушач* или *чеј* или *врањ* (НЈ III/4: 126), да ли је исправно *равнајтељ* ум. *директор* (НЈ III/4: 126), да ли су добре речи *распојање* и *ојсјојање* (НЈ, н. с. I/7–8: 336), објасните нам употребу речи *сав*, *цео* и *чишав* (НЈ, н. с. I/7–8: 338), да ли је добро рећи: Тако сам ђак *јрисјодобљава* (НЈ IV/8: 256), правилност речи и израза: *шека* (НЈ III/4: 125), *лубања* или *лобања* (НЈ II/7: 222), *јредујредити* или *јредусресити* (НЈ V/7–8: 256), *садањи* или *садашњи* и сл., *озго*, *оздо* или *одозго* и *одоздо* (читаоцу се чини да би у књижевни језик због рогобатности и економичности требало задржати и оно прво) (НЈ, н. с. III/3–4: 124), да ли је погрешна употреба назива *шочак* за *чесму* (НЈ I/5: 160), којим се лексемама означавају различити родбински односи (НЈ II/4: 126) да ли је *бројни* у значењу *много*, *многобројни* добра реч (НЈ II/4: 126); шта су *јричанци* (НЈ I/3: 94), да ли је *акојрем* реч која иде у кв. ј. (НЈ I/30: 94), да ли је *јоруб* исто што и *ивица* (НЈ I/3: 95), читалац износи да је у околини Младеновца чуо гл. *одјујрићи* „мени је то мало необично и, искрено да вам кажем, пара ми уво, рђаво звучи и доста је тврдо за изговор“ (НЈ II/2: 62), да ли је добра реч *засунчићи*, има ли је у народним

може значити: 'Препређеност има за услов интелигенцију' или, ако то не може значити, шта значи? (НЈ VII/1: 32).

8.4. Поред ових „практичних питања“ читаоце заокупљају и општа питања, попут онога шта нам омогућава да тумачимо значење речи (НЈ I/3: 95) или шта су то индивидуалне речи (НЈ, н. с. XXIII/1–2: 76).

8.5. С обзиром на некадашње српско-хрватско језичко заједништво, читаоце је занимала и припадност појединих фонетских и лексичких ликова одређеној варијанти некадашњег заједничког стандарда:

васијишање, одгој и одгоја (НЈ I/6: 189), *йачка, йачан или йочка, йочан* (НЈ II/3: 93), *веројайан или веројайан* (НЈ II/4: 126), *ојиши или оји* (НЈ V/7–8: 256).

8.6. Бројна питања упућена Редакцији односе се и на статус, вредност и употребу појединих лексема страног порекла, али и на исправност појединих творбених образаца преузетих из страних језика и нормативну вредност тако насталих лексема од домаћих елемената, као:

да ли може реч *йушица* ум. *цигаршииц* (НЈ I/3: 92), *цџ* или *цџ* (НЈ I/3: 93), да ли је добар назив *борна кола* (НЈ I/3: 95), да ли реч *брзојав* треба узимати у значењу 'депеша, телеграм' и зашто (НЈ I/5: 159), читаоца предлаже речи за мушкету *йушаљка* (најзгоднија), *йушица* (НЈ I/5: 160), „У НЈ I, св. 3, стр. 89 место германизма 'безодвљачно' препоручује се 'без одгањања', 'без одлагања'. Зар не би било добро и *неодложно*?" (НЈ I/8: 253), да ли је добра сложеница *знайижељан* (НЈ II/1: 32), да ли је исправно рећи *налагайи*, *наложйи* (НЈ II/6: 191).

8.7. Пуристичке ставове међу читаоцима можемо илустровати следећим дописом:

У 1. свесци часописа „Наш језик“, у чланку г. Московљевића налазе се ове стране речи: „*йринцијски, грујисаји, кайгеорије, елементи, йройагајор, негајиван, лекйира, организација, диференцијалан*“. Зар се неке од њих, без имало штете по смисао, не би могле заменити каквом народном речи, ма и провинцијализмом: начелно, скупити (сабрати, збрати), врсте, саставни делови (саставци), штиво, устројство? Има ли часопис за своју сврху и чишћење језика од страних речи? (НЈ I/4: 127).

8.8. С обзиром на различите путеве адаптације и на различит степен адаптираности, у језичкој пракси се срећу дублетни облици лексема страног порекла. Читаоце често интересује чему треба дати предност, нпр.:

ормар или *орман* (НЈ I/6: 192), *кафа* или *кава* (НЈ I/9: 287), *лаворов* венац или *ловоров* венац (НЈ II/7: 222), *кашкаваљ* или *качкаваљ* (НЈ II/6: 190), *куфер* или *кофер* (НЈ II/6: 191), *Шлеска* или *Шљонск* (НЈ XXIV/1–2: 276–277), *генерал* или *ђенерал* (НЈ V/3: 96), *милионер* или *милионар* (НЈ II/3: 95), улица Тадеуша *Кошћушког* или *Кошћушка* (НЈ, н. с. XXI–II/1–2: 78).

8.9. О ауторитету који је Редакција овог часописа имала у процесу учвршћивања и неговања језичке норме сведочи и низ питања у свесци 5–6 V књиге НЈ старе серије. Наиме, ова се питања односе на нормирање научне терминологије. Од Редакције се очекује да разреши дилему у избору термилошких јединица. Стручњаци се при том колебају између једночланог и двочланог термина или термина домаћег и страног порекла:

ишириџусна лампа или *грејало* (Ово се односи на ону лампу коју употребљавамо у физичким и хемијским лабораторијумима. Да ли би можда било добро да се каже грејалица) (186), *џибра* или *ком* (187), неки оспоравају реч „дувар“ ... па предлажу да се каже место: „низ дуварове суда“ – „низ стене суда“ (187), *ајтермана* и *дијајтермана* тела или *ајтермана* и *дијајтермана* тела (187), *куваџи* или *кухаџи* (187), *цилиндричан суд* или *ваљкаџи суд* (187), *казан* или *коџао* (187), парни *цилиндар* или парни *ваљак* (Можда би боље било да се каже „парна стублина“) (187), *каџи* или *ремен* (187), *елиса* или *џројелер* (187), *орман* или *ормар* (187), *лампа* или *свеџиљка* (187), *џаниљика* или *врџца* (пантљика од хартије код Морзеовог апарата, можда „трака од хартије“) (187), да ли ваља „одговарајући ликови“ (187), уместо *харџиџа* можда је боље *џаџир* (187), уместо „мрежица“ (у оку) да ли треба „мрежица“ или „мрежњача“ или „ретина“ (187), да ли „паоци“ и то је словенаска реч (187), *добош* или *бубањ* (188), да ли: „...приликом путовања у одређеном географском правцу“ или би требало рећи „смјеру“, „јер географски правци не постоје“ како неки веле (188), *џиџбар* или *јаниџар* (188), да ли „у овом случају“ и је ли то германизам или „у овој згоди“ (188), *џиџањол* или *сџаниол* (188), уместо: „ну у сваком случају електромагнет се може намагнетисати...“ мора ли бити: „ну у свакој згоди...“ (188), *анкер* или *коџва* (188), *добош-анкер* или *коџва* у облику *бубња* или *бубањ* (188), *џасџер* или *џиџкало* ... Можда је добро да се каже „кључ“, како то понекад и Немци називају (188), да ли је могуће рећи: „сахатни механизам“ и је ли сахат славенска или маџарска реч (188), *калем* или *увојница* ... Да ли би се могло рећи: „завојница изоловане жице“ (188), је ли добра реч *лискун* (НЈ 5/5–6: 189), ми у геологији немамо друге речи, док на Загребачком универзитету говоре „џиџац“ (188), *на увџу* или *на уџу* (189), *варничак* или *искриџиџе* (188), неки веле не ваља „месинг“ (– Па како онда, кад немамо речи за легуру месинг у нашем језику) (188).

9.0. У писмима и дописима читалаца нашао се велики број питања која припадају синтаксичком нивоу реализације језика. Забележена су питања која се односе на употребу падежних облика, односно предлошко-падежних конструкција:

Може ли се рећи ... „*Позивнице се могу добити у школске уџраве?*“ (НЈ I/1: 27), да ли уз негаџију мора стајати генитив (НЈ I/3: 93, НЈ I/3: 94), на часу немачког језика (преко радија), вели наставник овако: „*Код уласка Антонија у Ајџену, Ајџенани му понуде да се ожени са Минервом*“ (НЈ I/4: 126), у новинама читамо често: „*нестало дете*“, „*нестало човек*“, „*нестало новац*“ итд.; зар није правилније казати „*нестало детета, човека, новца...*“ (НЈ I/6: 188), зар није правилно путујем у Београд, јер путујем за Београд за Сараџију значило би путујем у место које је за Београдом

(НЈ V/7–8: 256), да ли је правилније рећи „позивате се да положите на касу ове Управе“ или „позивате се да положите на каси ове Управе“ (НЈ I/6: 188), је ли добро речено *могу ли вас назвајти телефоном* (НЈ II/5: 159), да ли се треба захвалити *на нечем* или *за нештио* (НЈ I/8: 253), да ли је исправно *у вези вашег њисма* (НЈ V/3: 96), *џримљено на знање*, *у акџа* или *џримљено к знању*, *у акџа* или *џримљено на знању*, *у акџа* (НЈ VI/9–10: 270), *сџозивом на вашу молбу* или *џозивом на вашу молбу*; *с џозивом на број овога акџа* или *џозивом на број овога акџа* (НЈ VI/9–10: 270), *у вези ваше молбе* или *у вези с вашом молбом* (НЈ VI/9–10: 270), *у одговору на вашу молбу* или *у одговору на вашу молбу* (НЈ VI/9–10: 270), *обраџила се овом Минисџарсџиву с молбом* или *обраџила се овом Минисџарсџиву молбом* (НЈ VI/9–10: 270), често се у књигама налази израз: *обзиром на те околности* (НЈ I/4: 126), *обзиром* или *с обзиром* (НЈ III/1: 32), *с обзиром на изнеџте чињенице* или *обзиром на изнеџте чињенице* (НЈ VI/9–10: 270), *идем на Инсџиџуџи* или *идем у Инсџиџуџи* (НЈ, н. с. III/1–2: 60).

9.1. У језичкој пракси недоумице се јављају и код распореда енклитика, конгруенције, деагентизовања, рекције, употребе везника, о чему сведоче следећа питања:

показао се је или показао је се (НЈ I/6: 192), да ли је правилно *брод вије засџаву* (НЈ II/1: 31), да ли је исправно *Кад се деџу џере* (НЈ II/3: 94), да ли је правилно узимати обавезу *џошџо* у узрочном значењу (НЈ II/3: 95), читалац поставља питање у вези са употребом гл. *џребайџи* и речима *уџркос* и *усџркос* (НЈ II/4: 128), да ли се глагол *лагайџи* може употребљавати и са објектом и без објекта (НЈ III/2: 64), читаоцу се због елизације чини да је неправилно *џа ће јој ум. џа ће јој рећи* (НЈ III/8: 256), да ли је правилно *Злочинца се није могло ухаџситџи* (НЈ IV/2: 63), наводе се примери неправилне употребе везника *да* уместо узрочних везника *зашџо*, *шџо*. Да ли треба писати у тим и сличним случајевима *да* или *шџо*? (НЈ V/3: 93–94), да ли предлог „за“ треба употребити у оваквим случајевима: „Производња је за последње тромесечје порасла за 5 одсто“ – или је боље (можда чак обавезно) „... порасла 5 одсто“ (НЈ XXV/1–2: 104), „Читајуџи с пријатељем једним занимљиву биографију Симе Милуџиновиџа ’Наш највеџи романтичар прошлога века’ у последњој свесци ’XX-ог века’, застали смо над једном фразом у којој осеџамо да нешто није сасвим у складу с ’духом’ наше синтаксе, али не знамо тачно у чему је то. Стога молимо да нам објасните: шта је то што се противи нашем, а можда ће и нашем језичком осеџању? Та реченица на стр. 535 гласи: *Судбина свих особењака увек га је коснула, не џримеџивџи никада да други оџажају џо истџо на џему*“ (НЈ VII/1: 29), Да ли је правилно слагање речи у оваквој реченици: „Веџина њених другарица тако говоре или тако говори“ (НЈ VII/4: 125); (двострука) неџација (НЈ, н. с. I/5–6: 241).

10.0. Честе недоумице за које се разрешење тражило на страницама ове рубрике односе се на синтаксичку исправност појединих конструкција и везничких спојева, што је неодвојиво од њихове стилске вредности:

да ли је исправно *зайто јер* (НЈ I/3: 94, НЈ III/4: 126), каже се *џим џре*, а не *џим џре, јер* (НЈ I/5: 160), да ли је исправно *Не видиш ли зар* (НЈ II/4: 125), Мама ми је рекла *да нека идем купити брашна, јер да она не може*. Да ли је исправно? (НЈ III/4: 126), у *Бајиној Башџи 16 новембра 1938* или *Бајина Башџа, 16 новембар 1938* (НЈ VI/7–8: 235), *фирма Пејшар Павловић и Ко из Ниша* или *фирма Пејшар Павловић и Ко, Ниш* (НЈ VI/9–10: 270), Гимнастички савез, али – Кошарка савез, Одбојка савез. Зар то није погрешно? (НЈ, н. с. I/7–8: 339).

10.1. Такође се тражи суд о оправданости употребе и стилској вредности неких речи и израза, од којих су многи везани за одређене функционалне стилове и домене употребе језика, нпр., за административни стил или за бирократску употребу језика:

да ли је израз „*живо биће*“ плеоназам (НЈ I/8: 251), често сам наилазио на *истио, истиа* и смислу заменице немачког *der – die – dossilbe*. Да ли је то исправно (НЈ I/8: 253), да ли је исправно он *ни не* помишља на то (НЈ II/1: 32), да ли је исправно речено: Код нас је скупо, али ипак солидно? (НЈ I/8: 256), да ли је правилно *џоврајак* новца (НЈ III/1: 32), да ли је исправан израз *џримџи на знање* (НЈ III/1: 32), да ли је добро *џражњаваџи* нпр. трговину (НЈ III/7 1935: 224), да ли је исправно *с џим да ми враџиџе* (НЈ III/7: 224), читалац се буну против прилога *као* јер му се чини да има „увек неки непоуздан, двоумен, сумњив, омашне улоге снажнијег одређивања појам“ па га зато не употребљава (НЈ III/9–10: 292), да ли је исправно *најџрви, најзадњи и унуџри* (НЈ, н. с. III/3–4: 126), да ли је правилно рећи: *По џом џиџању* или *џо џом џредмеџу* није ништа рађено; изјава *џо џом џиџању* (НЈ VII/4: 124), кад пишемо „СР Србија ван покрајина“ (како стоји у Уставу), или „СР Србија без покрајина“ (како у последње време преовладава у средствима информисања) (НЈ, н. с. XXV/1–2: 104), Молимо Вас да за потребе телевизијске емисије „Недељно поподне“ објасните фразу „да заживи подруштљавање стваралаштва“ (НЈ, н. с. XXV/1–2: 105) и „анализирати појаву на друштвено-политичкој равни“ (НЈ, н. с. XXV/1–2: 106).

11.0. На странама ове рубрике читаоцима се пружала прилика да питања о литератури (граматикама) (НЈ I/3: 93), похвале концепцију рубрике и часописа (НЈ III/9–10: 292), укажу на њихов значај (нпр. др М. Перковић, директор гимназије у Панчеву) (НЈ II/9–10: 285–288), изнесу неке своје утиске, запажања и размишљања о неким језичким појавама, нпр.:

речима тека, сатница, бол–боли (Иван Вечерина, НЈ III/5: 158); „... Али реч *џодвукао–џодџриџао* апсолутно *не може и несме* да се употреби, ако који извештај вели да је *говорник у своме говору* нарочито хтео нешто да истакне или нагласи. Био би и несмисао да *говорник у ваздуху џодвлачи своје мисли*. Зато налазимо, да је боља, логичнија и народскија реч *нагласио* или у своме говору *истиџао* него буквалан превод с немачког *џоџриџао* или *џодвукао*. Цео се свет меша у наше лекарске послове, па се ето и ја, као лекар, усудих да се плетем у ваше стручне ствари са једином жељом да чистимо наш лепо језик од разних уродица и новота-

рија“ (Београд, др В. Кујунџић, НЈ IV/1: 32), читалац Владета М. Милетић истиче да и у говору има интерпункције – гестови, мимика (НЈ, н. с. III/1–2: 60), писмо лектора Срђе Петровића о теми новинар и језик (НЈ, н. с. XV/ 3–4: 221–249) и реаговање Уредништва (249–255).

11.1. Читаоци су, такође, у својим дописима имали прилике да изнесу своје ставове о неговању језика и језичкој правилности, као и да укажу на домене у којима су неопходне интервенције да би се одржао задовољавајући ниво језичке културе:

Др Д. Аранђеловић примећује да „кварења долазе већином из штампе и литературе изван Београда (ма да, наравно, много греше против језика и београдске писци) (НЈ IV/2: 63–64); „Кад видим из новина и из примера који се у Вашој рубрици ‘Језичке поуке’, наводе, како се страшно пише и језик квари, онда се питам: има ли могућности да се покрене једна ефикаснија акција против кварења нашега језика?“ (НЈ IV/2: 64); читалац предлаже да се уместо укидања цензуре језика филмских превода (у Загребу се власници биоскопа залажу за то) она појача. Одговор добија од Милана Димовића, вишег саветника Министарства просвете, члана Комисије за преглед филмова – он је, наиме, погођен тврђом да је језик филмских текстова *сипрашан и да вређа ухо* (НЈ IV/3: 95–96), „Уместо да утврђујемо кривицу за рогобатне називе занимања датих у ‘Предлогу пописа занимања за која треба организовати средње усмерено образовање у СР Србији’, мимо духа нашег језика, реците како је требало поступити да до тога не дође?“ (НЈ XXIII/5: 226), „Да ли је ово први раскорак науке и праксе у области језика?“ (НЈ XXIII/5: 226), „Ко треба да учини први корак сарадњи Института за српскохрватски језик и других области јавног и привредног живота, будући да је језик присутан у свим порам друштва?“ (НЈ XXIII/5: 226), „Како би сарадња између науке и других токова живота могла да буде ефикаснија и правовременија? Заправо, како спречити овакве и сличне појаве“ (НЈ XXIII/5: 227).

12. Према овој рубрици можемо пратити и који су све слојеви и из којих крајева читалачка публика овог гласила:

Ст. Б. Сарајево, Р. П. Тузла, Бут В. Загреб, Београд, Р. Сим. Врање, Др. М. П. Слуњ (НЈ I/3), Београд (НЈ I/5), Бенковац, наставница гимназије у Пожаревцу, Призрен, Београд, Царево Село (НЈ I/6), Скопље, Беочин (НЈ I/8), Нови Сад, Сарајево, учитељ – Нови Београд, Ст. Сивац (НЈ I/9), Земун, Београд (НЈ II/1), професор из Панчева, Београд (НЈ II/2), Умка, Београд, Тузла, Дарувар, Бања Лука (НЈ II/3), Београд, Врњачка Бања, Босанска Градишка, Нови Сад (НЈ II/4), Младеновац, Скопље (НЈ II/5), Београд, Бања Лука (НЈ II/6), Београд, Бања Лука, Нови Сад (НЈ II/7), Нови Сад (НЈ II/8), Сињ, Вршац (НЈ III/1), Звечан (НЈ III/2), Битољ, Земун (НЈ III/3), Сушак (НЈ III/4), Сарајево, Сушак (НЈ III/5), Бијељина, Сарајево (НЈ III/6), Сињ (НЈ III/7), Љубљана (НЈ III/8), Смедерево (НЈ III/9–10), Београд (НЈ IV/1), Љубљана, Београд (НЈ IV/2), Панчево (НЈ IV/4), Скопље (НЈ IV/8), Д. Аранђеловић, проф. универзитета, Београд, (НЈ V/3), др Милан Поповић, Слуњ, Темишвар, Божидар Мареквић (НЈ

V4), Б. Ђ. професор, Ђ. Ј. Пљевља (НЈ V/5–6), М. С. Карловац, М. Ш. Сарајево (НЈ V/7–8), Лимљани, Бајина Башта, Сарајево (НЈ V/7–8), Београд (НЈ V/7–8), Београд (НЈ VII/1), Петровград (НЈ VII/4), Београд (НЈ XV/3–4), Видан Јовановић, учитељ из Ниша (НЈ XXV/1–2).

13.0. Питања читалаца подстакла су водеће лингвистичке стручњаке тога времена да напишу радове и осветле поједине језичке недоумице, открију узрок колебања или грешке у језичкој пракси и дају препоруку за правилну употребу. Тако се у одговорима на питања у 2. свесци I годишта на питање о употреби предлога у са генитивом најављује чланак Бранка Милетића о том problemu, а њега налазимо у 4. свесци на странама 112–115. Такви су прилози: „Правобранилаштво или правобраниоштво“ Д. Костића (НЈ I/1: 15–17), чланак „Откад и откако“ истог аутора (НЈ I/3: 82–84), као и „Преудешавање грчко-латинских речи на -ium (-ion)“ (НЈ I/5: 149–154). Такође у чланку „Око изговора и писања неких туђих речи“ (НЈ I/9: 268–272) Драгутин Костић разрешава недоумицу читаоца о томе да ли је правилно Вавилон или Бабилон, Гаврило или Габријел итд. Милош Московљевић у раду „Лекар и лечник“ осветљава разлику између ових лексема (НЈ I/6: 171–173), док Р. Алексић покушава да расветли употребу прилошких израза у чланку „Помоћу и с помоћу“ (НЈ I/8: 241–242). Да ли је правилније рећи *хвала леја* или *хвала лејо* објашњава Д. Вушовић (НЈ II/3: 81–84), а у НЈ II/5: 140–145 на захтев читаоца тумачи неколико речи у чланку „Речи: васељена, васиона и васалена, њихова употреба, значење и порекло“, затим одговара на питање о значењу неких стихова у народним песмама (НЈ II/8: 214–215). Исти аутор расветљава порекло и значење речи *колач*, нарочито са освртом на њено значење у стиховима: „Све ми кулаш на *колаче* скаче?“ (НЈ II/8: 241–246). У напису „Незнани јунак“ (НЈ II/4: 100–102) А. Белић одговара на писмо читаоца да ли је правилно „незнани“ или „непознати јунак“. Под насловом „Мало стилистике“ Уредништво објашњава заинтересованом читаоцу да су исправне конструкције „cene нашој гуменој обући“ и „наше цене гумене обуће“, али да им је смисао различит (НЈ II/5: 154).

13.1. Такође су драгоцени и дописи читалаца у новијим бројевима у којима се излаже грађа: „Негаџија уз инфинитив и речцу ДА и презент“ (Милорад Ђирковић, НЈ XXVI/4–5: 261–263), „Око алтернативне употребе двају облика у другом делу сложеног футура“ (Вида Стевановић НЈ XXVII/1–2: 118–124), „Још о часу и сату“⁷ (писмо једног читаоца, инж. Томислав Илић, Крушевац, НЈ XXVII/1–2: 118–124).

13.2. Некада је било потребно о неким питањима писати још. Тако, надовезујући се на питање и одговор из „Наше поште“, Т. Маретић износи своје „Примједбе“ на тумачење речи *ладање* (НЈ I/6: 166–168) или у НЈ I/7: 210–212 М. Московљевић наставља одговор на питање „Још о глаголу *несџаити*“. Затим под насловом „О акценатским облицима: човѐка, човѐку...“ (НЈ II/2: 53–55) Д. Вушовић скреће пажњу на овај прозодијски проблем јер и поред одговора у „Нашој пошти“ (I/9: 287) у листу Политика од 20. V 1934, наводи се као једино исправни акценатски лик *човѐка*.

14.0. Примећујемо да је Редакција овога часописа давала решења различитих питања из оба вида реализације језика, као и из свих језичких нивоа. Можемо рећи да су данас попуњене празнине које се тичу нормативне литера-

⁷ Након текста Мирослава Кривара „Око сата и часа“ (НЈ XXVII/1–2: 125–129).

туре, јер су после Белићевих правописа, уследили Матићини правописи (1960, 1993, 1997. и даље), али и правописи других аутора (Р. Симића, М. Дешића, као и велики број школских издања разних издавача, у чију се поузданост не смео увек уздати). Наша нормативистика се може похвалити и већим бројем приручника у којима се на научно-популарни начин обрађују правописна и граматичка питања код којих се јављају колебања у језичкој пракси: Иван Клајн, *Речник језичких недоумица* (десетак поновљених и допуњених издања од 1981, као и електронско), П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан, Б. Брборић, *Српски језички приручник* (1991, 2004), Е. Фекете, Д. Ђупић, Б. Терзић, *Слово о језику I* (1996) и II (2002), Д. Ђупић, Е. Фекете, Б. Терзић, *Српски језички саветник* (2005), Егон Фекете, *Језичке доумице I* (2002) и II (2008), Рада Стијковић, *Српски језик: норма и њакса: њрилози њисаној и говорној комуникацији* (2009). Такође су улогу некадашњих рубрика *Нашег језика* преузели и тиражнији и престижнији дневни листови и недељници, попут *Полићике*, увођењем рубрика које нуде одговоре на бројна практична граматичка питања и питања језичке културе, као и Матићин часопис *Језик данас*.

14.1. У овим приручницима заинтересовани могу наћи одговоре на бројна правописна и граматичка питања. Међутим, свим овим правописима и приручницима није покривен један битан сегмент, за који се показало да постоји највеће интересовање, а то је лексика. Избор лексике је врло осетљиво питање с обзиром на то да се у њој огледа творачка снага језика, али и његова стабилност. За говорнике је веома важно какав став да заузму према позајмљеницама, неологизмима. О употребној вредности лексема податке налазимо у речницима, а по исцрпности и свеобухватности информација предњачи *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, чија је израда у току, па податке о многим речима не можемо наћи.

15. Савремене технологије модерним установама, као што је и Институт за српски језик, нуде могућност да се у оквиру сајта направи презентација језичких недоумица, али и да се заинтересованима остави могућност да овим путем постављају питања. На основу њих може се направити рубрика која ће садржати најчешће постављана питања и исцрпне одговоре (FAQ – frequently asked questions), али ће се корисницима пружити и одговор на свако појединачно питање (Милорадовић 2004: 179).

16. Постојање једне овакве рубрике⁸ корисно је јер се често у правописним и језичким приручницима не налазе одговори за све тешкоће са којима се срећу образовани говорници, као и они високостручни – лектори и професори српског језика. Слањем питања са конкретним примером, они решење добијају од најпозванијих посленика језичке науке. Да за тим и данас има потребе, потврђују бројни телефонски позиви у којима заинтересовани од сарадника Института за српски језик траже језичке савете. Преко ове рубрике решења таквих питања постала би доступна свима.

⁸ Овакав став је изнет и о рубрици „Језичке поуке“: „Ова корисна рубрика [„Језичке поуке“] доприносила је да *Наш језик* буде привлачан међу учитељима и наставницима у школи, али и у новинским и другим издавачким кућама и међу свима оним који су водили рачуна о чистоти и љепоти свога језичког израза. С временом су се сличне рубрике почеле појављивати у дневним и недељним листовима, па је ова рубрика изгубила један број читалаца, али би вриједило размислити о томе да она буде опет враћена, можда у нешто другачијој форми. То је посебно постало актуелно данас, након што је престао да излази часопис за језичку културу *Језик данас*“ (Танасић 2007: 2).

ЛИТЕРАТУРА

- Игњатовић 1973–74: Душанка Игњатовић, О сталној рубрици „Језичке поуке“ у Нашем језику, *Наш језик* XX/1–5, Београд, 41–44.
- Милорадовићи 2004: Ненад Милорадовић и Софија Милорадовић, Сугестије за израду Web сајта Института за српски језик САНУ, *Наш језик* XXXIV/1–4, Београд, 175–181.
- Пешикан 1983: Митар Пешикан, Пола века од покретања „Нашег језика“, *Наш језик* XXVI/1, Београд, 3–5.
- Поповић 1973–74: Љубомир Поповић, Наш језик, *Наш језик* XX/1–5, Београд, 40–41.
- Стевановић 1973–1974: Михаило Стевановић, Оснивање часописа и њихов карактер – пре II светског рата и за 10 послератних година, *Наш језик* XX/1–5, Београд, 23–31.
- Танасић 2007: Срето Танасић, Два наша јубилеја, *Наш језик* XXXVIII/1–4, Београд, 2007, 1–4.

Резюме

Марина Спасоевич

О „НАШЕЈ ПОЧТЕ“ В НАШЕМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе анализируется содержание прежней рубрики „Наша почта“ в журнале *Наш језик*. Эта рубрика была постоянной в прежней, довоенной серии данного журнала, в то время как в новой серии она встречается спорадически под другими заглавиями. Имеющийся материал, касающийся корреспонденции с читателями, распределялся по тематике, к которой она относится. Исходя из разнородности заданных вопросов и читателями предложенных решений, касающихся вопросов языковой культуры, автор указывает на значение наличия такого журнального отдела, цель которого повышение культуры речи.

О ЛИНГВИСТИЦИ МИЛКЕ ИВИЋ¹

Научни рад Милке Ивић толико је разгранат да је веома тешко представити га и описати и на неколико стотина страна. У овој књизи на 350 страна налазе се осврти, подсећања, размишљања, као и исказивање захвалности, љубави и поштовања према једном великом научнику и лингвисти, академику Милки Ивић. О правцима, исходима и одјецима њених истраживања пишу њени ученици, сарадници и пријатељи.

Књига броји седамнаест чланака, а затим следи детаљна библиографија објављених научних и стручних радова.

На почетку стоји текст Милорада Радовановића под насловом „Три питања Милки Ивић“² (5–19). У разговору са Милком Ивић аутор се враћа на саме њене почетке подсећајући нас на завршетак Другог светског рата, немаштину, студентске дане, великог учитеља Александра Белића, куповину чувеног „Бругмана“ уместо ципела са нормалним ђоном, познанство и дугогодишње пријатељство и сарадњу са истакнутим светским лингвистом Романом Јакобсоном, почетке писања у доба кулминарања структурализма у лингвистици, области лингвистичке теорије, опште лингвистике, актуелне и историјске сербокroatистике, у којима је радила ... На овај чланак тематски се надовезује и прилог Драгољуба Петровића „Дело за будућност“ (21–27). У њему аутор с поносом истиче како су исте године Милка Ивић и он дошли на Филозофски факултет у Новом Саду. Он као студент, а она као његов професор. Истичући значај овог великог научника, добијамо шира сазнања о томе шта је све урадила за српски језик и науку уопште, почев од њених предавања савременог српскохрватског језика (синтаксе и опште лингвистике) на Филозофском факултету у Новом Саду, преко многобројних предавања на светским универзитетима, затим ревизије неких погледа на књижевни језик у целини и на његову природу, до научних књига и радова преведених на многе светске језике. Предраг Пипер у чланку „Три деценије истраживања о језику и лингвистици“ (29–42) представља дело Милке Ивић у његовој укупности и тематској и методолошкој повеза-

¹ Предраг Пипер, Милорад Радовановић, *Лингвистика Милке Ивић*, Библиотека ХХ век 172, Београд, 2008, 350 стр.

² Овај прилог припада тематском блоку о Милки Ивић који је својевремено за часопис *Књижевна реч* приредио Милорад Радовановић. Уз овај Радовановићев рад ту су још наредна три прилога: Драгољуба Петровића, Предрага Пипера и Зузане Топољске.

ности. Истиче вредност књига *Правци у лингвистици* и *Лингвистички огледи* приказујући их врло сажето, а посебно место заузима монографија *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој*. Зузана Тополињска у прилогу „Четврт века дружења“ (43–48) подсећа нас колико тога је проф. М. Ивић урадила на пољу синтаксе проучавајући синтаксичке теорије, дескриптивну и историјску синтаксу српскохрватског и других словенских језика и пишући о томе једноставним, разумљивим и доступним стилем и најобичнијем језичком лаику.

Милорад Радовановић у одељку под насловом „Историја (опште) лингвистике“ (49–60) поделио је њен стваралачки опус у неколико класа и детаљно их разрадио: 1. Универзитетска настава; 2. Увођење структуралне научне парадигме; 3. Увођење трансформационо-генеративног научног модела; 4. Научне синтезе везане за савремена светска лингвистичка збивања; 5. Афирмисање актуелне лингвистичке продукције и властитих научних узора (Александар Белић и Роман Јакобсон); 6. Афирмисање властитих теоријских ставова и анализа на важним местима, у аналогјама, зборницима, часописима, на конгресима и сл.; 7. Књига *Правци у лингвистици*; 8. Новија когнитивнолингвистичка занимања. У одељку „Лингвистички огледи: теоријски увиди и њихова примена“ (61–80) Предраг Пипер се осврће на лингвистичке огледе Милке Ивић као на стваралачку целину, издвајајући њихове главне одлике, а посебно се задржава на неким од поглавља у тим књигама. По аутору је значајно истаћи и то како проф. Ивић решава питања организације и функционисања језика постављајући проблем сажето и јасно и доносећи аргументована решења.

Јасмина Грковић-Мејдор у чланку „Типолошка славистичка проблематика“ (81–96) сагледава стваралачки допринос Милке Ивић као велики допринос славистици, истичући професоркин став да се синхрони језички систем мора сагледати у дијахроној перспективи, како у светлу историје српског језика, тако и увидом у општесловенску, балто-словенску и индоевропску проблематику испитиваних појава.

На претходни чланак надовезује се рад Александра Младеновића, у коме он истиче богат научни опус проф. Ивић и у области историје српског језика. У чланку „Историја језика“ (97–104) аутор издваја радове *Јази у Душановом законнику*, *Једно пооређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком*, *Поводом поновљеног превођења „Новог завјешта“*, у којима су веома аргументовано дата запажања и нова решења за поједине проблеме којих се савремени српски књижевни језик треба ослободити.

Велики допринос науци проф. Ивић дала је и у проучавању стандардног језика и његових варијанти. Драгољуб Петровић у чланку „О стандардном језику и његовим варијантама“ (105–122) подсећа на њена истраживања о Вуковом језику, који је, како каже она, „био стар више од једног века па су га захватиле промене које су удалиле књижевни језик данашњице од првобитног, Вуковог језика“. Даље, она уводи у научна истраживања један нови аспект посматрања језичких појава који се тиче стандардног језика или језика културе као књижевнојезичког израза у ужем смислу, при чему је термин књижевни језик као обележен остао резервисан за језик белетристике. У својим разматрањима истиче и чињеницу да треба посебно посматрати дескриптивну (описну) и прескриптивну (нормативну) граматику.

У првој књизи лингвистичких огледа налазе се радови који припадају области синтаксе и семантике, а о тим истраживањима Милке Ивић говори се у неколико радова. Владислава Ружић у чланку „Синтакса реченице“ (123–143) излаже значајне резултате до којих је проф. М. Ивић дошла на пољу просте и сложене реченице, углавном са синхроног плана, а своја запажања поткрепљује и хронологијом њених објављених радова из те области. Ивана Антонић у чланку „Синтакса падежа“ (145–181) представља професоркина синтаксичка истраживања падежа, истичући да у њеној укупној библиографији има око четрдесет јединица које третирају падежну проблематику. Срего Танасић у раду „Синтакса глагола“ (183–203) анализира проблематику српског глаголског система и сагледава допринос који је проф. Ивић дала у тој научној области, иако се онајмање бавила синтаксом глаголских облика. Чланак Егона Фекете „Морфолошке категорије“ (205–217) осврће се на поједине њене радове из ове области који завређују посебну пажњу: *Избројивост онога што именуца означава као грамајички проблем, О речима које исказују људски сјвор у најнеодређенијем смислу, Нека зајажња о броју и роду*, анализирајући поједине занимљиве сегменте из њих.

Поред општих лингвистичких проблема Милка Ивић се успешно бавила и историјом српске лексике, првенствено еволуцијом семантичког садржаја појединих лексема и лексичко-семантичких група у периоду од Вука до данас. О ангажовању у овој области говоре радови Даринке Гортан-Премк „Историја речи“ (219–231) и Рајне Драгићевић „Лексичка семантика“ (233–253) у овој књизи. Прва ауторка своју анализу заснива осврћући се на конкретне примере лексема које је проф. Ивић истраживала, нпр. о речима којима се именују боје (*бела винова лоза, бели босиљак, зелен коњ, џас зељов, џлава девојка, рујно вино, румено лице* и сл.), док друга посматра истраживања из ове области са теоријско-методолошког аспекта.

Софија Милорадовић свој допринос књизи даје приказујући свеобухватни истраживачки рад Милке Ивић у светлу научне критике, у чланку под насловом „У научној критици“ (255–282). Ауторка наводи сва значајна еминентна имена домаће и светске лингвистике која су на неки начин проговорили о раду и делу уваженог научника.

Како на почетку књиге, тако и на крају стоји чланак Милорада Радовановића „Ивићеве“³ (283–293) као заокружена целина, у којем нас аутор обавештава о великом напору Милоша Јефтића да разговоре са Ивићевима забележи као живу реч, а затим да електронски запис преточи у текст. Наглашава да су Ивићеве од краја четрдесетих и почетком педесетих година двадесетог века на лингвистичкој сцени, да су много урадили за српски језик и науку уопште, па стога многи говоре и о „школи Ивићевих“, као и о правим представницима тзв. београдског стила.

На крају овог зборника (295–345) Милена Марковић даје исцрпан библиографски увид у научни опус Милке Ивић у периоду од 1949/1950. до краја 2007. године. Радови су подељени у две целине: 1. Посебна издања (Лингвистичке студије и огледи; Лингвистички приручник – *Правци у лингвистици*; Антологија; Књига разговора) и 2. Прилози у часописима и зборницима.

³ Ово је ауторизована верзија излагања приликом промовисања књиге *Ивићеве* на Катедри Магиче српске у Новом Саду, 31. марта 2000. године.

На основу представљених радова и богате библиографије академика Милке Ивић увиђамо колики је значај ове књиге. Она осветљава првенствено једног великог научника, али и Милку Ивић као професора, колегу, жену. Такође, књига представља и израз искрене захвалности професорки Ивић на свему што је до сада учинила за српски језик и науку уопште. Као што је наглашено, њени радови су корисни за науку о језику и за српску лингвистику, па се надамо да ће нам подарити још таквих прилога и чланака у блиској будућности.

Драгана Насићановић

ЗБОРНИК РАДОВА ДРАГУ ЋУПИЋУ У ЧАСТ*

Крајем 2008. године Институт за српски језик САНУ објавио је прву књигу своје нове едиције Зборник. Ову књигу, са завидним бројем страна и приложника, ова установа посветила је истакнутом научнику и посленику на пољу науке о језику и језичке културе, свом дугогодишњем раднику и директору – др Драгу Ћупићу поводом 75 година његовог живота.

На 665 страна овога зборника нашла се „Биографија“ Драга Ћупића (11–12), коју је уприличио Срето Танасић, затим „Библиографија“ (13–55), коју је сачинио Доброило Аранитовић уз допуну Драгане Настановић у сарадњи са Драгом Ћупићем, и 57 радова колега, пријатеља и поштовалаца Д. Ћупића. Управо библиографија од 485 јединица (1. Научни радови, 2. Дијалектолошки атласи, 3. Интервјуи, изјаве, анкете, 4. Преводи) сведочи о плодној делатности Почастованог као научника, просветног и културног прегаоца, а број оних који су се својим прилогом одазвали – о његовим људским вредностима. Своје радове доставили су, поред домаћих лингвиста, и угледни страни србисти и слависти.

Радови су у овом зборнику поређани по азбучном реду презимена аутора, а ми ћемо се потрудити да их овде представимо према областима, и то оним редом којим су ове области биле предмет интересовања Драга Ћупића – дијалектологија, ономастика, савремени језик, а пре свега проблеми језичке културе и норме.

Највећи је број радова из дијалектологије. Прозодијске карактеристике појединих врста речи биле су предмет описа и анализе радова Николе Рамића (Београд–Крагујевац) под насловом „Акцент именичких замјеница у говору Богдаша“ (487–493), затим Милете Букумирића (Косовска Митровица) – „Акцент прилога у говорима северне Метохије“ (141–147) и Милана Драгичевића (Бања Лука) – „О акцентима глаголских облика у говору Срба Лапачког поља“ (165–177). Миодраг Јовановић (Никшић) у чланку „Посљедице додира и преплитања различитих акценатских система у црногорским говорима“ (227–242) посматра и показује испреплетаност прозодијских система на овом терену, посебно у зонама додира говорних типова, док Јордана Марковић (Ниш) у раду „Прозодијски систем(и) призренско-тимочких говора“ (293–297), анали-

* Зборник *Института за српски језик САНУ I*, посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота, Београд, 2008, 665 стр.

зирајући досадашње описе прозодијског система, истиче да треба узети место акцента као критеријум нове систематизације говора овог типа. Методама експерименталне фонетике Драгољуб Петровић и Снежана Гудурић (Нови Сад) у чланку „Неоакут на северном подножју Рудника“ (419–428) желе да укажу на очуваност старог прозодијског квалитета у области Качера истичући да се он чува на простору ширем од оног описаног у литератури. Субдином једне фонеме, односно њене очуваности и супституције у једном делу народних говора бави се рад „О сугласнику *x* у говору Потарја“ (89–99) Драге Бојовић (Никшић). Појединим сегментима морфолошког система народних говора посвећена су два рада: именском – рад Радивоја Младеновића (Крагујевац) „Показне заменице на југозападу Косова и Метохије“ (329–342) и глаголском – рад Маринка Божовића (Косовска Митровица) „Инфинитив, аорист и имперфекат у поибарским говорима“ (79–87). Асим Пецо (Београд) у раду „Прилог промјени мушких личних имена типа Марко и Мирко“ (435–436) истиче да се на подручју западне Босне и западне Херцеговине очувала деklinација мушких личних имена типа Мårко, Мårко по моделу именица на -а, Мårко – Мårкē – Мårки. Два чланка из овог зборника за предмет своје анализе имају синтаксу падежа у народним говорима, најпре, рад коаутора Жарка Бошњак-ковића и Данке Урошевић (Нови Сад) „Падежи у функцији темпоралног детерминатора инклузивног типа у говору Смедеревског Подунавља“ (101–127), а потом и рад Радмиле Жугић (Београд) „Еквиваленти темпоралног беспредлошког адвербалног генитива у говору јабланичког краја (стање у осталим приренско-тимочким говорима и њихов утицај на косовско-ресавске говоре)“ (179–187). Допринос познавању синтаксе глаголских облика пружа и рад Раде Стијовић (Београд) „Употреба инфинитива у данашњем говору Бјелопавлића“ (579–585). Љубисав Ћирић (Ниш) у раду „Неке лексичке и граматичке појединости у пиротском варошком говору“ (621–628) наводи списак лексема забележених у говору аутохтоних Пироћанаца и анализира њихове фонетске и морфолошке особености.

Анализом појединих тематских и творбених сегмената дијалекатске лексике на корпусу *Речника говора Загарача* Драга и Жељка Ћупића бавили су се Недељко Богдановић (Ниш) у раду „Антрополошка лексика у *Речнику говора Загарача* Драга и Жељка Ћупића“ (71–77) и Стана Ристић (Београд) у раду „Речи са негацијом у дијалекатском Речнику Загарача“ (521–528). Софија Милорадовић (Београд) чланком „Незапажена минијатура дијалекатске лексикографије“ (299–328) доноси своја запажања и коментаре уз поједине лексеме уз лексикографски прилог Јована Балугџића објављен у часопису *Подунавка* из 1848, са лексиком махом из Срема. О инвентару тематске групе речи која се односи на називе млечних производа и прераде млека у пиперском крају писао је Андреј Собољев (Петроград) у раду „Из названих млечних продуктова у пиперском говору“ (555–565).

Аналитичко-синтетички карактер има студија Милоша Окуке (Минхен) „Зетско-рашки дијалект српског језика“ (351–369), у којој предлаже нову поделу штокавских говора, истичући разуђеност зетско-рашког дијалекта. Уважавујући историјска факта, Милош Луковић (Београд) у раду „Историјски оквир образовања говора источнохерцеговачког дијалекта на подручју Мораче и Роваца“ (285–291) показује припадност говора овог подручја источнохерцеговачком типу, а оспорава припадност тог подручја области Косача.

Неколико радова доприноси богаћењу инвентара потврда ономастичких јединица и осветљавању ономастолошких проблема. Тако, предмет интересовања Вељка Брборића (Београд) у раду „Надимци за жене у једном делу Херцеговине“ (129–139) јесте мотивација ословљавања удатих жена у општини Љубиње – надимак је мотивисан презименом ако су од познатог презимена (из неког од суседних села), а топонимом, ако су географски удаљене од подручја те општине. Бранислав Остојић (Никшић) у чланку „Творбена структура дробњачких топонима и њихова семантичка идентификација“ (371–376) разматра грађу из дробњачке топономастике, презентујући је према творбеним моделима и покушавајући да утврди њихову семантичку мотивацију. О поменима река и области Пиве и Таре и њиховој обради у лексикографији говори Милица Радовић-Тешић (Београд) у раду „Лива и Тара у домаћој речничкој литератури“ (481–486), док Радојка Цицмил-Реметић и Слободан Реметић (Београд) радом „Из хидронимије пивске планине“ (495–502) представљају ономастичко богатство овог краја, за који и сами аутори кажу да је школски пример безводног краја. Чланком „Семантички сродни термини који су утицали на формирање онима, у првом реду оронима, и њихова географија“ (383–401) Звездана Павловић (Београд) осветљава ониме на чије су формирање утицали географски термина рељефа *кик*, *кика*, **кич*, *кичер*, *кук*, *кука*, **куч*, **куча*, *чик*, *чук*, *чок* итд., првенство са подручја Србије. Милан Шипка (Сарајево) у раду „Поријекло и значење хоронима *Срјска*“ (657–665) настоји објаснити настајање једне ономастичке јединице, до чијег су стварања довеле недавне политичке поделе и расцепи.

Неколико радова осветљава етимолошко постање појединих речи и израза. Етимолози „београдске школе“, најпре, Марта Бјелетић објашњава радом „Ни сџан ни савјетан“ (65–69) порекло, значење и употребу овог израза забележеног у речнику говора Загарача, али и његових варијанти. Потом, Александар Лома у раду „Загарачко *ушка* 'змија' и с.-х. *б(ј)елоушка* 'Natrix patrix'“ (269–275) посматра дијалектизам *ушка* као континуант прасловенске лексеме **оџь*, а први део сложенице *белоушка* у стандардном језику изводи из симболике боје бео 'безопасан, неотрован'. И, чланак „О турцизмима гаваз / каваз, голсуз / колсуз, гумрија / кумрија“ (429–434) Снежане Петровић доноси етимологију поменутих лексема и тумачи варирање иницијалног велара у њима. Етимологију неколиких лексема и њихов географски ареал даје Мато Пижурица (Нови Сад) у свом раду „Прилог географији и етимологији речи: *осишуљина*, *сијерма*, *вијерма*“ (437–444). У раду „Серб. *варован*, *вароваши* и их семантичке корреляты“ (611–619) Светлана Толстој (Москва) осветљава деривационе односе гнезда глагола **варашти*, **вароваши*, као и њихов семантички развој од 'празновати', 'постити' и сл. до 'чувати, штитити, бранити, спречавати опасност'.

Дијахроним аспектом употребе падежа баве се два рада – рад Слободана Павловића (Нови Сад) „Просторне метафоре у старосрпском квалификативном падежном систему“ (403–418) и Јелице Стојановић (Никшић) „Судбина инструментала без предлога за означавање просторних односа у историји српског језика (уз поређење са ситуацијом у осталим словенским језицима)“ (587–597). У ужу област историја књижевног језика може се сврстати рад Димитрија Е. Стефановића (Београд–Будимпешта) „Нешто о језику библијских цитата у аутобиографији свештеника Петра Римског (1800–1874)“ (571–578),

у коме аутор запажа да овај сентандрејски свештеник користи Вуков превод Новог завета, али екавизиран, а неки сегменти у фонетици, морфологији и лексици су славенизирани. Чланак Владимира П. Гудкова (Москва) „Русский филолог Петр Лавровский о сербском языке и югославянах“ (159–164), који представља допринос историји филологије, доноси сагледавање научног стања у Србији тога времена и интересовање овог филолога за српске рукописе.

У деловању Драга Ћупића значајно место заузимају питања норме и језичке културе, па је свој прилог томе Богдан Терзић (Београд) тако и насловио „Драго Ћупић као проучавалац језичке културе“ (607–609). Предраг Пипер (Београд) радом „О нормативној лингвистици“ (445–457) разматра комуникативне улоге „кодификатора“, „едукатора“ и „реализатора“ норме, затим квалификаторе степена оцене нормативне исправности исказа, те однос између нормативне, проскриптивне и проспективне лингвистике. У чланку „У потрази за идеалном формом: о језичком пуризму у Европи“ (199–211) Пер Јакобсен (Копенхаген) разматра појаву језичког пуризма, која карактерише многе језичке заједнице, и описује моделе у појединим европским земљама: Исланду, Норвешкој, Данској, Италији, Немачкој и Хрватској. Владислав Лубаш (Катовице) радом „Polityka językowa niektórych krajów słowiańskich wobec dialektów“ (277–284) указује на могућност и потребу коришћења дијалектологије у процесу планирања језичког стандарда. Проблемом народног језика у функцији стандардног, тј. односом међу његовим слојевима који су дијалекатски обележени бави се Живојин Станојчић (Београд) у свом раду „О уобличавању књижевног језика“ (567–570). Срето Танасић (Београд) своју пажњу у раду „Стандардизација језика као социолингвистичка потреба“ (599–606) поклања веома актуалној теми – (не)оправданости прокламовања „дрногорског“ језика.

Велики број аутора у својим радовима бавио се проблемима савременог стандардног српског језика: његовом морфологијом, синтаксом, семантиком, лексиком, стилстичким анализама. Славко Вукомановић (Београд) у раду „О именицама мушког рода на -а“ (149–158) расправља о деklinацији апелатива и онима мушког рода ма на -а, дајући класификацију ових супстантива и објашњавајући да су у „систему српског језика настале две потпуно различите деklinације именица мушког рода: једна мушка, примарна, и друга женска, секундарна, аналошка“ (158). У раду „Синтаксички спојевии с изразима типа *рачунајии на шо / с ѿим*“ (529–542) Владислава Ружић (Нови Сад) анализира рекцијске могућности глагола *рачунајии* и реперкусије које на семантичком плану оставља тип рекције, нарочиту пажњу обрађајући на случајеве када овај глагол уводи у зависну клаузу пред чијим се везником појављују изрази *на шо* и *с ѿим*. Валентина Зенчук (Москва) на примерима из савремене књижевности и штампе посматра конкуренцију словенског генитива и акузатива уз негиране глаголе у српском језику са посебним освртом на променљивост норме у раду „Варијативни синтаксички облици као предмет за сагледавање из угла нормативистике“ (189–194). Рад Наде Арсенијевић (Нови Сад) „Семантичко-синтаксичке карактеристике глагола *јести*“ (57–63) обрађује квалификативну и временску употребу овога глагола, као и лексичко-синтаксичко окружење у коме се најчешће реализује. Академик Милка Ивић (Београд) радом „О једној специфичној придевској употреби“ (195–197) истиче разлоге због којих је неопходно сагледавање феномена да придевска јединица може функционисати као придевски или прилошки квалификатор. У раду „Експресивне синтагме

са суперлативним значењем“ (243–259) Милош Ковачевић (Београд) разматра структурну, семантичку и стилску вредност две полиптонске супстантивне синтагме (инструментална са предлогом *над*: *Песма над Песмама* и беспредлошки генитив: *речник свих речника*) и адјективну парегменонску (*нов новцај*). О иновацијама које се у фразеологији дешавају под утицајем жаргонизама пише Драгана Мршевић-Радовић (Београд) у раду „О утицају жаргонске лексике на стандардну фразеологију“ (343–350). Егон Фекете (Београд) у чланку насловљеном „Супстандард у стандарду“ (629–636) разматра место жаргонизама и опште колоквијалне лексике у лексичком систему стандардног језика, са нарочитим освртом на ставове и тумачења Ранка Бугарског. Ђорђе Оташевић (Београд) прилогом „Придеви и прилози с негативним префиксом *дис-*“ (377–381) износи грађу и илуструје значења адјектива и адвербијала са хомонимним префиксом *дис-* (1. 'двострукост, удвојеност', 2. 'раздвајање, разилажење, супротност уопште', 3. 'негирање, одрицање'). Герхард и Светлана Ресел (Трир-Хајлдерберг) у раду „Етнографски елементи у романима Милована Данојлића“ (503–520) издвајају по семантичким пољима лексику са етнографско-антрополошког становишта на примерима из романа *Година пролази кроз авију*. Стилистичком анализом бави се Милосав Чаркић (Београд) у огледу „Употреба граматичких категорија времена у српској епској народној поезији“ (637–655), у коме и квантитативним методама доказује да је најзаступљенији глаголски облик презент.

Неколико радова је посвећено и опште теоријским, методолошким и термилошким анализама. Тако, Милорад Радовановић (Нови Сад) у раду „Које су улоге језика човеку најважније?“ (471–479) ревидира класификације и називе функција језика код најистакнутијих представника прашке школе, социolingвистике, семантике, етнографије комуникације, антропологије, филозофије обичног говора. Полазећи од разматрања познатих лингвиста, семиотичара и филозофа и продубљујући њихова теоријска разматрања, Радоје Симић (Београд) у чланку „Теоријска разматрања о реченици“ (543–554) долази до закључка да срж реченице представља предикат, тј. лични глаголски облик. У раду „Колокација – са лингвистичког и стилског гледишта посматрана“ (213–225) Јелена Јовановић (Београд) разматра значење и употребу овог појам у лингвистици – кад се њиме може означити свака синтагма, и у стилистици – када су овакви спојеви стилски оптерећени. Јованка Радић (Београд) у чланку „Пароним – од логичког до лингвистичког термина“ (459–470) проблематизује употребу и истиче неодређеност значења термина пароним у савременој лингвистици, узимајући као основ Аристотелово значење овог термина. Ана Кречмер (Бохум) у разматрању насловљеном „О контрастивном приступу у лингвистичким истраживањима“ (261–268) истиче слабу повезаност проучавања у славистичком свету, одсуство дискурса и међусобне рецепције.

Овим написом желели смо скренути пажњу на зборник из нове едиције Института. Због ограничености простора направили смо тематску систематизацију садржаја, а убеђени смо да ће ова књига бити неизбежан приручник, с обзиром на заступљеност студија из свих области, за сваког ко се србистиком бави, па ће се са радовима упознати из прве руке. Овај зборник је једном Човеку у част, србистичкој науци у корист, а – верујемо – Институту за српски језик на глас – добар – разуме се.

Марина Сјасојевић

КЊИГА О РЕЧИМА И РЕЧНИКУ
Милица Радовић-Тешић, *С речима и речником*,
Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2009, 285 стр.

У историји српске лексикографије постоје неколико заиста великих речничких остварења. Као прво, то је једнотомни *Српски рјечник* (1818, 1852) Вука Стефановића Караџића, затим Даничићев *Рјечник из књижевних сјари-на српских*, а онда и капитално лексикографско остварење чија је израда још увек у току – велики *Академијин речник*, који се израђује под окриљем Српске академије наука и уметности¹. Ова најважнија национална научна институција у Срба преузела је, дакле, на себе бригу о изради речника који ће обухватити свеколико благо писане и усмене речи српског народа. Треба поменути и два крупна речничка подухвата у издању Матице српске: шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* и једнотомни *Речник српскога језика*.

И поред богате лексикографске праксе на изради капиталних лексикографских остварења, међу којима најзначајније место заузима велики Академијин речник тезаурус, у домаћој лексикографској науци још увек недостају конзистентни радови у којима су теоријски уобличена фундаментална питања из домаће лексикографске праксе. Лексикографски поступци при изради Речника САНУ своје теоријско-методолошко уобличење добили су тек у рукопису Упутстава за израду Речника, чија су правила настајала на теоријским основама ондашње српске филологије и лингвистике и у лексикографској пракси израде првог тома Речника крајем педесетих година XX века². У нашој лингвистичкој науци тек је у новије време, тачније од краја последње деценије

¹ Највиша научна установа у Срба носила је и друге називе: Друштво српске словесности, Српско учено друштво, Српска краљевска академија одн. Српска академија наука.

² О развоју лексикографске школе при Српској академији наука и уметности в. у Ирена Грицкат-Радуловић, „Стогодишњица лексикографског рада при Српској академији наука и уметности“, *Сјео година лексикографског рада у САНУ*, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1993, 5–13; Егон Фекете, „О Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“, *Сјео година лексикографског рада у САНУ*, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1993, 21–49; Стана Ристић, „Прва лексикографска школа у Институту за српски језик САНУ“, *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2007, 131–149.

прошлого века до данас, објављено неколико опсежнијих студија које се тичу лексичког значења у српској лексикологији и лексикографији³.

Монографија *С речима и речником* др Милице Радовић-Теших, ванредног професора на Учитељском факултету у Београду и дугогодишњег сарадника у Институту за српски језик САНУ, јесте значајан корак у теоријским лексиколошким и лексикографским разматрањима речи. Наиме, у овој књизи се разматрају речи са аспекта њихове употребне вредности, утврђивања принципа адекватног лексикографског описа, као и са аспекта социolingвистичког и територијалног раслојавања у светлу најновијих друштвено-политичких промена на територији некадашње Југославије.

И поред постојања одређеног броја студија које за предмет имају поједине проблеме из практичне или теоријске лексикографије или лексикологије, ауторка сматра да и даље важи констатација „да је лексикографска методолошка проблематика српског језика системски неиспитана“ (8). Полазећи од ове чињенице ауторка књиге *С речима и речником* Милица Радовић-Теших сматра да је узрок оваквог стања то што су „многе лексиколошке теорије у извесним деловима мањкаве, без провереног ослањања на практичну лексикографију само делимично примењиве“ (9). Такође, „ваљаним лексикографским анализама скоро по правилу мора да претходи вишегодишње практично искуство“ (8–9), па је било потребно и време да за једну озбиљну теоријску студију стаса неко ко је у исто време и лексиколог и лексикограф са дугогодишњим искуством рада на нашем највећем речнику. Књига *С речима и речником*, као дело искусног лексикографа и лингвистичког znalца, такође за свој предмет има лексичко значење, али чини се да ова књига, у поређењу са претходним студијама о лексиколошким или лексикографским питањима, значење речи као лингвистички, али и уже као лексикографски проблем посматра у целини, не ограничавајући се на парцијалне лексичке проблеме или на одабране лингвистичке теорије. При том, ауторка не заобилази историјат проблема, тј. истраживања ранијих лингвиста, али и аргументовано износи своје мишљење о резултатима њиховог истраживања.

Књига се састоји из следећих делова и целина: I. *Увод* (7–31), II. *Упоитребне вредности лексике* (33–143), III. *Индивидуализација лексике* (145–184), IV. *Из историјата израде великог речника* (185–211), V. *Лексика на размеђи и у расколу језичком* (213–257), VI. *Најомене* (259–260), затим следи резиме на енглеском језику VII. *Summary* (261–262), VIII. *Литература* (263–274) и IX. *Регистар* (275–285).

У *Уводу* ауторка разматра однос лексикологије и лексикографије у србистици, наглашавајући међузависност двеју лингвистичких дисциплина. Лексикографија је, сматра ауторка, „базична подлога за све лексиколошке анализе које теже егзактности“ (7), али у обрнутом смислу ауторка каже и то да се „без кохерентне лексиколошке теорије не могу ... направити поуздани лексикографски приручници“ (7). Замах лексиколошко-лексикографских радова у србистици био је подстакнут развојем ових дисциплина у славистичкој, пре

³ В. књиге Д. Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 1997; Д. Шипка, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, Матица српска, Нови Сад, 1998¹. и 2006²; С. Ристић – М. Радић-Дуговић, *Реч, смисао, сазнање*, Филолошки факултет, Београд, 1999; Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд, 2007.

свега руској, и англосаксонској лингвистици. Као посебан допринос ових истраживања код нас ауторка истиче одржавање неколико научних скупова (1980, 1984, 1987, 2002) и објављивање књиге Ладислава Згусте (и сарадника) у преводу Д. Шипке: *Приручник лексикографије* (Сарајево, 1991). У овом делу ауторка износи неке од проблема који су у књизи стављени у први план. То су, прво, проблеми везани за употребну вредност лексике са различитих аспеката: функционалностилског, друштвеног и индивидуалног плана, затим временског и територијалног раслојавања и сл. Питање које у књизи заузима средишњи део истраживања јесте питање лексичког фонда и његове организације, који се у српској науци најбоље може сагледати у општем речнику српског језика – Речнику САНУ. У средишњем месту дескриптиве (описне) лексикографије јесте и утврђивање значења речи, а „само дефинисање лексичког значења је главни разлог што је лексикографија тежак и сложен интелектуални посао“ (17). Проблему лексичког значења, као средишњег проблема у лексикологији и лексикографији, ауторка је посветила знатан део књиге.

После уводног дела, у коме је ауторка изложила основне теоријске поставке лексиколошких и лексикографских истраживања и представила историјат проблема који ће бити предмет разматрања, следи део *Упољне вредности лексике*, у коме ауторка са становишта целокупности лексичког фонда српског језика анализира употребну вредност одређених лексичких група или категорија и поступке приликом њиховог представљања у српским описним речницима. Ауторка у оквиру посебних поглавља детаљно анализира лексеме које се на основу одређених стилских, термилолошких, територијалних, временских и др. обележја у односу на општеупотребни лексички фонд издавају као посебне лексичке категорије или групе (архаизми и историзми, фигуративно употребљена лексика, неологизми, регионална лексика, русизми у српском језику, термини), потом анализира проблем творбеног значења на примерима лексичке реализације неких продуктивних творбених модела (нпр. лексеме са префиксоидима типа *микро-*, *макро-*, *електро-*, *мини-*, *макси-*), као и лексичке односе на примерима појединих лексема са одређеним појмовним значењима (нпр. отаџбина и домовина) итд.

Некада, у време „кад је брига за лепоту и чистоту језика била институционализована, али и персонализована истовремено ... наша нормативна граматика ослањала [се] на добре писце и стилисте; њихов језик је служио као образац за утврђивање нормативних правила“ (145), а, такође, и грађа за Речник САНУ добрим делом црпена је из књижевних дела домаћих писаца. Управо у делу *Индивидуализација лексике* ауторка на основу одабраних примера из лексике појединих писаца и представљања ове лексике у Речнику САНУ, показује како се прожимају индивидуално и колективно у језику, подсћајући на актуелност Де Сосирове лингвистичке теорије према којој се у анализи језика морају уважавати два начела истовремено: индивидуални говор (*parole*) и колективни језик (*langue*). У том смислу ауторка каже „да општекњижевна лексика представљена у једнојезичким вишетојним дескриптивним речницима – где се дају прецизни подаци о ауторској употреби појединих лексема – пружа све елементе за најпоузданију анализу *индивидуалне/јојединачне* језичке компетенције наспрам *групне/ојшће социокомјетненције* својствене националној једници. Тако је један лексикографски чланак ... документован језичким индивидуалностима које у збиру дају оно што је својствено групи/друштву/нацији“

(148). Ауторка даље разматра улогу регионално маркиране лексике у прозном уметничком делу, затим Доситејејеву лексiku у општем стандардном лексикону и заступљеност ове лексике у Речнику САНУ, као и лексiku у роману „Лајковачка пруга“ Радована Белог Марковића.

У четвртном делу *Из историјата израде великог речника* ауторка анализира допринос српских лингвиста у концепцији великог Речника и српској лексикографији уопште, затим говори о историјату настанка огледних свезака Речника САНУ и о текућој изради наредних томова Речника. Од бројних ставова Радосава Бошковића о концепцији Речника САНУ, које ауторка детаљно коментарише, поменућемо став који је Белић касније похвалио и у Речнику спрвео, а то је да „у основици једног речника морају бити језички критерији, – књижевна и естетичка вредност дела долази тек на друго место“ (М. Р-Т., 190, према Увод, X, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, књ. 1).

Павлу Ивићу као теоретичару лингвистичке лексикографије ауторка је посветила посебно поглавље „Павле Ивић и српска лексикографија“. Она каже да је кратак период рада у Институту за српски језик на лексикографским пословима великог Академијиног речника Павлу Ивићу „био довољно подстицајан да се он, увиђајући огроман значај лексикографских дела за системски развој србистике и културе народа уопште, у свом плодном раду [...] у више махова дубље посвети лексиколошко-лексикографским проблемима српског језика“ (194). Полазећи од чињенице да је Ивићева рецензентска активност на Речнику САНУ остала непозната широј публици, ауторка овом приликом подсећа на немали допринос П. Ивића изради коначних текстова у појединим томовима Речника САНУ – „П. Ивић је рецензирао 6 томова Речника САНУ – од XI до XVI књиге“ (201).

У петом делу *Лексика на размеђи и у расколу језичком* ауторка разматра лексички развој у условима језичког раскола, тј. у условима одвајања појединачних језика од некадашњег заједничког српскохрватског и, такође, разматра стандардизацију лексике у Речнику САНУ. Ауторка сматра да „никаква нова стандардизација, поготову не радикална, у српској лексички није потребна, не бар у скорашњој перспективи, и не бар кад су у питању речи настале на штокавском језичком подручју, у једном наречју дакле, па било ко да их је употребљавао“ (221).

У последњем делу књиге, који носи наслов *Најомене*, садржан је краћи текст у коме ауторка сажето, чак метафорично, сагледава процес израде једнојезичког општег речника као незаобилазног извора ваљаних лексиколошких и лексикографских проматрања. Процес израде једнојезичког општег речника, као и сам живот речи ауторка сликовито представља као животни циклус: „То је пут који семантика означених појмова и појава пролази од речи до речника или од лексичке јединице до лексикона ... Тај пут није ни раван ни чист. За многе речи он се одвија с прекидима и препрекама. На том лексичком путовању поједине речи потпуно замру, неким се затури сваки траг, док друге живе, богате се и опстају као фундаменталне у језику“ (259).

Ауторка и овом приликом подсећа на то да се вишетошни академјски речници раде обично око сто година: „Нскад и дуже – ако их прате национални поремећаји, ратови, кризе, друштвени ломови“ (260). Као капитални и један од најважнијих пројеката српске културе, Академијин речник не би смео оста-

ти недовршен. Та евентуална недовршеност с правом би се могла тумачити као одраз „културно-националне неозбиљности и недораслости народа“ (260). Ауторка се ипак нада да наш народ, и поред бројних недаћа и друштвених поремећаја који су га задесили, неће доживети и ову националну срамоту, па зато ову књигу, која је добрим делом настала као плод њеног дугогодишњег рада на изради Речника САНУ, завршава мишљу у којој провејавају зраци наде: „Остајемо да верујемо да ће једнога дана израда српског тезаурусног речника бити приведена крају, да ће се коначно доћи до безвучног ономапопејског узвика ш-ш-ш, иза кога неће бити више појединачних р е ч и, иза кога ће стајати само вербална тишина – р е ч н и к – као препоручљива литература за разнолика умовања“ (260).

Владан Јовановић

Душка Кликовац, *Језик и моћ: огледи из социолингвистике и стилистике*, Библиотека XX век : Круг, Београд, 2008, 347 стр.

Проучаваоци лингвистике су већ навикли на сјајну едицију XX век, у којој се могу информисати и о најновијим језичким истраживањима и достигнућима. Најновија књига Душке Кликовац, друга по реду која је ушла у ову едицију, представља својеврсну збирку радова који су објављени што у домаћим што у страним часописима од 1997. године. Књига садржи шеснаест тема посвећених актуелним језичким питањима. Неке од њих су посвећене термилошким решењима различитих проблема о којима ауторка говори. У некој врсти предговора, односно смерница читаоцу, објашњен је наслов који се као лајтмотив провлачи кроз све радове у књизи. Ауторку занимају принципи манипулације, она жели да укаже на злоупотребу језика, на тенденциозно коришћење и учење једне врсте дискурса која наговара, застрашује и потчињава. Доминира лични став који ипак читаоцу оставља простора да размисли и донесе суд о исправности закључака овог ангажованог аутора у борби против злоупотребе језика.

Први део књиге „О бирократском језику“ (11–108) почиње директним критиковањем овог језичког дискурса, промишљеног оруђа за манипулацију масом. Наиме, већ у првом одељку „Једна стилска вежба: говорите ли бирократски?“ (11–23) ауторка полази од анализе једног изговореног текста, тражећи одлике бирократског стила, као и разлоге за бирократизацију језика. Текст је интересантан због своје јасности и духовитости не само стручњацима већ и свима који се за језик занимају. Душка Кликовац не само да анализира бирократски дискурс већ преводи текст који бива очишћен од бирократских смицалица.

У свом следећем раду „У потрази за вршиоцем радње и носиоцем стања (о неким особинама бирократског језика)“ (23–33) ауторка као једну од одлика бирократског језика наводи тенденцију „испуштања“ агенса јер се тиме постиже еуфемизам израза. Оваква појава именована стања именицом уместо глаголом треба да постигне само један циљ, или можда два, дакле, да се агенс лагано уклони или маргинализује. Тако се номинализација, као врло корисно језичко средство, (зло)употребљава до крајњих граница, чиме језик губи на сликовитости.

На почетку трећег рада „О експлицитној категоризацији именичких појмова у јавном језику“ (35–46) ауторка објашњава појмове различитих *нивоа категоризације*. У обради ове теме очигледно је наше већ поменуто запажање

да је књига намењена и широкој публици, не само уским лингвистичким структурама, већ и учеснику у свакодневној комуникацији.

У подужем раду „О бирократизацији српског језика“ (47–91) ауторка таксативно наводи језичке принципе и механизме којима се остварује бирократизација, а самим тим проширује проблематику ове језичке деформације. У другом делу рада ауторка се бави особинама бирократског језика и, можемо запазити, да их наводи оним редом који прати њихову учесталост у проучаваним текстовима, те ће тим редом бити посматрани. Дакле, реч је о: номиналности, општости, неодређености, експлицитности, еуфемизму, вишку речи, квазинаучности. Сваку од ових појава ауторка понаособ посматра и упозорава на последице које оптерећују језички израз. Она исцрпно указује на то да бирократски језик није хаотичан, он има своју структуру, лексичку и фразеологију, граматичку и семантику, те се може учити. Д. Кликовац врло интересантно пореди бирократски језик са различитим предметним стварима да би на крају закључила да бирократски и научни језик размењују средства изражавања.

Кроз следећи рад „О бирократском језику: појам и терминолошка решења“ (93–101) ауторка предочава читаоцу какав је био развој самог термина „бирократски језик“, указујући на разнолика значења и тумачења бирократског језика. Хронолошка нит овог проблема, почев од самог настанка појаве, преко њеног највећег замаха и укорењивања у друге сфере језика, прилично је доследно спроведена. Ауторка предочава читаоцу развој саме мисли о бирократизацији, тј. спознају о њеној злоупотреби као средства за манипулацију.

Ауторку прилично интригирају најсавременије појаве у језику тако да она истог тренутка тражи њихово објашњење, разлаже их и обелодањује. У раду „Да ли је људско биће – хумано биће (О једној новијој позајмљеници из енглеског језика)“ (103–108) Д. Кликовац се бави проблемом употребе придева *хуман* у новијим изразима типа: *хумана репродукција/медицина/безбедности*. Наиме, ефекат неправилне употребе примера *хуман* је или бесмисао или неразумевање (да ли је *хумана медицина* племенита или она која се бави људима). Реч *хуман* већ постоји у српском, али у другом значењу и зато је несувисло наметати га тамо где му није место.

Други део књиге „О функционалној разумењености српског језика“ (111–291) поприлично се наставља на први део јер се проширује опсервација не само административног већ и осталих функционалних стилова; с тиме да су сада теме на које се ауторка фокусира шире и разноликије. У седмом по реду раду у овој књизи под називом „Из проблематике функционалних стилова у српском језику“ (111–134) Д. Кликовац се бави питањем саме терминологије, тј. уочава да нема утврђених назива за све функционалне стилове, нити постоји прецизна подела због сложености ове проблематике.

Осми рад, који носи назив „О метафоричности у терминологији (на примеру термина који означавају постојање и стварање језичких варијетета)“ (134–145), ауторка бива подстакнута метафором која се налази у сржи појмова за раслојавање језика. Закључује да се различити термини углавном односе на варијетете који се простиру у вертикалном простору, а непогодни су да означе оне који се односе на хоризонталну распрострањеност (као што су дијалекти и варијанте књижевног језика). Д. Кликовац предлаже термин *разноликост*, тј. *уразноличавање* и закључује да је метафора најчешће коришћени механизам

разумевања апстрактних појмова тако да се не може избећи ни у терминологији, али ваља водити рачуна о одвлачењу прецизности израза.

У сржи подужега рада „О језичким варијететима насталим према медијуму остварења (говор–писање) и о терминима који их означавају“ (147–185) налази се однос два медијума којима се остварује разговорни језик, затим услови од којих то остварење зависи. Ауторка закључује да постоји велики број термина преузетих из различитих лингвистичких традиција којима се упућује на различите језичке варијетете.

У десетом по реду раду „О језику науке“ (187–208) најпре се наводе уврежена правила о научном стилу, затим разматрају, а онда анализирају одлике научног функционалног стила. Наиме, израз и стил саме Д. Кликовац су заиста одлика једног занимљивог, стручног и духовитог начина обраде језичких проблема. Он управо демонстрира да научни стил не мора бити уштогљен и дистанциран, већ веома близак и интересантан читаоцу. Текст који ће ауторки послужити као корпус за анализу одломак је из чланка о прилозима др Ирене Грицкаг. Закључак је да се идеје износе помоћу логичких односа изражених на различите начине па се разумевање научног излагања, као апстрактног процеса, одвија посредством метафора.

Радам „О научном стилу Радосава Бошковића“ (209–245) ауторка не само да представља и продира у карактеристике стила овог великог лингвисте, већ таквом анализом усмерава и упућује на особине које могу побољшати језички стил научника. Ауторка скоро математички представља Бошковићев начин аргументације, табеларно анализира развој једне од његових претпоставки указујући на прецизну форму овог научника, који сматра да свака тврдња има свој разлог и последицу. Младим научницима овај језички израз може послужити као узор доброг стила настао од јединствене фигуре и талента у свету науке.

Следећим радом „Функционални стил или/и дискурс моћи: дескриптивни и критички приступ административном језику“ (247–265) ауторка се враћа на тему бирократизације. У раду постоји табела којом се јасно указује на прикривање вршиоца власти управо избегавањем његовог именовања (претераном употребом партиципског и рефлексивног пасива, као и глаголских именица). Из приказаног схватамо да овакви бирократски текстови циљано застрашују, истичући различит статус, тј. положај пошљаоца и примаоца порукe.

Наредни чланак „О глаголу *одрадиџи* (семантички и социолингвистички аспект)“ (267–291) посвећен је актуелном језичком проблему. Д. Кликовац полази од претпоставке да се у једном парадигматском низу испољавају исти закони значења те посматрани глагол пореди са значењима глагола *радиџи*. Закључује да глагол *одрадиџи* и *урадиџи* више функционишу као антоними но као синоними. Глагол *одрадиџи* понаша се слично глаголима из свог парадигматског низа на плану синтаксе јер може бити употребљен и непрелазно. Сам језик осликава однос човеков према свету те овај глагол изражава став друштва према раду као нечему што се мора, што је наметнуто и што служи искључиво заради.

Трећи део ове књиге (295–328) проучава различите врсте текстова и одмах у првом раду из овога дела, ауторка критикује избор текстова који се анализирају на часовима српског језика. Управо у раду „О врстама текстова у

настави српског језика“ (295–310) она алудира на неразвијање критичког мишљења код деце, што омогућава израженију манипулацију језиком и несвесно примање текстова иза којих се заправо крију рекламе. И то оне које рекламирају нови стил живота, у коме се такав вид забаве подразумева, а систем вредности га свесрдно подржава.

„Једног ђана око додне у једном једобусу: о једној игри речима“ (311–319) представља анализу једне језичке игре, која је ауторку подстакла да размишља о томе колико се ред речи може изменити, а да текст и даље остане разумљив. Речи које ауторка анализира имају гласовни склоп који већ постоји у нашем језику, али у овом случају имају сасвим другачије значење, нпр. *једобус* = јести + бус, *квасније* – асоцира на квас, *сићфирић* = сића + фићфирић. Из бесмисла се рађа нови смисао, препознаје се сасвим другачији семантички слој, неочекиван и ефектан, док говорник интуитивно раздваја слој значења од слоја звучања.

У последњем раду „Андрејева *Лили Лауна*: језичка игра или нешто више?“ (311–328) ауторка се оријентише на слој звучања и покушава да продре у асоцијације које несадржајна форма изазива. Андреј у овој песми одбацује конвенционално значење речи, тј. појмове, слој означеног. На плану звука ова је песма посвећена имену Лили Лауне, а на плану садржаја, њеној женствености. Главна пажња је усмерена ка слоју означитеља, порука је усредсређена на себе саму, дакле, функција језика је естетичка или поетска.

На самом крају можемо запазити да је ауторка подробно и стручно обрадила сваку од ових тема. Књига је значајна и због наведене опширне и исцрпне литературе, коју чине бројни речници, енциклопедије, радови, часописи, писани осим на српском и на руском и енглеском. Ово дело Д. Кликовац представља допринос лингвистичким проучавањима занимљив не само стручњацима већ и радозналима, заинтересованим за актуелне језичке теме. Због ауторкиног пријемчивог стила, стручности и подробности, најтоплије је препоручујемо.

Ивана Маринковић

РЕКЦИЈСКИ РЕЧНИК СРПСКО-ХРВАТСКИХ ГЛАГОЛА БАЛДУРА ПАНЦЕРА*

Немачка славистика је позната (и призната) по бројним књигама, монографијама, студијама, радовима у којима се разноврсна језичка (и књижевна) проблематика словенских језика минуциозно и разложно, систематизовано разматра, описује и образлаже. Немала је заслуга управо немачких (и аустријских) слависта што су се одређени феномени различитих словенских језика коначно разјаснили или пак што су неке језичке појаве тек њиховим радом, методолошким и теоријским приступом, правилно и прецизно објашњене.

Због тога радује свака нова књига посвећена изучавању српског (српско-хрватског) језика, каква је и ова пред нама, с насловом *Валенцијски речник хрвајских и српских глагола*. Аутор овога глаголског речника је Балдур Панцер (1934), познати немачки слависта с Хајделбершког универзитета (Universität Heidelberg) и директор тамошњег Института за славистику (Slawisches Institut). Књига је изишла 2001. године у издању чувеног издавача *Peter Lang* и представља још једну (тачније једанаесту) у низу монографија хајделбершке славистичке едиције (Heidelberger Publikationen zur Slavistik, Linguistische Reihe, Band 11).¹ Књига је издата у два тома, обимна је, на укупно 830 страна, што и не чуди ако се има у виду да је аутор од раних осамдесетих прикупљао и обрађивао овај материјал.²

У Уводном делу аутор нам наводи који су му речници послужили као корпус за ексерпцију речничке грађе; то су: Анићев *Рјечник хрвајскога језика* (1998³), Бакотићев *Речник српскохрвајског књижевног језика* (1926), Бенсонов *Српскохрвајско-енглески речник* (1979²), Хурмов *Хрвајско или српско-њемачки рјечник* (1985⁴), потом *Универзални хрвајски речник* у издању

* Baldur Panzer, *Valenzwörterbuch kroatischer und serbischer Verben* (2001), Teil I und II (unter Mitarbeit von Svetlana Ressel; Endredaktion: Renata Šavor-Köhl und Alexander Teutsch), Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York & Oxford, *Peter Lang*.

¹ За нас би у тој едицији била још посебно интересантна и књига чувене слависткиње (сербокроатисткиње) *Барбаре Кунцман-Милер*: Barbara Kunzmann-Müller, *Grammatikhandbuch des Kroatischen unter Einschluß des Serbischen* (nebearbeitete, zweite Auflage 1999; die erste Auflage erschien unter dem Titel „Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen“, 1994).

² „(...) spricht doch wohl die Tatsache für sich, daß es möglich war, dieses seit den frühen 80er Jahren geplante Werk zuendzubringen“ (Panzer 2001: V).

Лангеншајда [Universal-Wörterbuch Kroatisch, Langenscheidt] (1998²³), Матићин *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1967–1976), Ристић–Кангргин *Речник српскохрватског и немачког језика* (1928), те (специјализовани) *Речник глагола с доцјунама* Владиславе Петровић и Косте Дудића (1989). Чини се сасвим репрезентативан корпус, којем би неко, евентуално, придодео још понеки (модернији, рецентнији) речнички наслов, а, могуће, с овог пописа и избацио покоји (пре свега на основу принципа савремености/застарелости речничке грађе, о чему ће бити више речи доцније).

Пре него што детаљније анализирамо поједине натукнице, требало би истаћи да су леме у речничком чланку навођене у једаквом облику или пак у тзв. западној (обличкој) варијанти српско-хрватског језика (нпр. примарни облик је *контролирајти*, а уз њега *контролисајти*, *фаворизирајти*, па затим *фаворизовајти*; *фотографирајти*, *фотографисајти* итд., а има и оваквих решења – *кух/вајти* и сл.), али су зато примери који илуструју одређене рекцијске обраце навођени према извору (дакле, и славски и једавски, или и у источној и у западној варијанти). У речнику се користе и одређени симболи, који најчешће нису најјаснији (или нису уопште објашњени) и који чак и славистима (несинтаксичарима) могу остати непрозирни – нпр. *dir/loc.ab*; *dir/loc.ad*; *dir/loc.an*; *dir.co*; *dir/loc.cr*; *dir/loc.e*; *dir/loc.i*; *dir/loc.int*; *dir/pe*; *dir/loc.po*; *dir/pro*; *dir/loc.sb*; *dir/loc.sp*; *dir/loc.sq*; *dir.tr*, а који би требало да представљају различите семантичке параметре³.

Структура речника и изглед речничког чланка. Натукница је прегледна и довољно информативна. Уз болдовану лему (латиничким писмом) даје се аспектско одређење глагола (перфективни/имперфективни вид), а затим се курзивом наводи немачки еквивалент (или еквиваленти). Лема није акцентована и не наводе се никакви други подаци у речничком чланку (осим оних који се, наравно, тичу рекцијских карактеристика тог глагола).

Будући да се ради о специјализованом речнику, с циљем (или барем тенденцијом) да попише све могуће допуне (тј. обрасце) српских глагола, требало би прво одредити шта се подразумева под лексичком допуном и допуњавањем, глаголском валенцом и рекцијом. Према нашем схватању глаголи диктирају именским речима два типа зависних веза – то су а) *допунске* (условљене) везе (*облигајторног* и *факултајтивног* типа) и б) *детерминативне* (неусловљене, додате) везе. Под *допуњавањем* (или *комплементацијом*) подразумевамо „однос који се успоставља између глагола и именског израза, тако да управо глагол (...) својим лексичкосемантичким потенцијалом отвара место номиналној допуни како би се њоме употпунио, допунио или проширио његов садржај“ (Ружић 2005: 483)⁴. Као посебан облик комплементације издваја се *рекција* (управљање или десна валенца) коју карактерише одређен граматички однос глагола према именским речима у неком зависном падежу (при чему

³ Скраћеница *dir* означава *директивност* (наспрам *loc* што означава *недирективност* односно *локајтивност*), *ab* и *ad* означавали би *аблајтивност* и *адлајтивност*, међутим у другим случајевима није све најјасније – претпостављамо да би то изгледало овако: *sb* – *сублокајтивност*, *po* – *посилокајтивност*, *pe* – *перлајтивност*, *int* – *интерлокајтивност*; *sq* – *непосредна* или *посредна* *посијорна* *локализација*, *sp* – *субраллокајтивност*, *i* – *интерлокајтивност* итд.

⁴ Владислава Ружић, Проста реченица као синтаксичка целина, У: *Синтакса савременога српског језика* (2005), Предраг Пипер и др.

морфосинтаксички лик те падежне конструкције зависи директно од глагола). У рекцијске допуне спадају прави (типични) и неправни (нетипични) објекат.⁵ Имајући речено у виду, пре свега теоријску разлику између валенце⁶ (као ширег појма) и рекције (као ужег појма), и знајући да су управо германисти направили и издали прве речнике валентности (нпр. изврсни речници *Helbig & Schenkela* или *U. Engela* итд.), па према томе и имају најзначајнију традицију (израде) оваквих речника, поставља се питање због чега је Панцер насловио своју књигу *Valenzwörterbuch...*, дакле као речник валентности, иако нам у суштини презентује рекцијски речник. Да је ова студија заиста конципирана као валенцијски речник, било би логично да се (уместо рекцијских допуна) наводе реченични модели (дакле с обавезном субјекатском, тј. левом допуном),⁷ па бисмо тако добили заправо списак свих могућих модела просте реченице с експерпираним глаголима – једночлане предикатске структуре, двочлане (аргументско-предикатске) структуре, трочлане (двоаргументско-предикатске) структуре итд. (све до петочланих или четвороаргументских-предикатских структура). Управо смо зато и овај приказ насловили не према Панцеровом оригиналу, него према нашем схватању и сагледавању садржаја Панцерове књиге (и према нашој интерпретацији онога што у књизи налазимо).

Након пажљивог ишчитавања готово 3100 натукница и анализе синтаксичко-семантичких описа глагола у Панцеровом речнику, издвојили смо неке примере, који понајбоље илуструју стил (или манир) овог слависте и његово схватање како би овакав речник требало да изгледа. Стога погледајмо те примере:

⁵ Предикативну допуну (или: предикатив) посматрамо издвојено од рекцијске допуне.

⁶ Валенца (валентност) је способност и могућност глагола да „окупљају, групишу, везују за себе друге речи у реченици, пре свега именске речи и изразе. (...) другим речима, то је спајање, повезивање или комбиновање глаголских и именских речи и изрази на синтаксичко-семантичком плану“ (Ружић 2005: 517). Валенца обухвата не само десну, него и леву страну глагола (и десни и леви аргумент). Према овом критеријуму (критеријуму валентности) разликујемо *аваленцијне*, *моноваленцијне*, *биваленцијне*, *цириваленцијне* глаголе итд.

⁷ Додуше, заиста понекад Панцеров речник наликује валенцијском речнику, но основни је проблем што се Панцер не придржава никаквог система, па се одједном као илустрације различитих реченичних модела појављују реченице које се разликују само у (детерминативним, прилошким) *одредбама*. То би довело у крајњем до тога да има практично безброј реченичних модела. Опет, илустративну листу реченичних модела можемо наћи у Хелбиговој граматици (Gerhard Helbig & Joachim Buscha, *Deutsche Grammatik*, 1998¹⁸) – где су узорно наведени о образложени следећи модели: 1) глаголи без актаната (авалентни глаголи), 2) глаголи с једним факултативним актантом, 3) глаголи с једним облигаторним актантом, 4) глаголи с једним факултативним и једним облигаторним актантом, 5) глаголи с једним облигаторним и два факултативна актанта, 6) глаголи с једним облигаторним и три факултативна актанта, 7) глаголи с два облигаторна актанта, 8) глаголи с два облигаторна актанта и једним факултативним, 9) глаголи са по два облигаторна и факултативна актанта, и 10) глаголи с три облигаторна актанта (нав. дело, 625–629). Дакле, као што се види, доследно је спроведен валенцијски критеријум класификације глагола (и, следствено, реченичних модела) – у актанте спадају не само рекцијске (факултативне и облигаторне) допуне него и субјекатски аргументи, па је стога оваква методологија далеко прихватљивија од Панцерове.

brati (ipf.) – <i>pflücken; nehmen</i>
Obj→A ~ cvijeće die Blumen pflücken
Obj→A ~ jagode bolesniku aff→D <i>die Beeren pflücken für den Kranken</i>
Obj→A ~ Boban je brao lijep novac dir.ab→ od+G od fratara za ribu dir.pro→ za+A Geld von den Fratres für den Fisch

preštampati (pf.) – <i>nachdrucken</i>
preštampavati (ipf.)
Obj→A djelo bismo morali preštampati <i>das Werk müssten wir nachdrucken</i>

Дакле, уз глагол наводи се (најчешће) и његов видски парњак, потом се даје превод на немачки и затим се наводе примери, према реакцијским допунама. Међутим, како то изгледа код нешто (морфосинтаксички посматрано) комплекснијих глагола, видећемо у следећим примерима (нећемо давати немачки превод примера јер за то немамо довољно простора, а суштински не бисмо ништа добили тиме):

poštedjeti (pf.) – <i>verschonen; ersparen</i>
poštedivati (ipf.)
dir.ab→ G biti pošteđen kazne
Obj→ A oni su pošteđjeli vaše osjećanje
Obj→ A treba ga pošteđeti zbog bolesti caus→ zbog+G
Obj→ A poštedi me takvih pitanja dir.ab→ G
Obj→ A drugovi ga pošteđede od dir.ab→ od+G stražarskih dužnosti
Obj→ A ~ kome život aff→ D

predstaviti (pf.) – <i>sich vorstellen; aufführen</i>
predstavljati (ipf.)
Obj→ A ~ novu knjigu čitaocima aff→ D
dir.ad→ D sebi što predstaviti Obj→ A
dir.ad→ za+A ta pohvala predstavlja za nas → A veliko ohrabrenje
Obj → da-S profesor nije mogao da predstavi da ja ne znam

У речничком чланку **poštedjeti**, **poštedivati** (*verschonen, ersparen*) наведено је шест глаголских образаца, који би требало да нам тачно опишу које су реакцијске могућности тог глагола, те како се може моделовати реченица с тим глаголом. Одмах падају у очи први и четврти пример: dir.ab→ G: *biti pošteđen kazne* и Obj→ A, dir.ab→ G: *poštedi me takvih pitanja*, који би требало да илу-

струју два различита модела – први само аблативном рекцијском допуном и други и с акузативном и с аблативном допуном. Међутим, јасно је да се ради само о активној и пасивној дијатези (притом је пасивна наведена у безличном облику), па према томе, нема разлике у рекцијским могућностима глагола, него се ради о две синтаксичке конструкције.⁸ Исто тако, у трећем примеру, каузална је конструкција (caus → zbog+G) детерминативног типа, а не догунског, те не представља нови образац, а сходно првом (и четвртном) примеру, поставља се питање да ли је онда требало увести и модел типа caus → zbog+G (без Obj → A), који би био нпр. репрезентован следећом реченицом: *treba biti pošteđen zbog bolesti*, где би објекат активне добио улогу субјекта пасивне реченице. На тај бисмо начин умножили глаголске (рекцијске) обрасце, па би функционалност таквог речника била озбиљно доведена у питање.⁹

И у другом случају (*predstaviti/predstavljati*) наилазимо на сличне (методолошке) проблеме. Заиста није јасна разлика између првог и другог примера Obj → A, aff → D: *predstaviti novu knjigu čitaocima* и Obj → A, dir.ad → D: *sebi što predstaviti*, јер је реч о истој синтаксичкој конструкцији с два објекта – директним и индиректним (и потпуно је ирелевантно да ли су ти објекти исказани именицама или заменицама, или неком другом врстом речи). У трећем обрасцу реч је о глаголу *представити/представљати* али непотпуног (семикопулативног) значења (и због тога је прво питање треба ли га проматрати заједно с пунозначним глаголом *представити/представљати*), па стога акузативна допуна никако не може бити комплементног (објекатског) него тзв. предикативног типа: dir.ad → za+A, Obj → A: *ta pohvala predstavlja za nas veliko ohrabrenje*. *Велико охрабрење* је предикатив (што се лепо види уколико изоставимо тај акузативни израз, тада добијамо *ta pohvala predstavlja za nas*, а то не значи ништа),¹⁰ а такође питање је зашто се конструкција dir.ad → za+A (za nas) третира као обавезна (условљена) допуна, иако је развидно да је опет у питању детерминативна одредба (уосталом, не би ли ту могла фигурирати и, на пример, дативска конструкција *ta pohvala nam predstavlja veliki podstrek*). На крају, ни последњи нам образац није најјаснији – Obj → da-S: *profesor nije mogao da predstavi da ja ne znam*. Сама реченица је потпуно тачна, и заиста се ради о зависној објекатској реченици (Obj → da-S), међутим, зашто, рецимо, у случају глагола *пошtedети* нисмо нашли такав пример; могло је и тамо стајати: *drugovi ga poštede da ne obavlja stražarske dužnosti* (уместо dir.ab → od+G: *poštede ga od stražarskih dužnosti*). Не само у случају глагола *пошtedети*, него и у многим другим случајевима нисмо нашли објекатску клаузу као могућу

⁸ Ако је већ Панцер хтео да прикаже и ове трансформационе могућности (прелазних) глагола, онда је требало навести, за сваки глагол који поседује карактеристику конверзије актив (акуз) → пасив (ном), и тај образац (а не да у појединим случајевима даје такве примере, а у већини не наводи).

⁹ Ако се к томе дода и шести пример, који је заправо идиоматизована структура, онда заиста број модела може бити огroman.

¹⁰ Да је Панцер упознат с појмом предикатива (предикативне допуне), види се већ у следећој нагукници – *представити се/представљати се*, где је лепо уз образац *präd → kao+N* наведена (апсолутно тачно) реченица: *Он се представља као лекар (er stellt sich als Arzt vor)* или пак за образац *präd → za+A* читамо *Представљајући се за врсног познаваоца историје уметности (sich als ein guter Kenner der Kunstgeschichte vorstellen)*. Друго је опет питање да ли предикативне допуне треба проматрати заједно с рекцијским.

допуну тих глагола, док смо опет код појединих глагола налазили такву могућност (од чега то зависи, и којим се критеријумима Панцер користио, остаје нејасно до краја).

Погледајмо још један пример:

pjevati (ipf.) – (vor)singen Obj→ A певāju pesmu	pjevati (ipf.) – (vor)singen
Obj→ A ~ pesme za Evroviziju dir.ab→ za+A	adv →po+D ~ po sluhu dir.sq→uz+A ~ uz pratnju
Obj→ o+L ~ o ljubavi	loc.an→pred+D ~ pred nekim
aff→ D певāju mu звона	

Ова натукница потврђује претходно речено. Опет се без икаквог система (неконсеквентно) дају одређени глаголски обрасци и примери, а притом се не води рачуна о критеријумима који би требало да дефинишу и детерминису начин приказивања глаголских допуна. Глагол *пјевати* има реакцијску акузативну допуну, као и локативну (о + лок), и њих је требало уврстити у речнички чланак. Сви остали обрасци нису примерени, јер нису базирани на одређеном (синтаксичком) критеријуму, него се чини да их је аутор једноставно према својој грађи коју је ексерципирао убацивао у натукницу (ваљда сматрајући да квантитет може заменити критеријалну консеквентност). Тако, према Бандуру, постоји структурна разлика између реченице *Певамо њесму* и *Певамо њесму за Евровизију*, као да је у другој реченици предлошко-падежна конструкција (за *Евровизију*) обавезни актант (допуна), а не слободни члан (додатак/одредба).¹¹ Та се конструкција може тумачити и као инконгруентни атрибут (уз именицу *њесма*), која може бити алтернативна конструкцији с конгруентним атрибутом – *Певамо евровизијску њесму*. Шта рећи за примере *Певајии њо слуху* или *Певајии уз њрајињу* или *Певајии њред неким* (притом *њред неким* није, како Панцер наводи, у дативу него инструменталу, као што и конструкција *њо слуху* никако није датив него критеријумски локатив)¹²? И зашто се ту задржати? Зашто не додати и ове: *Певајии с неким* и *пјевајии без неког*, *Певајии у кафани*, *Певајии*

¹¹ Признајемо да конструкција ЗА + *Nacc* ни у германистици (FÜR+Nacc) није једнозначно одређена; наиме, она се може третирати и као додатак и као факултативна допуна. На пример, у реченици *Er trägt seiner Mutter das Gepäck=Er trägt für seine Mutter das Gepäck* или пак у енглеском *Shall I read/write/post the letter for you?* (Tervainen, Kalevi – *Einführung in die Dependenzgrammatik*, Niemayer, 1981) конструкција ЗА+Nacc (значајски, не морфолошки наравно) одговара тзв. *дајиву commodi*, који поред *дајива incommodi* и *ејичког дајива* припада групи додатака (*freie Angaben*), а не допуна. Међутим, у реченици *Ich interessiere mich für moderne Malerei* јасно је да конструкција FÜR+Nacc спада у обавезну (облигаторну) допуну. Рекли бисмо да је у нашем (односно Панцеровом) примеру очито у питању додатак, а не допуна.

¹² Ако је у консултованим речницима и било тако наведено, Панцер је то морао исправити, јер његов посао не сме да се заустави само на регистровању (и ексерципирању) примера, него их је морао и критички обрадити.

исцред/иза/иоред/изнад нечег/неког, Певајти на сав глас (ако већ може Певајти уз ирајтњу), Певајти због нечег/неког итд. итд.

Иако смо навели свега пет примера из заиста обимног речника (подсећамо да је обрађено скоро 3100 глагола), чини се да се одређени закључци могу извести.

Прво, велики је труд уложен да би се направио овакав речник. Огроман број натукница и наведени речници из којих је ексерциран материјал, говоре да је посао обављен савесно и поштујући принцип екстензивности (врло значајан у монографијама оваквог типа). Треба ипак напоменути да се аутор морао држати извесне селективности у овако обимном корпусу. Иако је посве јасно да је пледирао на свеобухватност, Панцер је поштујући синхронијски приступ, ипак морао неке примере искључити из свог речника, јер је употреба појединих глагола или архаична (изразито стилски маркирана) или чак, у савременом језику, супстандардна (Нпр. глагол *измучиџи* у примеру: [aff → D, Obj. part. → G] *I ženi i djeci hljeba izmučio : er verdiente mühevoll das Brot für Frau und Kinder* или пак глагол *исцалиџи* у следећем примеру: [aff → D, Obj. → A] *sunce mi je ispalilo lice : die Sonne verbrannte mir das Gesicht*).

Друго, обимнији речник глаголских допуна (српског језика) потребан нам је јер *Речник глагола с дојунама* Владиславе Петровић и Косте Дудића (1989), иако представља најбоље лексикографско дело тог типа (како у теоријском тако и у методолошком погледу), није толико исцрпан (у међувремену су издати бројни речници који могу идеално послужити за ексерпцију грађе). И с методичке стране потребан нам је један такав речник јер, ослањајући се на депенденцијалну (вербоцентричну) граматику, за, рецимо, странце он представља одличан извор најосновнијих података о томе како моделовати реченицу српског језика. Стога, Панцеров речник може и те како послужити онима који уче српски језик.

Да би био функционалнији, овај речник би ипак требало „дотерати“. Требало би, прво, уједначити начин давања (навођења) примера, што значи да би требало избацити све сувишне образце (нпр. пасив/актив) и доследно једнообразно представљати (глаголске) моделе. Ради прецизности би требало поједине језикословне (граматичке) грешке исправити (као што је на пример доследно разликовање предикатива од објекта, правилно одређивање падежа и сл.). Такође, а што је изразито лош манир у овом речнику, требало би избацити симбол Obj→A/G, који сугерира да се објекат исказује акузативом или генитивом (Obj→A/G: *Ismijali smo ga/Gledati nekoga poprijeko*). То заправо није тачно, а појављује се уз огроман број глагола.

Сводећи закључке, можемо рећи да Речник Балдура Панцера јесте значајан за славистику (пре свега србистику/сербокроатистику), корист од оваквог речника неспорна је; речник може представљати битан извор за даљу анализу српских глагола и њихову рекцијску обраду, такође може подстаћи друге истраживачке радове, но, истовремено, јасно је да би одређене дораде и побољшања требало извршити не би ли постао заиста репрезентативан.

Сйрахиња Сйејанов

Бранислава Јелић, *Речник приповедака Лазе Лазаревића*,
Нови Сад: Матица српска, 2008.

Под насловом *Речник приповедака Лазе Лазаревића*, ауторке мр Браниславе Јелић, објављена је у 2008. години обимна књига (517 страна) која садржи не само речник именован насловом (преко 400 страна), већ поред њега још неколико прилога једнако важних, вредних и корисних, научно и лексикографски утемељених, садржајем и обимом комплетних, да би могли представљати књиге за себе. Реч је о фреквенцијском речнику Лазаревићевих приповедака (непуних 50 страна) и конкорданцијском речнику, који је дат у електронском облику на пратећем ЦД-у (на истом ЦД-у налази се и ПДФ верзија целе књиге; нажалост, ни конкорданцијски ни остали речници немају софтверску подршку за претрагу, већ је реч о обичним ПДФ документима, са атипичним кодним распоредом, што отежава ионако лимитирану претрагу). Заиста импозантан и захтеван посао, који је требало моћи, умети и издржати урадити! Али то није све. Књига садржи још и два регистра (*Регистар речи и израза из сѝраних језика* (стр. 501–505) и *Регистар власѝиѝих имена* (стр. 506–510)) и *Примере из дела Л. Лазаревића у РМС* (стр. 511–517) и још, на почетку књиге, *Предговор*, у коме су прецизно и сажето наведени разлози и мотиви настанка речника, а затим образложени примењени лексикографски поступци (за сваки речник и регистар посебно) који су уједно корисна упутства за њихову употребу. Из *Предговора* такође сазнајемо да је књига настала на основу истоименог магистарског рада одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду 2003. године.

Задржаћемо се детаљније на *Речнику* и *Конкорданцијском речнику*. Навешћемо најпре неке основне податке.

Речник приповедака Лазе Лазаревића рађен је у лексикографској традицији РМС и РСАНУ, с ограничењима и корекцијама које намећу специфичности и захтеви ове врсте речника – речник језика писца. У досадашњој нашој лексикографској пракси постоје само два таква речника: *Речник језика Пеѝра II Пеѝровића Његоша* (приредио М. Стевановић са сарадницима) и *Речник ѝоезије Милана Ракића*, аутора В. Павковића. Дакле, традиција и искуство, у пословима ове врсте, нису ишли ауторки на руку. Већ сам корпус донео је Бранислави проблеме (о чему нас обавештава у *Предговору*), јер различита издања Лазаревићевих приповедака, показало се након детаљног упоређивања, разликовала су се на свим језичким нивоима, а посебно на лексичком. Дилеме

су се јављале у вези са квалификаторима, нарочито оним територијалне и временске маркираности лексике (дијал., покр., ист., заст. и сл.), јер поузданих дијалекатских извора за решавање проблема ове врсте нема, а Речник МС (који је био главни узор) није ни прецизан ни доследан извор за овакву квалификацију. Зато се од ње одустало. Нису, према томе, квалификоване ни оне лексеме или значења која се јављају као историјска или застарела, јер није било једноставно, некада ни могућно, утврдити када лексему треба означити као застарелу, с обзиром на то да је реч о приповеткама с краја деветнаестог века, када је граница између историјског и савременог стандарда још увек недовољно јасна. Проблем се овде заправо своди на координатни систем посматрања, јер оно што је застарело или историјско са спољашње тачке гледишта (координатни систем савременог тренутка) не мора бити тако третирано из унутра (координатни систем времена настанка приповетке). Ипак, било би свакако корисно да је урађена доследна квалификација ове врсте, с јасним образложењем, без обзира на њене неизоставне мањкавости. Што се тиче начина дефинисања лексема у *Речнику*, такође су консултовани речници РМС и РСАНУ, с тим да су корпус и (мало)бројност примера наметали потребу за модификацијом, некада и потпуним преобликовањем дефиниције. Тежња ка сажетијем семантичком идентификовању некада је била више него плодотворна, а фокусираност на мањи број примера омогућила је уочавање семантичких нијанси и прецизније дефинисање (нпр. именица **дериште** дефинисана је у овом речнику као *млада, недорасла, незрела особа на основу примера ... сав се знојио од сјидида и једа кад се сећаше како је, као какво деришће, извукао сабљу бригадирову и довео себе у „глуи, глууи, најглуиљи положј на свећу!“*, док се у РМС ово значење уопште не констатује иако га примери потврђују: **дериште** пеј. *несносно, безобразно дејје*. – Срам те било! ... Жена заповиједа и виче на тебе као на дериште! *Ивак*. Разговара са њим као да је он неко мало дериште. *Тос. Б.*). Врлина овог *Речника* је, свакако, и опредељење да се глаголи несвршеног вида дефинишу, а не упућују на одговарајућег видског парњака (како је то учињено у РМС).

Конкорданцијски речник (конкорданција) је посебна драгоценост овог *Речника*. Рађен је по узору на *Велику библијску конкорданцију* Тадеја Војновића (Загреб, Нови Сад: Кршћанска садашњост, Добра вест, 1991). Иако конкорданције имају веома дугу историју, — сматра се да идеја конкорданције потиче још из десетог века, када су у Светој земљи и Вавилону Масорети израдили као додатак једном старом хебрејском рукопису листу речи Масора, а да су прве конкорданције са пуним референцама израдили доминикански фратри у тринаестом веку на основу текста латинске Библије из петог века,¹ — код нас оне нису честе. То су азбучни или абецедни пописи свих речи у неком делу, са најближим контекстима у којима се јављају, уз навођење податка о делу, броју странице, певања, реда, стиха и сл. где се налазе. Дакле, из њих можемо сазнати и колико пута се нека реч јавља и где се јавља, што може бити врло практично и корисно за разноврсна језичка, стилистичка, културолошка и друга истраживања. О значају и вредности конкорданција сликовито је писао Павло Павличић, па ћемо навести његове речи. Он каже „Kad nekog literata upitate koja ga se knjiga najviše dojmila i na njega utjecala, često možete čuti kako to nije

¹ Детаљније о овоме у раду Krstev, C. & Gucul, S., Ka dečjem rečniku – automatska obrada dečje literature, на poincare.matf.bg.ac.rs/~cvetana/biblio/DecjiRecnik.pdf.

bio ni roman, ni drama, ni zbirka pjesama, nego djelo s nekoga posve drugoga, ne-beletrističkog područja. Tako je nekako bilo i sa mnom: malo me koja knjiga tako potresla kao konkordancija Gundulićeva Osmana što ju je prije tridesetak godina u Americi izradio, a u nas objavio pokojni profesor Željko Bujas. Mogao bih reći da je ta knjiga promijenila moj pogled na književnost². И нешто даље – „Да су konkordancije nešto važno, не треба посебно доказивати: Shakespearea су, recimo, вишекратно konkordirali ручно, давно прије појаве рачунала. Да су konkordancije нешто корисно, такође је врло очито: за сваку врсту стилскичког, лингвистичког и стилолошког истраживања оне могу бити незаобилазно помагало. Али, није мене то задивило кад је изашла konkordancija Osmana. Уздрмало ме што ми је она јасно показала да се Осман заправо састоји од ријечи. То, наиме, прије нисам знао. Био сам увјерен да су за то djelo – које сам много читао, па чак и писао о њему – пресудни добри likovi, занимљиви fabularni заокрети, увјерљиви opisi, дубоке misli и низ других таквих ствари. А сад ми се одједном открило да је све то – и likovi и fabula и ideje – сложено од ријечи, и да се, према томе, може и разложити на ријечи, као што је у konkordanciji и učinjeno“.²

Дакле, последице једног оваквог истраживања, какво је предузела Б. Јелић истражујући лексику Лазе Лазаревића могу бити далекосежне. Оно што већ сада знамо јесте да је пред нама један озбиљан, ваљано урађен речник Лазаревићеве приповедачке лексике употпуњен конкорданцијским и фреквенцијским речницима; он мора бити незаобилазан, не само у проучавањима Лазаревићевог књижевног дела него и у лексикографским пословима израде дескриптивних речника српског језика као релевантан извор, затим при изради пригодних речника у читанкама уз Лазаревићеве приповетке и речника који прате различита издања Лазаревићевих приповедака; он треба да буде узор за писање речника сличне намене и врсте и изазов да се концепцијски, методолошки и лексикографски превазиђе. Велика вредност је свакако и пратећи ЦД, који несумњиво може да убрза претрагу и олакша коришћење, али би свакако било корисно (и нужно) да се убудуће у израду таквих (електронских) речника укључи шири круг људи (од струке), те да материјална и институционална подршка буду веће. Док се то не деси и док се све своди на ангажовање, ентузијазам и прегалаштво појединаца, прилоге овог типа (уз папирно издање) можемо сматрати правим бисерима.

Циљ овог приказа био је да се скрене пажња лингвистичке јавности на *Речник приповедача Лазе Лазаревића* ауторке Браниславе Јелић, јер својим квалитетима то заслужује, и зато што речници овакве врсте остају код нас по правилу непримећени, не само у ширим већ најалост и у ужим, стручним лингвистичким круговима.

Ивана Лазих-Коњик

² http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac337.nsf/AllWebDocs/RJECNIK_Vijenac_Broj_337_Pavao_Pavličić_Vijenac_1_veljače_2007_kolumne.

Милан Ајдановић, *Функционално оиперећење суфикса за обележавање особа**

Недавно је из штампе изашла књига *Функционално оиперећење суфикса за обележавање особа* Милана Ајдановића. Књига представља незнатно измењену верзију истоименог магистарског рада, одбрањеног прошле године на Одсеку за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду. Књига је обогатила нашу дериватолошку литературу како избором теме, која на овакав начин није обрађивана у српској дериватологији, тако и исцрпном анализом продуктивности суфикса наведених деривата, као и новином у образовању семантичко-деривационих категорија у оквиру којих су сврстани наведени деривати.

Садржај књиге поред уводног дела (7–14) и списка коришћене и цитиране литературе (151–157), обухвата још пет поглавља. Централни део рада са насловом Семантичка анализа номиналних деривата (15–115) садржи осам поднаслова, који представљају осам семантичко-деривационих категорија, у оквиру којих су разврстани деривати, а то су: *nomina agentis*, *nomina professionis*, *nomina attributiva*, моциона образовања, *nomina patientis*, присталице, следбеници, припадници различитих покрета и учења, па етноци и етноиди и на крају родбински односи. Потом следе закључне напомене (115–121), табеларни приказ деривата (122–134) и два регистра: регистар суфикса (135–137) и регистар анализираних деривата (139–150).

У уводном делу рада аутор, као што би се то могло и очекивати, образлаже предмет и циљ рада. Предмет рада су суфиксални деривати с обележјем особа, док је његов циљ одређивање функционалног оптерећења суфикса забележених у наведеним дериватима. У фокусу истраживања је, такође, и одређивање продуктивности посматраних суфикса, као и идентификација морфолошких алтернација које се дешавају на творбеном шаву између суфиксалне и коренске морфеме. Аутор објашњава термин функционално оптерећење суфикса, дословно преведен термин *функциональная нагрузка суфикса*, који користи Вендин. Под тим термином подразумевамо способност суфикса да се јави у дериватима који припадају различитим семантичким категоријама. Да би отклонио недоумице везане за термин продуктивност, аутор наводи сва могућа значења овог термина и истиче да се у раду користио традиционалним

* Филозофски факултет, Нови Сад, 2008, 157 стр.

схватањем продуктивности као способности везивања суфикса уз што већи број различитих основа, тј. његово појављивање у што већем броју деривата. Аутор књиге у уводном делу образлаже зашто је увео дистинкцију између категорије *nomina agentis*, у које спадају именице мотивисане пре свега глаголима, али и другим именицама и придевима, са значењем „вршиоца радње“, и категорије *nomina professionis*, тј. десупстантива са значењем лица која се као професијом баве неким послом. Дакле, класа *nomina professionis* је по први пут у нашој литератури издвојена као посебна категорија агентивних лица.

Под методологијом рада аутор објашњава како је класификовао и анализирао деривате. Сви примери су класификовани и анализирани у зависности од азбучног реда коришћених суфикса, при чему су једини изузетак сложени суфикси, који су наведени после основног суфикса из ког су деривирани. Примери су, такође, наведени и с обзиром на врсту творбене основе деривата, почевши од десупстантива, преко девербатива до деадјектива. Аутор се приликом класификације користио и методологијом И. Клајна, наводећи најпре суфиксе словенског, па затим суфиксе страног порекла.

У поглављу Семантичка анализа номиналних деривата, аутор четири поглавља (*nomina agentis*, *nomina professionis*, *nomina attributiva* и *nomina patientis*) дели поднасловима на *nomina masculinum*, *nomina femininum* и двородне именице наведених категорија. Као што се може и очекивати, највише пажње је посвећено поднаслову *nomina agentis masculinum* јер највећи део прикупљене грађе припада овој категорији. Суфикси који образују ову категорију су: -а /-ја, -ав(а)ц, -ак, -āk, -jāk, -ал(а)ц, -ār, -āрош, -āтор, -ац, -(а)ц, -ач, -ација, -āш, -беник, -ент, -ер /-ēr, -ија, -ијер, -йк, -иков(а)ц, -ионар / -ионёр, -йр, -ист(а), -йтор, -ица, -йч, -ичар, -иша, -л(а)ц, -лица, -ло, -лог, -ник, -ōв, -ок, -оња, -ор, -тељ, -тёр, -тор, -ун(а)ц, -ција.

Општи поступак приликом анализе било које од побројаних семантичких категорија је да се најпре одреди порекло деривата у зависности од творбене основе. У вези с том поделом деривати могу бити: десупстантиви, девербативи, деадјективи и сл. Набројаћемо неке деривате који припадају мање заступљеним категоријама десупстантива и деадјектива у оквиру семантичко-деривационе категорије *nomina agentis*. У десупстантиве би спадали: батинаш, бомбаш, куглаш (деривати изведени суфиксом -аш), власник, изгредник, устаник (деривати изведени суфиксом -ник), комарција, рођенданција, правописција (деривати изведени суфиксом -ција). У деадјективе спадала би именица дрзник. Овај дериват, иако можемо довести у семантичку везу с глаголом *дрзнути се*, могли бисмо сматрати и представником категорије *nomina attributiva* који је деривиран од скраћене придевске основе (<дрз[ак] + -ник), тврди аутор (стр. 35).

Како је највећи број именица семантичке категорије *nomina agentis* мотивисан глаголима, управо ћемо таквој групацији посветити највише пажње. М. Ајдановић је приликом анализе деривата из ове категорије узимао у обзир вид глагола, одређивао глаголску групу, а када је то било неопходно, и врсту глаголске основе (презентска или инфинитивна), а потом је одређивао и морфонолошке алтернације. Међу њима најбројнији су деривати изведени суфиксима -ач, -л(а)ц и -ник.

Приликом одређивања семантичке категорије деривата аутор се ослања на творбе С. Бабића и И. Клајна, али спроводи и сопствени метод семантичке

трансформације, па неке од анализираних деривата сврстава у другачију семантичко-деривациону категорију од оне у коју су је разврстали ови аутори. Приликом извођења семантичко-трансформационог теста аутор се ослањао на РМС. Рецимо, Клајн не сврстава деривате падобранац и митраљезац у *nomina agentis*, док аутор овог текста то чини јер обе означавају одређеног вршиоца радње који се бави појмом из основе или је у вези с њим (падобранац→'онај који се спушта на земљу падобраном', митраљезац→'онај који пуца из митраљеза / рукује митраљезом'). Врло је често преклапање и са другим семантичким категоријама. Навешћемо само неколико примера. Код суфикса на -ак / -јак наилазимо на дериват веселац, који би се могао сврстати у категорију *nomina agentis* (веселац→'онај који се весели'), али и у категорију *nomina attributiva* (веселац→'онај који је весео'). Честа су преклапања и са семантичком категоријом *nomina professionis*. Такви су деривати изведени суфиксом на -л(а)ц (бранилац, известилац, преводилац, спасавац, тужилац) или изведени суфиксом -ичар (сатиричар, аналитичар, антологичар). Међу наведеним дериватима наилазимо и на оне који би се могли сврстати у категорију *nomina instrumenti*, уколико тај дериват означава предмет, а не особу (бацач, грејач, подметач, примач, бирач, гутач, носач, покретач, прислушкивач).

Удавача, дериват изведен суфиксом -ача, једина је именица женског рода из категорије *nomina agentis* из корпуса М. Ајџановића. Код њега је примарнија трансформација са рефлексивним него са транзитивним глаголом (удавача→'она која се удаје' пре него 'она коју удају', али аутор не пренебрегава ни атрибутивно значење ('она која је стасала за удају').

Само три суфикса (-иша, -ица, -лица) користе се за извођење двородних именица *nomina agentis*. Примери би били: штедиша, пуниша, издајица, варалица, присталица.

Именице из категорије *nomina professionis* аутор сврстава у засебну категорију у оквиру именица *nomina agentis*. При том аутор издваја два разлога зашто ове именице издваја у засебну поткатегорију. Док се именицама *nomina agentis* пре свега означава актуелни агенс или пак неко лице које врши радњу повремено, именицама *nomina professionis* означавају се вршиоци неких институционализованих радњи које имају статус професије. Друга разлика тиче се творбене основе. Док су именице *nomina agentis* пре свега девербативи, а тек потом десупстантиви и деадјективи, именице *nomina professionis* првенствено су десупстантиви. Други проблем јесте како утврдити шта представља професију. „Наиме, с убрзаним економским и индустријским развојем ... појавио се читав низ нових професија, али и различитих интересовања која стоје на граници између нечег што би се могло сматрати професијом и оног што представља неку врсту хобија (нпр. планинар)“. Под професијом можемо сматрати, такође, свако редовно или периодично бављење неком делатношћу, укључујући и спорт, јер фудбалер може бити и 'онај који се бави фудбалом као професијом', али и 'онај који сада | понекад | редовно игра фудбал'. Уобичајени трансформациони тест за именице из класе *nomina professionis* би гласио: 'онај који се бави N|Ndev (као професијом)' или 'онај коме је посао да V'. Суфикси који се користе за образовање ове категорије мушког рода су: -а / -ја, -ак / -јак, -ал(а)ц, -аник, -ар, -атор, -(а)ц, -ач, -ација, -аш, -еник, -ент, -ер / -џер, -еција, -ија, -ијер, -ик, -ика, -ионар / -ионер, -ионист(а), -јир, -ист(а), -ич, -ичар, -л(а)ц, -лог, -ник, -овник, -ор, -тељ, -тор, -ција. За образовање категорије *nomi-*

на *proffessionis feminium* суфикси су: -ета, -ка, -уша. За образовање двородних именица *nomina proffessionis* не постоји суфикс, што се може сматрати још једном разликом између ове категорије и категорије *nomina agentis*.

У семантичкој категорији *nomina attributiva* смештени су прототипични примери *nomina attributiva* (белац, старац, младић), али и именице субјективне оцене, које се понегде издвајају у посебну семантичко-деривациону категорију. Разлог зашто су именице субјективне оцене сврстане у ову категорију лежи у мишљењу да значење субјективне оцене не даје превасходно суфикс, јер он утиче само на степен експресивности новодобијене лексеме, већ да значење проистиче из основе и суфикса. Семантичка интерпретација ове категорије именица гласила би: 'онај који је + Adj'. Рецимо, патуљак→'онај који је патуљастог раста' или 'онај који је патуљаст' и грубијан→'онај који је груб'. Суфикси за извођење категорије *nomina attributiva masculinum* су: -а / -ја, -авац, -ајлија, -ак / -јак, -аник, -ац, -(а)ц, -ација, -аџ, -ијан, -ик, -иљ, -ин, -ин(а)ц, -ист(а), -ић / -ић, -ичар, -ишан, -ло, -љв, -оња, -уљ(а)к, -уш(а)ц, -џија. Суфикси за извођење ове категорије женског рода су: -ача, -ица, -отица, -уша. Гладница је једина именица у ауторовом корпусу из ове категорије деривирана суфиксом -ица која би имала обележје и мушког и женског рода.

У оквиру поглавља Моциона образовања аутор разматра два начина за разликовање бића мушког пола од бића женског пола. Први поступак за денотацију су суплетивни парови чији чланови ни семантички, ни формално не зависе један од другог (нпр. човек : жена, отац : мајка). Други начин за денотацију су тзв. моциони парови, код којих се један члан, скоро без изузетка онај с обележјем женског пола, и семантички и деривационо изводи из првог (професор : професорка, Новосађанин : Новосађанка). Аутор се придржава именичке поделе Б. Ђорића на интегралну и суплетивну, у зависности од тога да ли мотивна реч улази цела у састав деривата или приликом деривације долази до њене редукције. Интегрална моција присутна је код примера: супруга, вршњакиња, јунакиња, кнегиња, монахиња, васпитачица, другарица, лекарка ..., док је суплетивна именичка моција дата у примерима: Српкиња, Туркиња, власница, књижевница, победница, радница, Американка, гимназијалка ... Суфикси коришћени за моциона образовања су: -а / -ја, -(а)к, -ија, -иница, -иња, -ица, -ка, -киња, -лица, -уша.

Под категоријом *nomina patientis* подразумевају се све оне именице чију творбену основу представља трпни придев транзитивног глагола, тј. само оне са пасивном интерпретацијом, док лексеме деривиране од медијалних глагола аутор не одређује као *nomina patientis*. У деривате *nomina patientis masculinum* спадале би именице деривиране суфиксом -иљ (брањеник, заточеник, испитаник, посланик, расељеник).

У корпусу именица М. Ајцановића налазе се свега два фемининума деривирана суфиксом -ица који представљају *nomina patientis* (вереница, распуштеница). И поред тога што постоје маскулиноми, ове именице не представљају мовиране облике, јер њихову творбену основу чине партиципи, а не маскулиноми (вереница→'она која је за неког верена' и распуштеница→'она која је распуштена'). Једина двородна именица ове категорије је званица, деривирана суфиксом -ица.

Семантичка категорија присталице, следбеници, припадници различитих покрета или учења обухвата не само присталице, следбенике или припад-

нике различитих покрета, учења или политичких партија у најширем смислу, већ и припаднике различитих вероисповести и религијских учења, као и добитнике различитих награда и признања. Ова се категорија често преклапа са категоријом *nomina professionis* јер припадништво некој партији или следбеништво неког учења може бити схваћено као професија (левичар, јуловац, торијевац, републиканац). Преклапање је присутно и са семантичком категоријом *nomina attributiva* кад се ради о лексеми којом се означава носилац неке особине, али и следбеник одређеног учења, сексуалног опредељења и сл. (православац, хетеросексуалац, хомосексуалац). Суфикси за извођење ове категорије су: -ар, -(а)ц, -ан(а)ц, -ов(а)ц / -ев(а)ц, -јев(а)ц, -аћ, -анин / -јанин, -ша, -ист(а), -лог.

У потпоглављу Етници и етноиди аутор образлаже разлику између ове две семантичке категорије. Разлика се тиче само творбене основе: док је код етника то неки топоним (Бошњак, Пољак, Мађар, Аргентинац, Босанац, Тројанац), код етноида је то апелатив (пустињак, сељак, брђанин, грађанин, држављанин, мештанин, пречанин, сељанин) или ретко придев (западњак, источњак). У корпусу М. Ајдановића нашло се 103 етника, а само 11 етноида, што потврђује да је творба етноида практично неплодна. Суфикси за деривацију ове категорије су: -аћ / -јаћ, -ан / -ан, -ар, -(а)ц, -ан(а)ц, -ин(а)ц, -ин, -анин / -јанин, -чанин, -ећ, -лија.

Суфикси за извођење семантичке категорије родбински односи су: -аћ / -јаћ, -(а)к, -(а)ц, -ов(а)ц, -ић / -ић, -нић, -ка, -ика. Ауторов корпус садржи 11 лексема из ове категорије: близанац, сининак, потомак, предак, рођак, сестрић, синовац, супружник – именице мушког рода и мајка, свастика, ћерка – именице женског рода.

У закључним напоменама аутор даје статистичке податке у вези са деривацијом именица из овог корпуса. Можемо рећи да преовлађују домаћи суфикси у односу на стране. Када се ради о домаћим суфиксима, највише је лексема деривираних суфиксом -(а)ц (11,29 % од укупног броја регистрованих лексема мушког рода), потом суфикс -ар (10,04 %), па суфикси -нић и -аћ (8,4 %). Када се ради о именицама женског рода најпродуктивнији је суфикс -ка (56 %), -ица (35,95 %), па -киња (13,73 %). На основу статистичких података, аутор изводи закључак да продуктивност једног суфикса није нужно у сразмери с његовим функционалним оптерећењем. Он је све примере поделио у две групе. Прву групу чинили би продуктивни суфикси чије је функционално оптерећење релативно ниско. Тако, на пример, иако је суфикс -ар веома продуктиван, лексема њиме деривираних репрезенти су свега три семантичко-деривационе категорије (*nomina agentis*, нпр. владар; *nomina professionis*, нпр. банкар; присталице и др., нпр. левичар). Другу групу чине они суфикси који се не могу сматрати високо продуктивним, али чије је функционално оптерећење високо. Ту пре свега спада суфикс -аћ / -јаћ, забележен у пет семантичко-деривационих категорија (*nomina agentis*, нпр. дошљак; *nomina professionis*, нпр. вештак; *nomina attributiva*, нпр. лудак; етници и етноиди, нпр. Пољак; родбински односи, нпр. рођак).

Књига *Функционално ойћерећење суфикса за обележавање особа* Милана Ајдановића представља леп допринос дериватолошким истраживањима у српској лингвистици. Посебну похвалу морамо одати аутору како на исцрпној анализи именичких изведеница у српском језику, тако и на прецизном одређивању продуктивности посматраних суфикса и њиховој способности да ак-

туелизују различита значења у оквиру различитих семантичко-деривационих категорија. Вреди истаћи да се аутор критички ослањао на ранија дериватолошка истраживања и успоставио новине у термилошком апарату и у процени способности суфикса да припадају различитим семантичко-деривационим категоријама и на тај начин дао одговоре на многа кључна питања у погледу творбе речи српског језика.

Данијела Сџанић

Славистика, Књига XIII, Славистичко друштво Србије,
Београд, 2009, 585 стр.

Недавно је изашла тринаеста књига међународног часописа *Славистика*. Посвећена је проф. Богдану Терзићу, поводом 80-годишњице живота. Такође је још неколико важних јубилеја издавач, Славистичко друштво Србије, обележило уз овај поменути. То су 130-годишњица Катедре за руски језик и књижевност на Универзитету у Београду, 60-годишњица Славистичког друштва Србије и 100-годишњица рођења истакнутих српских слависта – Радована Лалића и Ђорђа Живановића.

У часопису се издваја шест делова, који су тематски обједињени. Најпре, ту је Уводна реч (9–11). Преглед педагошког и научног деловања Богдана Терзића представио је П. Пипер. Сам наслов „Учитељ многим поколењима слависта“ говори о значају овог истакнутог слависте. А. Голубовић и В. Бапа-Иветић дале су биографију (19–20) и обимну библиографију проф. Терзића, од првих објављених радова 1950. године до данас (21–44).

Следеће поглавље носи наслов „XLVII скуп слависта Србије – реферати“ (45–288). Састоји се из три целине. Прва се тиче неких дешавања у свету славистике у протеклој години – обележавање јубилеја српске славистике и русистике, закључци о актуелном стању славистике после конгреса у Охриду и јубилеј наставе руског језика у духовним школама Српске православне цркве.

Други део овог поглавља (проучавање језика) садржи 18 реферата. М. Николић има реферат „Допринос Богдана Терзића у неговању српске језичке културе“. Проф. Терзић је својом лингвистичком делатношћу значајно допринео развоју српске језичке културе. Он је ту област обогатио приручницима, научним радовима и научно-популарним чланцима у новинама. Посебно је истакнуто његово бављење питањима позајмљеница, језичког нормирања, преводилаштва, терминологије. На крају ауторка даје обимну библиографију Богдана Терзића која се тиче проблематике језичке културе.

Ј. Гинић на материјалу из ортоепских речника РАН-а у раду „Алтернација консонантских фона пред палатализованим консонантским фонама“ дефинише услове под којима ови фони алтернирају. Предмет рада В. Борисенко-Свинарске су „Современные тенденции перестройки лексического состава русского литературного языка“. У свом реферату „Статус деривационих односа у лексикологији“ Р. Драгићевић, одговарајући на примедбу М. Ковачеви-

ћа која је у часопису *Српски језик* изнета приликом приказивања њене књиге „Лексикологија српског језика“, доказује, позивајући се на Де Сосира, да деривациони односи не спадају у парадигматске односе.

Темом из методике наставе руског језика бави се В. Раичевић у раду „Комуникативна компетенција као категорија и циљ савремене наставе руског језика“. Аутор истиче значај комуникативне компетенције наставника, како би се стимулисала самосталност и креативност ученика, и истиче да наставник мора бити свестран педагог и узор својим ученицима.

Ово поглавље доноси и неколико радова из компаративне славистике. Рад М. Стефановић носи наслов „Руски и српски језик о деци и породици“. Ту је ауторка, на материјалу српских и руских пословица у којима се помињу деца у породици, представила асоцијативна поља *дочь, кћерка, сын* и *син*. Анализа показује да је у српској и руској култури пожељније и престижније имати сина него ћерку, али да је физички изглед ћерке важнији од физичког изгледа сина. Користећи као грађу презимена руских писаца 19. и 20. века, М. Крстић је у раду „Властите именице као творбена основа у руском и српском језику“ анализирао деривате од властитих именица као творбених основа (нпр. *пушкинскиј, гоголевскиј, љермонтовистика, гогољевски* и сл.). Д. Војводић има рад са насловом „О зависнословженим реченицама са условљеном структуром“, за који је користио руску и српску језичку грађу. З. Бабић је представила рад „Имперсоналне реченице које изражавају склоност према физичком и психичком стању које је изражено глаголом“. На основу анализе грађе из руског, српског и пољског језика закључила је да код употребе анализираних реченица има разлике међу овим словенским језицима. А. Прохорова у раду „Концепт *праведности* у српском и руском језику“ упоређује садржај и структуру ова два концепта и закључује да је руски концепт 'справедливост' више оријентисан на истину као етичку категорију него српски концепт 'праведност'. Такође закључује да је у оба језика овај концепт повезан са концептом 'правда'.

На основу грађе из народне поезије и прозе Т. Гаев у раду „Лексичко-семантички потенцијал назива за број један у руском, украјинском и српском фолклору“ налази велики број значења овог броја у сва три језика (нпр. 'неки', 'неодређен', 'непознат'; 'тачно одређен', 'познат'; 'нешто што је количински одређено'; 'нешто што је временски одређено' и сл.). М. Ивановић у раду „Функционисање конструктивних почетних глагола у ширем смислу у украјинском и српском језику“ анализира глаголе који немају примарно значење почетка вршења неке радње, али могу функционисати као носиоци тог значења у почетним конструкцијама са глаголском или именичком допуном. О утицају српског језика на језик словачких медија у Војводини говори А. Марић у раду „Reflektovanje jezika regije na jezik slovačkih medija u Vojvodini“. У њему је показано да су представници словачке мањине прихватили неке језичке црте средине у којој живе (на плану лексике, творбе, морфологије, синтаксе). С. Пауновић у раду „О неким примарним предлозима у словачком, чешком, пољском и српском језику“ даје преглед значења предлога *до* и *к/ка* у српском језику и њихових формалних еквивалената у пољском, чешком и словачком, указујући на разлике међу сродним западнословенским језицима. „Kulturni uticaj reklamnog iskaza u zapadnoslovenskom regionu“ тема је рада О. Оргоње, којим она жели да побољша интерпретационе вештине адресата (посебно младих).

Књижевности је посвећено десет реферата. Д. Копривица је поводом јубилеја, 200-годишњице рођења Николаја Гогоља, истакао велику улогу овог писца, родоначелника реализма у руској књижевности, који је својим делом трасирао пут појави других великих руских књижевника (Достојевског, Чехова, Ремизова, Булгакова и др.). Б. Косановић у раду „В. Т. Шаламов код Срба“ упознаје читаоце са стваралаштвом логорашког писца Шаламова, који је због антисовјетске агитације био на робији. Наводи и прве преводе његовог дела у српским књижевним часописима. М. Панаотовић у раду „Драмско стваралаштво Леонида Андрејева у српској култури на крају 20. века“ анализира интересовање за овог ствараоца у нашој савременој драмској уметности. О традиционалном и савременом изучавању српског тривијалног романа писаног крајем 19. и почетком 20. века пише В. Живковић. Основна сврха ове врсте романа била је да забави публику, мада она закључује да се из таквог романа може доста научити о националној и широј историји и митологији. Е. М. Успенски у чланку „Маяковский и Уистлер“ анализира програмску песму В. Мајаковског „А да ли бисте ви могли“ и слику Ц. Вистлера „Ноктурно у златном и црном: падајућа светла“ и налази везу између ова два уметника у бројним мотивима – града, мора, Петербурга, црне и златне боје. Рад М. Копривице носи наслов „Судар личности и историје у Пастернаковом роману 'Доктор Живаго'“, и он налази да су ту љубав и срећа биле подређене вишим циљевима. Следе два рада посвећена делу чешких књижевника – М. Шолић анализира путописне елементе у роману „Хордубал“ Карела Чапека, а И. Кочевски есејистику Михаила Ајваза.

Поглавље „Славистички научноистраживачки пројекти“ (289–482) садржи 24 рада. М. Ивић у раду „О тзв. NPN конструкцијама у савременом (стандардном) српском“ истиче неопходност пажљивијег испитивања NPN конструкције у словенским језицима (та конструкција представља „семантичко-синтаксичку конструкциону оствареност чији су 'остваривачи' два пута исказана истоветна лексичка датост у споју с предлогом“ (289)) (нпр. *дан ѿ дан, ногу ѿред ногу, лицем у лице* и сл.). Из историје језика су два рада – А. Младеновић у раду „Две филолошке напомене о рукопису 'Студеничког типика' светог Саве“ посматра употребу облика инструментала јединине именица а-промене с наставком *-ов*, и употребу гrefеме „јус“ у вредности вокала у. С. Јелисијевић у раду „Слово Јована Златоустог о покајању у рукопису манастира Савине“ анализира пет познатих преписа овог рукописа и налази да постоје две текстолошки сродне групе преписа. На крају рада наведен је препис тог дела уз указивање на неке правописне варијанте. У прилогу је дата скенирана збирка неких рукописа манастира Савине.

У раду „Атрибутске одредбе уз темпоралне именице“ Е. Фекете представља одредбе уз именице *минути, сати, дан, недеља, месец и година* и указује на различиту палету употребе атрибута уз ове именице. С. Ристић разматра творбу нових речи од властитих именица – топонима и етника (*словенство, англофилија, београдизација* и сл.), твореница од презимена и личних имена (*борхесовски, шерлоковски* и сл.) и закључује да је њихова појава у српском језику „условљена наглим променама и збивањима у области друштва, језика и културе“ (313). Развој семантике предлога *иза* и *за* у различитим конструкцијама (*јуши цигару иза цигарелјуши цигару за цигаром* и сл.) анализира у свом раду Ж. Станојчић.

Ово поглавље такође садржи неколико компаративних радова. Ј. Матијашевић у раду „Циркумфикс као творбени формат“ на примерима из српског и руског језика показује да је поред префикса, афикса, суфикса и сл. у метајезик потребно уврстити и термин циркумфикс, као једночлани термин за префиксално-суфиксалну творбу (нпр. рус. *наперсток*, *Подмосковье*; срп. *безнађе*, *Подриње*). В. Копривица анализира именице са суфиксом *-ица* у атрибутској служби у српском језику и њихове преводне еквиваленте у чешком језику. Закључује да у чешком уместо српског суфикса *-ица* у атрибутској служби стоји углавном синтагма придев+именица. Љ. Поповић у раду „Посматрач и његова улога у концептуализацији просторних односа у језику“ на материјалу српског и украјинског језика указује на значај положаја посматрача у концептуализацији просторних односа. Д. Мирић у раду „Рекција прихватања као модусно значење у српском и руском језику“ представља дијалогску рекцију прихватања, као и конвенционална средства изражавања таквих конструкција.

М. Шипка у раду „Статус и употреба русизама у савременом српском језику“ даје преглед ових страних речи у наша три речника страних речи – Клаићевом, Вујаклијином и најновијем речнику страних речи и израза (аутора И. Клајна и М. Шипке) и налази да су многи русизми у новije време одомаћени, тј. да се не осећају као позајмљенице.

Рад Р. Стијовић носи наслов „Београд и књижевни језик“. У њему ауторка одговара на питање каквим се језиком говори у Београду и колико се он уклапа у стандардни књижевни језик. Даје примере из фонетике, морфологије, акцената и синтаксе, истичући да треба сагледати језичку реалност приликом нормирања језика, и да се не треба строго држати норме која је давно прописана, ако то слика о језику не потврђује. С. Танасић у прилогу „Руске теме у *Јужнословенском филологу*“ представља најзначајније догађаје и датуме везане за оснивање и развој овог часописа, као и списак руских слависта који су у њему објавили радове. Истиче да је овај часопис допринео „представљању и афирмацији српске русистике, као једне значајне гране српске славистике“ (356).

„Руске теме у 'Осману' Џива Гундулића“ разматра З. Бојовић, наводећи све „руско“ у овом делу. Обједињавање словенског света у делу Гундулићевог времена, наводи ауторка, „било је најсложнија одбрана од моћног непријатеља који је претио крсту“ (363). Д. Мршевић-Радовић у раду „Марионете у српској фразеологији“ анализира улогу комичних фигура народног и луткарског позоришта у мотивисању неких фразеологизама и лексичких спојева (*йрави се Тоша, сјоји као дрвени Јанко, наџак-баба, ѿаѿа-маѿа* и сл.). Дијалектолошку тему „Над шћакавизмом Нишићке висоравни“ обрађује С. Реметић, који појаву шћакавских облика објашњава снажним утицајем околних идиома источно-босанског шћакавског типа. М. Релић у раду „О нашинцима и језику нашинском“ анализира узроке етнолингвистичке сепарације делова већих етничких заједница, који тако настављају да живе као непризната мањина – нпр. муслимани који живе на рубним подручјима Косова и Метохије и Македоније. Назив „нашки језик“ синоним је матерњем језику. Д. Танасковић представља рад „Оријенталистички дуг гуској филологији“, где истиче значај руске филологије за развој српске оријенталистике шездесетих година прошлог века. П. Буњак осветљава допринос Руже Винавер у приближавању пољске књижевности српским читаоцима. Она је као преводилац била велики популаризатор пољске

књижевности у српској средини. Рад је допуњен и библиографијом Руже Ви-
навер.

К. Ичин у раду „Тема города в *Неуважительных основаниях* И. Аксено-
ва“ анализира тему града у песничкој збирци „Сумњива начела“ И. Аксјонова.
Она налази да нека платна сликарке А. Екстер кореспондирају с поезијом Аксјо-
нова. У прилогу се даје неколико радова ове сликарке. У раду „The Balkans in the
novel 'The bridge on the Drina' Ivo Andrić (Travnik 1892 – Belgrade 1975)“, Ким
Ги-хјанг и П. Радић, у коауторству, баве се темом Балкана у Андрићевом роману
„На Дрини ћуприја“. А. Милановић у раду „Допринос Богдана Терзића у проуча-
вању историје српског књижевног језика“, анализирајући књигу „Руско-српске
језичке паралеле“, налази да је Терзићев приступ проучавању контактолошки и
да он у својим радовима користи бројне паралеле. Последњи реферат овог по-
главља носи наслов „Богдан Терзић у славистичким организацијама“. У њему Б.
Станковић представља славистичку делатност Б. Терзића и његово ангажовање
у домаћим и међународним организацијама у периоду дужем од пола века.

Поглавље „Српски језик у иностранству“ (483–495) садржи два рада. В.
П. Гудков у раду „О составе словника (вокабулара) однотомног словаря серб-
ского языка“ даје своја запажања о једнотомном речнику Матице српске. Он
критички анализира састав вокабулара, указујући на одређене недоследности
и пропусте, са жељом да то у следећем издању буде отклоњено. А. Петров раз-
матра методе креативног писања у настави српског језика као страног.

Поглавље „Славистичка баштина“ доноси, такође, два реферата. У
првом К. Кончаревић пажњу посвећује русистичком опусу др Димитрија Ђу-
ровића, чије је дело остало на маргинама српске славистике и препуштено
забораву. Овај слависта је имао широк опсег интересовања. Ауторка анализи-
ра два његова дела „Руски књижевни језик“ и „Руско-српскохрватски речник
са граматиком“. У другом чланку „Програмски реферат професора Радована
Лалића“ Б. Станковић анализира рукописни текст реферата који је Р. Лалић
прочитао на Изборној скупштини Славистичког друштва Србије 1961. године,
када је изабран за председника друштва. У прилогу се даје скенирани рукопи-
сни текст реферата.

Следеће поглавље „У свету славистичке литературе“ (521–546) садржи
осам приказа књига и зборника са славистичким темама објављених код нас
и у другим словенским земљама. Посебно издвајамо прилог А. Голубовић,
„Приватна библиотека Богдана Терзића“, где она даје преглед литературе коју
поседује проф. Терзић, а која броји између 8,5 и 9 хиљада јединица.

Поглавље „Из славистичког живота“ (547–575) доноси преглед деша-
вања у славистичком свету у протеклој години. Најпре је дато образложење
награде „Павле Ивић“ за 2008. годину. Ту су и хронике са научних скупова и
стручних окупљања (14. међународног конгреса слависта одржаног у Охриду,
седница сећања на проф. Ђорђа Живановића). У овом поглављу су и извештаји
са редовних годишњих окупљања Славистичког друштва Србије (извештаји
Друштва и подружница).

На крају се даје списак сарадника XIII књиге *Слависти́ке*, као и технич-
ка упутства и садржај (577–585).

Најновија књига *Слависти́ке* научној јавности пружа на увид велики
број радова из различитих лингвистичких области и из књижевности. Неколи-

ко радова посвећено је старим, недовољно проученим текстовима, који историчарима језика, али и проучаваоцима савременог језика, дају материјал за даља истраживања. Ту је, поред радова посвећених проучавању савременог српског језика, такође и велики број радова из компаративне славистике, где су са научног становишта анализирани везе међу словенским језицима и књижевностима. Ипак, највећи део зборника, потпуно оправдано, доноси радове посвећене (непосредно или посредно) слављенику, проф. Богдану Терзићу, коме су се колеге са захвалношћу одужиле за све што је пружио науци о језику.

Најшаша Марковић

Српски језик XIV/1–2, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, 2009, 778 стр.

Часопис *Српски језик* XIV/1–2 за 2009. годину доноси 60 радова, који су подељени у три целине. Најобимнији је први део „Расправе и чланци“ (5–418) са 28 радова, други део чине „Прилози“ (421–649) са 16 чланака, затим су дати „Критике – прикази – полемике“ (653–778), а на крају је наведен и садржај.

Део „Расправе и чланци“ отвара рад Радоја Симића „Комуникативна и структурна синтакса – два аспекта синтаксичке теорије“ (7–18), у коме се аутор бави проблемима синтаксе и прагматике и расправља о могућностима функционалног истраживања у синтакси и о успостављању комуникативне синтаксе као паралеле конструктивној синтакси. Још неколико радова у часопису посвећено је синтаксичким темама. Милош Ковачевић у свом раду „Употреба футура II у простој реченици“ (65–76) оповргава мишљење да је футур II време које се употребљава само у зависним реченицама и у упитно-одричним реченицама с везником *да*, којима он одриче синтаксички статус „самосталности“ и такву могућност употребе овог глаголског облика признаје само у реченицама са модалним прилогом *можда*. Синтаксом глаголских облика бави се и Ана Јањушевић, која представља „Инклузивни императив у српском језику“ (361–374), и то формалне и семантичке карактеристике овог облика. Тема рада Маје Вукић је „Темпорални конкретизатори уз адверзативне везнике у српском језику“ (221–249).

Савременим токовима у језику бави се Стана Ристић и даје „Преглед најновијих творбених процеса (по врстама речи)“ (77–90). Ауторка разматра иновације у творбеним процесима код пунозначних врста речи које се одигравају на њиховој периферији, али по већ постојећим творбеним моделима. Видан Николић се бави једним занимљивим феноменом – „Значење и функција апелатива *моси* и *ћуџрија*“ (143–165) са лексикографског, етнолингвистичког и стилистичког аспекта. *Моси* је домаћа реч и лакше се уклапа у деривацији и композицији, док је посуђеница *ћуџрија* ограниченог домета и у гранању значења и у учешћу у творби. У митологији *моси* је култно место и има више значења. Док су као апелативи *моси* и *ћуџрија* синоними, са стилистичког аспекта разлике су јасно уочљиве. Рад Неђе Јошића „Орах (*Juglas regia*) у воћарској терминологији српског језика“ (407–417) бави се лексичко-семантичком анализом лексике и терминологије која се односи на воћку орах и на плод те воћке. „Метафора и метонимија у детињству речи“ (347–360) рад је Јованке

Радић која са психолингвистичког аспекта посматра деловање ова два процеса у онтогенези.

Милан Стакић анализира начине на које се од примарно перфективних глагола граде перфектизирани глаголи и обрнуто, извођење итеративних глагола од примарно перфективних, у раду „Видски ликови глагола на *-ћу* у српском језику“ (119–134).

Јелена Јовановић и Михаило Шћепановић се баве сложеним проблемом „О бројевима ‘два’, ‘оба’, ‘три’ и ‘четири’ у српском језику“ (245–305). Анализом грађе коју чине конструкције састављене од бројевне речи и именице, и оне у којима поред именица постоје и њихови атрибути и предикатне лексеме, закључили су да су облици на ‘-а’ и облици на ‘-е’ по пореклу дуалски, али да су после губљења осећаја за дуал постале нелокализоване форме које се привидно прикључују парадигми м. и ср. рода, на једној страни, или ж. р., на другој.

Соња Бајић се бави актуелном проблематиком правописне интеграције англицизама у српском језику. Њен рад „Настанак правописне псеудонорме под утицајем енглеског језика“ (331–346) указује на велика одступања од правописне норме у транскрипцији, писању великог слова, интерпункцији, спојеном и одвојеном писању и гласовним променама.

Компаративном методом анализирана је језичка грађа у неколико радова. Борис Хлебед у раду „Називи за снег у ескимском, енглеском и српском језику“ (135–142) оповргава уврежено мишљење о богатству ескимског речника у погледу броја назива за разне врсте снега и одсуству једног свеобухватног назива за снег у ескимском језику и аргументовано износи чињеницу да „српски језик по броју назива за разне врсте снега изразито предњачи у овом тројству“ (139). Компаративном анализом српског и шпанског језика бавила се Јелена Рајић и своја запажања о разликама у граматичким и лексичким средствима за изражавање аспектуалности и њиховим последицама на превођење представила на шпанском језику у раду „La expresion lingüística de la aspectualidad en español“ (Језичко изражавање аспектуалности у шпанском језику) (387–392).

Првослав Радић у свом раду „Српско-македонске лингвистичке теме у *Енциклопедији српског народа* (Завод за уџбенике, Београд, 2008)“ (315–319) прилаже извесна појашњења и допуне за поједине српско-македонске теме које су се нашле у поменутој енциклопедији да би у следећим и сличним издањима овакви пропусти били елиминисани.

Теме из бугарске дијалектологије дотиче се Ничка Бечева – „Термини за крвно и брачно родство в говора на Българите Павликини във Войводина“ (307–314).

Историјом језика, писма и књижевног језика бави се више аутора. Радмило Маројевић је у раду „Судба праславјанских звукових група *kti, *gti, *hti“ (30–46) систематски представио тумачења развита наведених гласовних група, најпре она тумачења која су претходила Белићу, затим Белићеву и на крају сопствено тумачење, којим се развој наведених гласовних група доводи у везу с развојем секвенци *gni, *gli и с питањем постанка облика *кћи* у српском језику. Поводом осамстодвдесете годишњице настанка најпознатије ћириличке повеље на српском језику, Божо Ђорић се критички осврнуо на

„Штампана издања повеље бана Кулина“ (47–64). Анализом свих релевантних штампаних издања повеље, која полазе од истог предлошка, аутор показује различит однос издавача према оригиналу.

Развој ћирилице је описан у два рада. Бранкица Чигоја у свом раду „Неколико филолошких напомена о развоју српске ћирилице од почетка писмености до усвајања Вукове књижевнojeзичке и правописне реформе (1868. године)“ сагледава континуитет и промене у развоју језика које су праћене променама у граfiјско-ортографском систему од тренутка када се појавила ћириличка писменост на старословенском језику до њиховог стабилизовања у раду Саве Мркаља и Вука Караџића. Ослањајући се на три средњовековне босанске повеље, Биљана Самарџић представља „Поглед на ћирилично писмо у Босни“ (191–205) и даје граfiјски опис који има за циљ да покаже специфичност граfiје у 14. веку код босанских писара, која је за разлику од ћириличног писма у српским крајевима, задржала дозу архаичности и конзервативности.

У центру интересовања неких аутора нашао се језик старих писаца. Соња Ненезић анализира „Неке карактеристике употребе замјеница у језику Николе I Петровића“ (167–176). Ауторка указује на неке дијалекатске и архаичне црте, најчешће условљене захтевима версификације, али и на конструкције које нису непознате ни савременом књижевном језику. Богатство народног израза Стефана Митрова Љубише тема је рада „О неким случајевима конгруенције у језику Стефана Митрова Љубише“ (177–189) Миодарке Тепавчевић, у коме приказује неке специфичности обличког и значењског слагања реченичних делова и колебања између књижевних и дијалекатских црта у изразу овог писца. Рад Александра Милановића „Анализе и вредновања Доситејевог језика у Матици српској током 19. века“ (321–330) насупрот ранијим ограниченим филолошким анализама, нуди модел комплетне анализе вредновања Доситејевог рада. Ана Пејановић проучава Његошев језик ограничавајући се само на паремолошки слој и своја запажања представља у раду „Пословице и изреке *Горског вијенца* у словенском контексту“ (375–386).

Живојин Станојчић у раду „За континуитет у развоју књижевног језика“ (19–28) даје приказ промена неких нивоа морфолошког и синтаксичког система у развоју модерног српског књижевног језика током протеклих двеста година.

Неколико аутора се бави методичким темама и трага за што ефикаснијим и занимљивијим поступцима у настави. У раду Драгана Вељковић-Станковић „Један облик примене текста у настави српског језика“ (259–274) посматрају се могућности примене посебно одабраних текстова, њихова функционалност и ефикасност. У раду, написаном на француском језику, „L'exploitation d'une publicité en classe de langue du point de vue de lexicque, de la grammaire, de la civilisation“ (Обрада рекламе на часу француског језика са лексичког, граматичког, цивилизацијског аспекта) (207–219) Нада Ђокић указује на неке могућности употребе реклама, које су због своје актуелности, полисемичности и културолошке функције веома захвалне, у настави страног језика у тумачењу граматичких и лексичких појава. „Рани старт у учењу страног језика“ (251–257) рад је Смиљке Стојановић, којим она упозорава да је за успешно овладавање страним језиком веома важно да је дете достигло одређени „праг“ у усвајању матерњег језика, као и то да наставник познаје развојну психологију и методiku наставе страног језика. Овим радовима је сродан и рад Весне

Крајишник „Развој комуникативне методе и њена примјена у учењу српског као страног језика“ (393–406).

Посебан одељак часописа је посвећен прилозима који привлаче пажњу својим темама и имају несумњиву научну вредност. Изучавању дијалеката су посвећени следећи прилози: „Прилози грађи за проучавање српских говора челиначког краја у западној Босни“ (421–430) Милана Драгичевића, „Треће лице множине презента у говорима шумадијско-војвођанског типа“ (503–531) Драгане Радовановић и „Акцентатске особине говора Чечаве“ (533–547) Драгомира Козомаре. Прилог Иване Лазић-Коњик је „Обрада дијалектизама у речнику САНУ“ (629–636).

Третманом појединих врста речи у српским граматицама бавили су се Весна Ломпар, „Заступљеност и статус узвика у сербокроатистичким граматицама“ (467–476), и Борко Ковачевић, „Глаголске именице у уџбеницима и приручницима за српски језик“ (495–501).

Прилог Анђелке Пејовић је „О могућности израде тематских фразеолошких речника“ (549–555), а Зорице Никитовић „Сложенице у *Филозофским урвинама* оца Јустина (Поповића)“ (557–583).

Јелена Јовановић и Радоје Симић дају свој допринос прилогом „Текст као језичка и комуникацијска структура“ (591–628).

Предраг Дилпарић приказује могућности мултидисциплинарног приступа проучавању језика у прилогу „Културна реконструкција: археологија и лингвистика“ (457–466).

Неколико прилога се бави страном лексиком у различитим регистрима српског језика. Тема прилога Тиодора Росића су „Оријентализми и могућности њихове супституције у народним бајкама“ (431–443). Прилог Драгане Недељковић је „Англицизми у пословном регистру српског језика“ (585–590), а Бранкице Бојовић „Утицај енглеског криминолошког језика на српски језик“ (637–649).

Методичким проблемима бавила се Марина Јањић у прилогу „Култура говора ученика основних школа“ (Анализа дискурса ученика на часовима културе изражавања) (479–494), а прилог Слободана Д. Јовановића је „Књижевност у настави енглеског језика као страног“ (445–455).

Последњи одељак чине прикази, полемике и критике. Приказане су следеће књиге: *О црногорском књижевнојезичком изразу* Бранислава Остојића, Зорица Радуловић; *Књига српских народних пословица I, II* Јелене Јовановић, Илијана Чутура; *Творба именица од њридева* Верице Копривице, Владан Јовановић; *Фразеологија и национална култура*, Драгане Мршевић-Радовић, Јелена Јовановић; *Савремена наставка говорне културе у основној школи*, Марине Јањић, Драгана Вељковић-Станковић; *Прошви неистина о српском језику*, Милоша Ковачевића, Јелена Јовановић; *Историја српског језика*, Александра Младеновића, Драгана Новаков; *Проблеми вербализацији концепта* Николаја Фјодоровича Алефиренка, Наталија Брајковић. Приказани су зборници: *Књижевност за децу у науци и настави* Милка Николић; *Исследоване частних вопросов истории славянских языков*, сабрани радови Владимира П. Гуткова, Наташа Марковић; *Заштирање Срба у Хрвајској*, Драга Мاستиловић; *Българските „острови“ на Балканите и Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева*, Ивана Давитков; *Теория и история славянской лексиког-*

рафини, Ружица Бајић; *Зборник Института за српски језик САНУ* посвећен Драгу Тупићу, Михајло Шћепановић. Приказана су и два речника: *Тимочки дијалекатски речник* Јакше Динића, Бојана Мојсиловић; *Српско-шурски речник*, Мирјане Теодосијевић, Ксенија Ајкут.

Пред нама се налази обиман и веома информативан часопис, чија је основна вредност у томе што на једном месту обједињује занимљива питања, разноврсне идеје и резултате најновијих истраживања лингвиста у областима различитих филолошких дисциплина. Радови овог часописа значајни су и као подстицај и смерница за нека даља истраживања проблематике језика.

Милица Марјановић

Прилог

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ
(Београд)

РАЗГОВОР С АКАДЕМИКОМ ИРЕНОМ ГРИЦКАТ

Разговор под насловом *Лейо је ирриџадаиџи двама кулџурама* с академиком Иреном Грицкат, који до сада није био доступан лингвистичкој јавности, преносимо у целини, без икаквих измена, из сајамског часописа *Књиге*, год. III, бр. 6, октобар 2000. године, стр. 42–43. Ово је, иначе, последњи, а можда и једини њен интервју.

Ирена Грицкат, удата Радловић (1922, Београд) рођена је у породици руских емиграната у Србији. Дипломирала је на Филозофском факултету у Београду (група за српскохрватски језик и југословенске књижевности). Докторирала је на теми *О перфекџу без џомоћног глагола у срџскохрватџском језику и сродним синџтаксичким џојавама*. Већи део свог радног века Ирена Грицкат провела је у Институту за српски језик, као редактор Академиџиног *Речника срџскохрватџског књџжевног и народног језика*, а у последњим годинама пред пензију радила је као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије, што је резулџтирало, поред других студија и чланака, и књигама: *Акџуелни језички и џексџолошки џроблеми у сџтарим срџским џирилским сџоменицима* (1972) и *Сџудије из исџорије срџскохрватџског језика* (1975). Редовни је члан САНУ и спољни члан Словеначке академије.

Библиографија И. Грицкат броји преко 200 библиографских јединица из области науке о језику. Као врхунски лексикограф објавила је на десетине студија из теорије лексикографије и лексикологије. Велики број њених радова посвећен је историји језика и српске писмености, али и проблемима језичког мешања на Балкану. Као посебан допринос у тој области сматра се њена изванредна анализа бројних преписа *Душанова законика*.

Академик Ирена Грицкат бави се и другим књижевно-културолошким областима. Студију о мотиву Тристана и Изолде и његовим обрадама код нас и у Европи дала је у књизи *Повесџи о Тришџтану и Изџоџи* (1966, 1988). Објавила је монографију *Злаџа Ђунђенаџ* (1990, књига о нашој великој оперској уметници) и аутобиографски роман *У лебдивом ходу* (Матица српска, 1994). Објављивала је есеје из српске културе кроз векове, из књижевности, музике, записе о планинарењу, огледе о појединим интердисциплинарним и филозофским питањима. У последње време објављује и песме. Ирена Грицкат је позната и као одличан преводилац поезије Пушкина, Љермонтова, Блока и др. Њена

књига превода *Из поезије XIX века* (1998) несумњиво представља преводилачки подвиг: уз одабране песме она је означила и метар у којем су преведене (трохеј, јамб, амфибрах ... тј. идентично оригиналу).

* * *

1. Госпођо Грицакић, Ви сте припадали чувеној, изразито талентованој четворки Белићевих младих асистената што су је чинили Павле Ивић, Иван Појовић, Милка Ивић и Ви, а која је несумњиво оставила дубок траг у српској лингвистици. Како Вама изгледа то време из данашње перспективе?

Били смо четворо првих послератних студената који су истовремено дипломирали и заједно постали први асистенти у новооснованом Институту за српски језик САНУ. Времена нису била лака – оскудице и друге потешкоће, али је било и елана, због могућности да се после више година несрећности, неизвесности, најзад нешто учи, ради, па и да се полако улази у личну стваралачку активност.

2. Колико нам је познато, Ви никада нисте (за разлику од већине других лингвиста) показивали интересовање ни жељу за рад на факултету. Сматрате ли да су Вам Академијин Институт за српски језик и, касније, Археографско одељење Народне библиотеке пружили довољно могућности да искажете своја одлици велика научна интересовања баш на њиховим пројектима?

Тачно, педагогија ме је мање привлачила него индивидуални рад, рад „за писаћим столом“. У Институту сам сарађивала на његовом пројекту везаном за израду Академијиног Речника, док сам у Археографском одељењу сама налазила тематику која се нудила за проучавање. Најизазовније је било да се, кроз језичку историју, открију дубоке, давно приметне синтаксичке сродности између неколико словенских и несловенских балканских језика.

3. Дуго сте радили на Речнику САНУ. Данашњи сарадници на томе речнику знају да је тај Ваш учинак и учинак покојног Мићера Пешикана тајкорети недостижан. Да ли су томе допринеле изузетне амбиције, велика енергија, посебна организација посла, склоност колективном раду или неки други разлози?

Што се мене тиче, у исцрпној обради речника неког језика најпривлачнија ми је она интелектуална димензија која захтева не само умеће да се реч дефинише, него и логику распоређивања дефиниција, изналагање слојевитости између основних и мање уобичајених значења, између буквалности, или уходане пренесене употребе, па мање уходане, па индивидуалног фигуративног „искорака“ код неког писца, итд. Потребно је овладати и техником такве раздобе често веома разнородне грађе, начином правилног презентирања најразноликијих примера покупљених као илустрација уз једну једину реч. Велики речници се раде, разуме се, колективно. Сарадници који имају веће искуство уводе у посао млађе, редигују њихову лексичку обраду, и тако се образују нови лексикографи и нови редактори.

4. *Пошћо су се у нашој земљи на државно-политичком плану догодиле велике промене, последице таквих промена реалног стања у српском (раније српскохрватском) језику засигурно ширји и Академијин Речник. Посијаје сиоран и сам његов назив: Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Какво је ваше мишљење о ијоме?*

Ту је основно питање назив самог језика. Најкраће казано – услед политичких дешавања, затим и неугасле народне традиције, оформио се и усталио код нас назив „српски језик“; док са лингвистичког аспекта, са аспекта давнашњег историјског стања језичке грађе, међусобно блиских дијалеката, као и у вези с ранијим покретима обједињавања и нормирања – тај је језик српскохрватски. У Академији се искристалисало мишљење да се ни у даљим томовима Речника, који ће континуирано излазити, његов назив не мења, поготово што би у библиотекама широм света, на електронским медијима итд. промена наслова овог капиталног лексикографског дела могла да унесе и забуну и сасвим погрешна тумачења. Сем тога, за Речник је прикупљена грађа управо и са српских и са хрватских подручја, па би сад било потребно да се раздваја, а то би умногоме оштећивало и даљу дефиницијску разраду. – Наравно, не заборављамо да време тече, да се неке начелне измене у овој врло осетљивој области или још не назиру, а можда већ назиру.

5. *Кад се читају Ваше језичке студије и чланци заједно се да сје честио сврсисходно иправили паралеле међу језичким системима два Ваши, рекли бисмо, мајерња језика – српским и руским. Који од ња два језика осећајте више својим?*

Паралеле сам заиста, како кажете, правила сврсисходно: наимае, била сам увек проучавала српског (српскохрватског!) језика, и зналац руског; па су ми поређења, контрастивна посматрања испадала корисна, обогаћивала су закључке.

Више као свој осећам српски језик. То нема везе са чињеницом проучавања. Српски је језик моје домовине, мога школовања, највећег броја мојих пријатеља и симпатија. Руски – такозвани „језик деце собе“, врло лепе класичне литературе коју сам гутала од детињства.

6. *У роману У лебдивом ходу рекли сје: „Ошћад њамтиим себе, највише од свих градова на свеиу волела сам град у којем сам се родила, њакозвани бели град ... који је ирема историјским сведочанствима био рушен у разним најездама око четрдесет иуиша. Можда ће и још биити разаран, али га ја нисам, и не бих, мењала ни за један други“. Пеи година после ових Ваших речи Београд је заиста бомбардован. Како сје као његов грађанин ио доживели?*

Јесте, Београд је опет био бомбардован, а преживела сам у њему и разарања 1941. и 1944. године, у овој другој фази чак више пута поновљена. Доживело се и преживело, и опет не бих никад отишла из свог родног града.

7. *С друге стиране, написали сје: „У истио време, негде у дубини бића, ја носим наговештаје своје ошћабине ... Причињава ми се да сидаам у сшародревна илемћка гнезда шшћо се скривају у средњем иојасу необухваине Ру-*

сије“. Да ли је *йешко*, или је *можда лейо*, *йрипадайти* *двема земљама*, *двема културама*?

Лепо је припадати *двема културама*. Оне се не осећају уједначено ни по интензитету ни по емоцијама, ни по обележјима њихових властитих епоха. Али би то била дуга прича. „Стародревна племићка гнезда“ су ваљда резултат поменутог читања руске књижевности.

8. *Још једно лингвистичко йишање. Шша значи йрезиме Грицкат у језику из кога йойиче?*

То не знам. Знам само да је презиме литванско, а да га је мој прадеда, доселивши се у Санкт-Петербург, скратио из *Грицкаиитис* у *Грицкайи*.

9. *Да ли йишеите још нешто „за своју душу“ – йесме, йриче, йреводе руских йесника, музичке есеје?*

За своју душу? Сад већ не толико као пре, нема се довољно енергије. У раној младости сам покушавала да нешто компоујем за клавир, написала доста песама на руском. Мој највећи хоби у животу било је планинарење, планинарење управо за своју душу.

Библиографија

НАШ ЈЕЗИК (књ. XXXI–XL)*

Анђелковић Сава

1. Основне лексеме родбинског сродства у „Српским народним загонеткама“ Стојана Новаковића, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 201–217.

Бајић Ружица

1. О проблемима превођења неких лексичких јединица из области православне духовности са руског на српски језик, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 35–42.

Бјелетић Марга

1. *Таворийи*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 119–126.

Богдановић Недељко

1. *Приче*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 295–299.

Бренеселовић Лука

1. Бараба – један европски дијалектизам, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 71–105.

Брборић Бранислав

1. О језику обазриво и одговорно, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 155–172.
2. *Симјозиј о босанском језику* и поводом њега, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 326–332 [приказ].

Влајић-Поповић Јасна

1. Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: *сневирам се* и сл., књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 112–118.

Вуловић Наташа

1. Српски језички саветник, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 150–153 [приказ].
2. [и Ивана Лазич-Коњич] Семантичко-деривациона анализа броја *пет*, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 41–64.

* Наставак библиографије чији је први део објављен у XX књизи Нашег језика (1973–1974), стр. 96–143, други у књизи XXVI (1983), стр. 61–69 и трећи део у књизи XXX (1995–1996), стр. 149–155.

Гортан-Премк Даринка

1. О платисемији, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 76–84.
2. Данко Шипка, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, Матица српска, Нови Сад, 1998, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 301–306 [приказ].
3. Мирослав Николић, *Обрајни речник српскога језика*, Београд, 2000, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 170–172 [приказ].
4. Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српскога језика (I део: од сјиммулуса ка реакцији)*, Београд, 2005, 5–525, изд. Београдска књига, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Службени лист, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 143–145 [приказ].
5. Речници Ђорђа Оташевића, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 120–125 [приказ].

Гочанин Мирјана

1. Семантичко-деривационо гнездо лексеме *радијити*, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 104–125.
2. [и Ивана Лазић-Коњик] *Бесјослен или незајослен*, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 81–86.

Грицкат Ирена

1. О неким значењима у заменичким (и прилошким) речима на к-, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 21–23.
2. Поводом заменица *сав, сваки* (и сродних речи), књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 1–6.
3. Поводом неких непроменљивих речи, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 177–180.

Дабић Ј. Богдан

1. Белешке о категорији јединичности у српском језику, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 198–203.
2. О неким паралелама између лужичкосрпског и сх језика, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 177–180.

Драгићевић Рајна

1. О неким парадигматским лексичким скуповима, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 96–105.
2. Прилог семантичко-деривационом речнику српскога језика, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 145–151.

Драгичевић Милаи

1. Неколико напомена о именици *кузђ*, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 68–71.
2. О једном примеру семантичке диференцијације међу синонимима, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 198–200.

Букановић Владо

1. Развој правописних схватања код Срба у 19. веку, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 55–64.
2. Ранко Бугарски, *Лица језика (социолингвистичке шеме)*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 321–325 [приказ].

Ђуровић Сања

1. Називи за животиње у српском језику с обзиром на њихов род, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 54–65.

Ивановић Ненад

1. Значења изведених апстрактних именица у српском језику (на материјалу из Речника САНУ и Речника МС), књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 86–99.
2. Стана Ристић, *Раслојеност лексице српског језика и лексичка норма*, Институт за српски језик САНУ – Монографије 3, Београд, 2006, 210 стр. + регистри, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 81–87 [приказ].
3. Kirsten Malmkjær (editor) et al.: *The Linguistics Encyclopedia, Second edition. Great Britain, USA and Canada, 2004, Routledge (xv–xli + 643)*, књ. XXXVI–II, св. 1–4 (2007), стр. 136–143 [приказ].

Ивић Милка

1. О бојиши/фарбаши и још понечем, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 71–75.
2. О реченицама типа *ко то каже / ко то да каже*, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 131–133.
3. О реченицама типа *ОТИШЛА ЈЕ КОД МАЈКЕ / ОТИШЛА ЈЕ ДО МАЈКЕ*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 1–4.
4. *Каже се: сео њоред ње, али не и *устиао њоред ње; зашто?*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 185–187.
5. Једно давно постављено питање: значе ли *ошкад* и *ошкако* исто?, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 1–5.
6. О неким Вуковим месним и временским придевским одредбама, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 173–176.
7. Појам *verum focus* и његово сигнализовање у савременом стандардном српском, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 1–5.
8. О тзв. „транзитивним именицама“ које означавају људска бића, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 1–5.
9. Поводом једног питања постављеног 1936. године у *Нашем језику*, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 1–3.
10. Актуелни увиди у „врсте речи“, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 5–7.
11. О односима између придева и прилога, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 9–13.
12. Приступ српским речима *он* и *неко* усклађен с актуелним теоријским виђењима, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 3–4.
13. О слоговној неједнакости неких израза коришћених како у Вуковом тако и у савременом српском језику, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 7–8.

Ивић Павле

1. [Слободан Реметић и Светозар Стијовић] Српски језик на крају века, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 271–279 [приказ].

Јелић Маријан

1. Суфикси за грађење ктетика (од ојконима у Војводини), књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 53–64.

Јовановић Владан

1. Неки аспекти прагматичке употребе деминутивних именица, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 100–103.
2. О неким изразима са лексемом *глас* у српском језику, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 35–42.
3. О неким поступцима лексикографске обраде твореница, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 43–52.
4. Ново о творби именица у српском језику, Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2008, 256 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 105–109 [приказ].
5. Књига о речима и речнику. Милица Радовић-Тешпић, *С речима и речником*, Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2009, 285 стр., књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 87–91 [приказ].

Јовановић Јелена

1. [и Радоје Симић] О асиметричним кондензованим низовима, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 45–70.
2. Паремолошки стил(ови), књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 117–135.
3. Деклитизација везника – неки теоријски и практични проблеми (теоријско-термиолошки приступ), књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 16–34.

Кашић Зорка

1. Неки примери укрштања романске и оријенталне лексике, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 141–142.
2. Неке специфичности отворене и затворене класе речи, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 148–152.

Клајн Иван

1. О критеријумима за семантичко нормирање речи, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 134–147.

Кликовац Душка

1. О узрочном значењу конструкције у + локатив, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 26–37.
2. О значењу српског глаголског префикса *раз-* (когнитивнолингвистички приступ), књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 153–167.
3. О бирократизацији српског језика, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 85–110.
4. О класификацији функционалних стилова у нашој стручној литератури, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 272–275.

Ковачевић Милош

1. Дистрибуција и правила употребе партикула „и“ и „ни“ у српском књижевном језику, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 7–25.

Коњик Ивана

1. Срего Танасић, *Синџаксичке шеме*, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 134–138 [приказ].
2. Перифрастични предикат у новинским насловима, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 33–41.
3. *Семантичко-деривациони речник*, Свеска 2: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство, Редакторке Даринка Гортан-Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевић, ед. Лингвистичке свеске 5, изд. Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, Нови Сад, 2006, 774 стр., књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 97–102 [приказ].

Кордић Сњежана

1. Сложени везник *шм више шмо*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 5–14.

Лазич-Коњик Ивана

1. [и Наташа Вуловић] Семантичко-деривациона анализа броја *йей*, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 41–64.
2. [и Мирјана Гочанин] *Бесјослен* или *незайослен*, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 81–86.
3. Др Софија Мићић, *Медицински речник: енглеско-српски, српско-енглески*, Прво издање, Београд: Завод за уџбенике, 2007, 879 стр., XVI стр. илустр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 119–121 [приказ].
4. Бранислава Јелић, *Речник љриповедака Лазе Лазаревића*, Нови Сад: Матица српска, 2008, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 105–107 [приказ].

Лома Александар

1. Окамењена имена. Прилог познавању предсловенских остатака у оронији Црне Горе, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 121–132.
2. Рефлекси групе *пъл* у српској топонимији, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 99–106.
3. Једна српско-украјинска топономастичка паралела – *Семегњево* : *Семигинів*, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 244–251.

Ломпар Весна

1. [и Милица Радовић-Тешић] Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 345–379.
2. Анализа приступа придевима у сербокroatистичким граматикама, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 23–29.

Маринковић Ивана

1. Душка Кликовац, *Језик и моћ: огледи из социолингвистике и сџилисџике*, Библиотека XX век : Круг, Београд, 2008, 347 стр., књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 93–96 [приказ].

Марјановић Милица

1. *Српски језик у (ко)џекасиу*, Књига I, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 26. и 27. октобра 2007. године, 475 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 123–127 [приказ].
2. *Српски језик XIV/1–2*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, 2009, 778 стр., књ. XI, св. 1–4 (2009), стр. 121–125 [приказ].

Марјановић Слободан

1. *Скраћеничке сложенице и ортографска норма*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 47–55.

Марковић Александра

1. *Рајна Драгићевић, Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2001, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 166–169 [приказ].
2. *О значењу речи љаведрина*, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 276–280.

Марковић Наташа

1. *Славистиџика*, Књига XIII, Славистичко друштво Србије, Београд, 2009, 585 стр., књ. XI, св. 1–4 (2009), стр. 115–120 [приказ].

Маројевић Радмило

1. *Реконструкција сугласника у критичком издању Горског вијенца*, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 209–233.
2. *Реконструкција самогласника у критичком издању Горског вијенца*, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 67–115.

Миљевић Блажо

1. *Видови диференцијације између говора и књижевнојезичке норме*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 381–386.

Милорадовић Ненад

1. [и Софија Милорадовић] *Сугестије за израду WEB сајта Института за српски језик САНУ*, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 175–181.

Милорадовић Софија

1. [и Ненад Милорадовић] *Сугестије за израду WEB сајта Института за српски језик САНУ*, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 175–181.
2. *Уз један важан славистички јубилеј у Србији, Славистиџика*, Књига X, Главни уредник: Богољуб Станковић, Београд, 2006, 513 стр., књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 93–96 [приказ].

Милосављевић Бојана

1. *Стана Ристић, Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 1, Београд, 2004, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 159–162 [приказ].

2. Метафорични појам 'лица' у контексту теорије о учтивости, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 68–75.
3. Седмнаеста књига Академијиног речника, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. XVII: одеркао – Ојово, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2006, стр. I – СХП + 800, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 111–113 [приказ].

Милосављевић Марија

1. *Зборник Мајице српске за славистику* 71–72, Нови Сад, 2007, 617 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 95–99 [приказ].

Мојсиловић Бојана

1. Biljana Radić-Bojanić, *Diskurs elektronskih ćaskaonica na engleskom i srpskom jeziku, neko za chat?!*, Novi Sad, Filozofski fakultet, Futura publikacije, 2007, 106 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 129–132 [приказ].

Настановић Драгана

1. Од пописа преко описа до прописа – *Језичке доумице*, књига друга, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 115–117 [приказ].
2. О лингвистици Милке Ивић, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 77–80 [приказ].
3. [и Марина Спасојевић] *Наш језик* (књ. XXXI–XL), књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 131–145 [библиографија].

Николић Видан

1. О термину *машља*, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 64–67.

Николић Марина

1. *Српски језик у нормативном огледалу (50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика)*. – Приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић, Библиотека *Луиј у речи*, Београдска књига, Београд, 2006, 442 стр., књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 65–72 [приказ].
2. Милан Шипка, *Култура говора*, Библиотека *Приручници*, Прометеј, Нови Сад, 2008, 387 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 111–113 [приказ].

Николић Мирослав

1. Непроменљиви придеви у српском језику, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 35–54.
2. Даринка Гортан-Премк, О полисемији и организацији лексичког система у српском језику, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 280–282 [приказ].
3. О речима изведеним од имена одн. презимена познатих личности, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 24–35.
4. *Правопис српског језика – приручник за школе*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 307–317 [приказ].
5. Граматичка основа и наставци именица типа *име – имена*, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 71–83.
6. Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Први део: Слагање и префиксација*, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 157–161 [приказ].

7. Природни и граматички род именица, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 181–194.
8. Морфонолошке алтернатије и морфолошка анализа (на примерима из српског књижевног језика), књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 6–12.
9. Творба глаголског прилога прошлог у српском књижевном језику, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 13–23.

Номаћи Мотоки

1. Неколико напомена о тзв. пасивном перфекту у српском језику, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 43–51.
2. В. П. Гудков, *Исследование частных вопросов истории славянских языков*, Москва, 2007, 124 стр., књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 91–94 [приказ].

Одбор за стандардизацију српског језика

1. Документи Одбора за стандардизацију српског језика [Споразум о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика, Пословник, Саопштење Одбора за стандардизацију српског језика и његових оснивача], књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 293–300 [хроника].

Остојић Бранислав

1. Репартиција и конкуренција наставака генитива множине именица женског рода са сугласничком скупином на крају основе, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 204–210.

Оташевић Ђорђе

1. Творба придева са префиксом не-, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 163–170.
2. Универбација, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 52–63.
3. Нове и незабележене речи, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 173–184.
4. Иван Клајн, *Лингвистичке студије*, Партенон, Београд, 2000, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 318–320.
5. Нове и незабележене речи – грађа (II), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 387–401.
6. Придеви и прилози с префиксом без-, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 46–53.
7. Придеви и прилози с префиксом ин- и и-, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 33–41.

Павковић Васа

1. О судбини „пределних речи“ – Размишљања о једном Стеријином лексикографском прилогу, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 25–32.

Павловић Звездана

1. Оними са основом *сѣрж-*, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 133–136.
2. Континуанте глагола **duti*, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 192–197.
3. О топониму *Приче*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 107–111.

Петровић Снежана

1. Етимолошке белешке (бага, баглама, баге, багла), књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 137–140.
2. Ни абера нема, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 90–98.

Пецо Асим

1. Именице на -ура у нашем језику, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 146–162.
2. Дијалекатске особине у писаној речи Десанке Максимовић, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 88–97.
3. Др Бранислав Милановић (1911–1997), књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 127–128 [In memoriam].
4. Богатство боја у писаној речи Десанке Максимовић, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 226–239.
5. Неједнаки облици једног глагола (*жвака̄ӣӣ/жва̄ӣӣӣӣ*), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 254–256.
6. Херцеговачка презимена, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 73–75 [приказ].

Пешикан Андреј

1. Библиографија Митра Пешикана, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 8–19.

Пипер Предраг

1. Милан Шипка, *Језик и њолиџика*. – Београд: Београдска књига, 2006. – 237 стр., књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 77–80 [приказ].
2. Иван Клајн, Милан Шипка, *Стирани изрази и изреке: њравне норме, максиме, сенџенџије, афоризми (из латињског, грчког и савремених европских језика)*. – Нови Сад: Прометеј, 2007. – 327 стр., књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 114–119 [приказ].

Поломац Владимир

1. Два незабележена греџизма у старосрпском језику (глаголи *гарејса̄ӣӣ* и *ӯџакса̄ӣӣ*), књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 65–70.

Поповић Љубомир

1. Кушаров модел заједничког књижевног језика и правописа за Хрвате и Србе, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 6–44.

Радић-Бојанић Биљана

1. Граматичке особине дискурса електронских ћаскаоница, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 6–15.

Радић Јованка

1. Статус српског језика у образовању, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 152–156.
2. Префиксална творба речи – деривација или композиција (наставни и ваннаставни аспект), књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 54–67.

Радић Првослав

1. Суфикс *-чија / -чија* у српском књижевном језику – Стилско-семантички аспект, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 179–191.
2. *Ойтићи до кумине куће*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 273–277.

Радовановић Драгана

1. Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српскога језика*, Део 1, од стимулуса ка реакцији, Београд, 2005, 525 стр., књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 139–142 [приказ].

Радовић-Тешић Милица

1. [и Весна Ломпар] Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 345–379.
2. Првослав Радић, *Турски суфикси у српском језику*, изд. Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, књ. 17, Београд 2001, стр. 211, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 162–165 [приказ].
3. Семантичко-деривациони речник, Свеска 1: *Човек – делови њела*, ед. Лингвистичке свеске 3, изд. Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, Нови Сад 2003, 373 стр., књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 169–173 [приказ].
4. Разговор с академиком Иреном Грицкаг, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 127–130.

Ракић Станимир

1. О краћењу дужина првих компонената именичких сложеница у српском језику, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 236–243.
2. О конверзији сложених придева у именице, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 141–144.
3. О проблему конверзије придева у именице, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 195–208.
4. О везном вокалу и везном морфему у неким основним типовима сложеница у српском језику, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 35–53.

Ракић Никола

1. Објављени радови Б. Милановића, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 128–129.
2. О значењу придева *снисходљив*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 68–75.

Ратковић Драгана

1. Глаголи с интерфиксом *-о/е-* у савременом српском језику, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 43–51.

Реметић Слободан

1. [Павле Ивић и Светозар Стијовић] Српски језик на крају века, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 271–279 [приказ].
2. Никола Родић (1940–2003), књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 311–314 [In memoriam].

Ристић Стана

1. Експресивна и стилска употреба збирних именица са суфиксом *-ија*, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 85–95.
2. Примена теорије језичке личности у језичким истраживањима, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 73–87.
3. Значење речи *дух* и *душа* у савременом српском језику (концептуална анализа), књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 168–178.
4. Експресивна лексика у најновијем омладинском жаргону и у савременом српском језику (социолингвистички аспекти употребе и развоја), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 257–272.
5. Неке карактеристике придева са префиксима *о-* и *йо-* у савременом српском језику, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 57–67.
6. Информације о грамагичкој и лексичкој спојивости у дескриптивном речнику, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 131–140.
7. Глаголи говорења у функцији метајезичких модификатора, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 15–24.
8. Јелица Стојановић, Драга Бојовић, *Српски језик између истиине и обмане* (Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори, Јасен, Београд, 2006, 161 стр., књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 103–107 [приказ].

Родић Никола

1. *Посићуман* и *јосићумно* или *јосићхуман* и *јосићхумно*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 42–46.

Самарцић Тања

1. Маја Ђукановић, Жељко Марковић, *Основи грамагичке словеначког језика*, (издавач: Филолошки факултет у Београду, година издања: 2001), књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 167–168 [приказ].

Сикимић Биљана

1. Народни називи за кишу са сунцем, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 110–120.
2. Птица *богомољица*, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 76–89.

Симић Радоје

1. Терминолошка творба и правопис, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 121–126.
2. Лингвистичка стилистика, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 127–137.
3. [и Јелена Јовановић] О асиметричним кондензованим низовима, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 45–70.

Соколовић Мирјана

1. Промена основне фреквенције у двосложним речима са дугосилазним акцентом, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 259–270.

Спасојевић Марина

1. Перципирање финалних вокала у дефлексији страних мушких имена и презимена на вокал, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 137–154.

2. Милка Ивић, *О речима. Когнитивни, грамаћички и културолошки аспекти српске лексике. Лингвистички огледи, њеи*, Библиотека ХХ век 151, Београд, 2005, 139 стр., књ. ХХХVI, св. 1–4 (2005), стр. 127–133 [приказ].
3. Марта Бјелетић, *Исковрнути глаголи. Типови експресивних превербалних форманаја (на српском и хрватском језичком материјалу)*, Монографије 2, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2006, 490 стр., књ. ХХХVII, св. 1–4 (2006), стр. 89–91 [приказ].
4. Радивоје Жугић, *Језик медија. Огледи о језику и телевизији*, Едиција ТВ полица, Библиотека РТВ теорија и пракса, Нова серија, књ. 4, Београд, Радио-телевизија Србије, 2006, стр. 152, књ. ХХХVIII, св. 1–4 (2007), стр. 133–135 [приказ].
5. О облицима глагола (-)бд(ј)еи и снабд(ј)еи, књ. ХХХIX, св. 1–4 (2008), стр. 69–80.
6. Милка Ивић, *Лингвистички огледи*, Треће допуњено издање, Библиотека ХХ век 61, Београд, 2008, 339 стр., књ. ХХХIX, св. 1–4 (2008), стр. 87–90 [приказ].
7. О „Нашој пошти“ у *Нашем језику*, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 61–76.
8. Зборник радова Драгу Ћупићу у част, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 81–85 [приказ].
9. [и Драгана Настановић] *Наш језик* (књ. ХХХI–XL), књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 131–145 [библиографија].

Станић Данијела

1. Милан Ајпановић, *Функционално оиперећење суфикса за обележавање особа*, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 109–114 [приказ].

Станојчић Живојин

1. Из поетског језика М. Црњанског – у светлу Јакобсонових учења, књ. ХХХI, св. 1–5 (1996), стр. 171–178.
2. Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (1), књ. ХХХII, св. 3–4 (1998), стр. 218–225.
3. Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (2), књ. ХХХIII, св. 1–2 (1999), стр. 149–154.
4. О облицима компаратива придева *низак*, књ. ХХХIII, св. 1–2 (1999), стр. 36–41.
5. Милица Радовић Тешић, *Именце с префиксима у српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 20, Београд, 2002, стр. 216, књ. ХХХIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 290–292 [приказ].
6. За рационалан прилаз нормирању језика – један пример из српске синтаксе, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 9–12.

Степанов Страхинја

1. Рекцијски речник српско-хрватских глагола Балдура Панцера, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 97–103 [приказ].

СТИЈОВИЋ РАДА

1. О компаративима придева с префиксима *о-* и *йо-*, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 106–109.
2. Српски језички приручник, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 155–158 [приказ].

СТИЈОВИЋ СВЕТОЗАР

1. [Павле Ивић и Светозар Стијовић] Српски језик на крају века, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 271–279 [приказ].

СТОЈАНОВИЋ МИЛЕНА

1. Јован Ајдуковић, *Русизми у српскохрватским речницима: принципи адај-џаџије, речник*, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 289–291 [приказ].

ТАНАСИЋ СРЕТО

1. Глагол између рјечника и синтаксе, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 24–34.
2. Конструкција *јод + акузајив* с временским значењем, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 38–43.
3. Временска употреба конструкција *на + акузајив* и *у + акузајив* са именицама које значе годишње доба, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 15–23.
4. Из савремене руске србистике (В. П. Гутков, Славистика. Србистика, Москва, Издање МГУ, 1999), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 333–337.
5. Стандардни језик и дијалекти, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 123–130.
6. Уз четврту књигу Лингвистичких огледа Милке Ивић, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 281–285 [приказ].
7. Нови језички савјетник, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 163–166 [приказ].
8. Милорад Радовановић, *Планирање језика и други сјиси*, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 146–149 [приказ].
9. Два наша јубилеја, Седамдесет пет година *Нашег језика* и шездесет година Института, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 1–4.
10. Из проблематике реченица с везницима *кад*, *док* и *чим*, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 15–26.
11. Шеста књига *Лингвистичких огледа* Милке Ивић, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 107–110 [приказ].
12. Богдан Ј. Дабић (1935–2007), књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 143–144 [In memoriam].
13. Нова истраживања језичке слике стварности, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 101–103 [приказ].
14. Мјесто *Нашег језика* у изучавању српског стандардног језика. Поводом XL књиге нове серије, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 3–5.
15. Темелји модерне српске синтаксе. Једно подсјећање на Ђуру Даничића, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 53–59.
16. Један одлазак: Егон Фекете (1931 – 15. март 2009), књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 149–150 [In memoriam].

Томић Дина

1. Јелица Јокановић-Михајлов, *Акцентаи и интонација говора на радију и шелевизији*, Библиотека *Књижевности и језик*, књига 14, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2006, 279 стр., књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 129–132 [приказ].

Ђорђе Божић

1. Суфикс *-ици/а/у* српском стандардном језику, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 211–235.

Ђукић Драго

1. Митар Пешикан (1927–1996), књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 1–7 [In memoriam].
2. Ирена Грицкат-Радуловић (19. 1. 1922 – 7. 4. 2009), књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 147–148 [In memoriam].

Фекете Егон

1. Неке правописне дилеме, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 65–70.
2. Лингвистички ентузијазам (Владимир Недељковић, Језички тренутак), књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 283–288 [приказ].
3. Поводом петнаестог тома Речника САНУ, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 45–51.
4. О граматичко-семантичким проблемима исказа *стило ми је до некога / до нечега*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 188–197.
5. О Речнику Милоша Московљевића, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 338–342 [приказ].
6. Славко Вукомановић, *Српски језик и његов развој*, изд. Завод за уџбенике, Београд 2006, стр. 255 + Додатак: Азбучни ред слова и њихови називи; Бан Кулин: Повеља о пријатељству и трговини; Потписи великог жупана Стефана Немање и кнеза Мирослава, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 126–128 [приказ].

Чаркић Милосав Ж.

1. Стил – појам и дефиниција, књ. XXXI, св. 1–5 (1996), стр. 179–184.
2. Развојни правци српске лингвистике текста, књ. XXXII, св. 1–2 (1997), стр. 98–119.
3. Поетска функција језика, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 240–249.
4. Неки стилистичко-семантички аспекти дисторзије придева у поетским структурама, књ. XXXIII, св. 1–2 (1999), стр. 138–148.

Чигоја Бранкица

1. Настанак и структура српског књижевног језика, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 279–294.
2. ОТВОРЕНА КЊИГА (МИЛАН ШИПКА, Зашто се каже?, Популарна лингвистика 3, ЦПЛ Београд / Прометеј, Нови Сад 1998, 272), књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 343–344 [приказ].

3. Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара (шексти, коменџари, снимци)*, Чигоја штампа, Београд, 2003, 349 стр., књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 286–289 [приказ].

Шипка Данко

1. Статистички и кориснички оријентисана граматика: пример именица мушког рода, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 13–22.

Шипка Милан

1. Књижевни и / или стандардни језик (прилог појмовно-терминолошком разграничењу), књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 250–258.
2. *Лейлилица* или *леј(ј)елица?*, књ. XXXIII, св. 3–4 (2000), стр. 244–253.
3. О ктетицима *српски* и *србијански* у свјетлу лексичко-семантичке норме, књ. XXXIV, св. 1–2 (2001), стр. 111–122.
4. Предлог кодекса употребе српског стандардног језика, књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 253–271.
5. *Jezik i demokratizacija (Zbornik radova)*, Sarajevo, Institut za jezik, 2001. – 348 str., књ. XXXIV, св. 3–4 (2002–2003), стр. 293–310 [приказ].
6. Придеви с наставком *-ићни*, књ. XXXV, св. 1–4 (2004), стр. 30–45.
7. Необразложени изузетак „млазњак“, књ. XXXVII, св. 1–4 (2006), стр. 5–13.
8. Џус, ђус и дјус, књ. XXXVIII, св. 1–4 (2007), стр. 27–34.
9. Велико слово „из поштовања“, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 5–17.
10. Творба, значење и деклинација именица на *-исци(а)*, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 19–33.
11. Значење и употреба глагола *захвалиши (се)*, књ. XL, св. 1–4 (2009), стр. 25–31.

Штрбац Гордана

1. О једном типу морфосинтакског речника, књ. XXXVI, св. 1–4 (2005), стр. 76–85.
2. О принципима за израду речника колокација у српском језику, књ. XXXIX, св. 1–4 (2008), стр. 53–67.

Шћепановић Михаило

1. Др Петар Ђукановић (31. III 1949 – 24 XI 1998), књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 301–302 [In memoriam].
2. Објављени радови П. Ђукановића, књ. XXXII, св. 3–4 (1998), стр. 302–303.

Марина Сјасојевић и Драгана Насијановић

In memoriam

ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ (19. 1. 1922 – 7. 4. 2009)

Седмог априла 2009. године умрла је Ирена Грицкат, наш истакнути лингвиста, један од најактивнијих сарадника часописа *Наш језик*, у којему је објавила преко двадесет расправа и чланака.

Ирена Грицкат је рођена у Београду 19. јануара 1922. године. У Београду је завршила гимназију (1940. године), а на Филозофском факултету групу за српскохрватски језик и југословенске књижевности (1949). При Српској академији наука и уметности докторирала је (1953. године) са темом *О њерфекцију без њомоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синџааксичким њо-јавама* (пред комисијом коју су сачињавали А. Белић, М. Стевановић, Г. Елезовић, М. Будимир и М. Павловић). Теза је објављена као Посебно издање САНУ ССХХИИ – књ. 1 Института за српски језик, 1954. године (234 стр.).

Од 1949. до 1969. године радила је у Институту за српски језик САНУ на обради грађе за Академијин Речник српскохрватског књижевног и народног језика, где је прошла све фазе лексикографске обраде, а неколико година је била заменик директора Института. У Институту, и по одласку из њега, била је члан уређивачких одбора *Јужнословенског филолога* и *Нашег језика*, а у САНУ – чији је дописни члан била од 16. новембра 1978, а редовни од 12. децембра 1985. године, у разним периодима била је члан више Академијиних одбора: Одбора за Речник САНУ, Старословенског одбора, Хиландарског одбора, Одбора Речника за појмове у области ликовних уметности, Одбора за изворе српског права, Етимолошког одбора, Одбора Библиотеке старе српске књижевности, Фонда Александра Белића и др. Јуна 1983. године изабрана је за спољног члана Словеначке академије знаности и уметности у Љубљани.

Од 1969. до 1977. године, када је пензионисана, академик Ирена Грицкат-Радуловић радила је у Народној библиотеци Србије, прво као сарадник а дуже времена као руководилац Археографског одељења Библиотеке.

Ирена Грицкат је аутор преко 200 лингвистичких радова, већином из сербокroatистике, у оквиру којих је особиту пажњу посвећивала историји језика, синтакси, семантици и лексикологији. Њене радове карактерише дубоко залажење у најсуптилнија питања тематике којом се бавила, и они се строго држе и научних чињеница и научне методологије високог нивоа, формиране под непосредним руководством Белића, а то је посебно дошло до изражаја у њеној докторској дисертацији (каснији радови у том су смислу само усавршавани и продубљивани). Испод њеног пера излазили су врхунски радови из сербокroatистике, а многе од њих је објавила управо у овом часопису, у *Нашем језику*.

Свуда где је радила Ирена Грицкат-Радуловић остављала је најпријатније и упечатљиве утиске. Била је угледна личност наше науке о језику, добар преводилац са руског језика, врстан стилиста (што се нарочито види из њене мемоарске књиге-романа *У лебдивом ходу*, 1994), научник чије ће дело остати као трајна вредност српске науке.

Драго Ђујић

ЈЕДАН ОДЛАЗАК: ЕГОН ФЕКЕТЕ
(1931 – 15. март 2009)

У Београду је преминуо др Егон Фекете, научни саветник Института за српски језик САНУ у пензији. Безмало цео свој радни и научни вијек провео у Институту. Рођен 1931. године у Београду, по завршетку основне и средње школе уписао се на Филозофски факултет у Београду и 1956. године дипломирао српскохрватски језик и књижевност. Запослио се у листу *Туристичка шtamпа*, да би 1961. године прешао у Институт за српски језик САНУ. Већ 1967. године је докторирао и прешао научни пут до највишег научног звања – научни саветник – и на Речнику САНУ од почетника до највишег звања – уредник Речника. Једно вријеме радио је и на Филозофском факултету у Новом Саду као професор српскохрватског језика, а четири године и у Франкфурту на Мајни. Међутим, Институт је био кућа у којој је он највише желио да ради. У разговору са Милошем Јевтићем сам Егон је рекао: „Мој поглед је још за време студија био упрт у Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, јер сам се још као студент налазио тамо око понеких послова и био заинтересован за оно што се у Институту ради“. Таленат, одлично знање стечено у току студија, прилежан рад – све заједно учинило је да се Егон Фекете врло брзо истакао у Институту. Његово име нашло се већ у другој књизи Речника 1962. године и оно се налази на свим будућим томовима закључно са 17. објављеним, а биће и на припремљеном 18. тому. И то одавно међу именима најодговорнијих лексикографа у Институту.

Иако је од самог доласка у Институт добио велике задатке на Речнику САНУ, који су тражили цјелодневни ангажман, Егон Фекете је радио на своме научном изграђивању. И дао је велики и трајан допринос науци о српском језику. Већ је одбрањена докторска дисертација *Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног људског вида у српскохрватском језику* – наговјестила даровитог, темељитог и језичким фактима оданог научника. Највише се Егон Фекете бавио проучавањем савременог српског језика, али је дао и значајне резултате у историји српског језика (*Учешиће Светиог Саве или његових сарадника у изради Жичке повеље*, нпр.) и ономастици. А његово име је посебно незаобилазно кад се помене област српске језичке културе. Егон спада у најзначајније српске посланике на плану подизања нивоа језичког образовања и његовања језичке културе у српској средини. Одличан научник, изванредан познавалац српског стандардног језика у његовом кретању, изванредан дар да проблеме функционисања стандардног језика протумачи на разумљив начин – основни су разлози угледу који је стекао у стручним круговима и популарности коју ужива у нашој културној јавности. Његови прилози у листовима и

на телевизији служили су годинама као путоказ свима оним који су хтјели да подигну ниво језичке културе. Ти текстови су били драгоцјени и лекторским службама. Део својих радова посвећених питањима језичке културе објавио је у књигама – *Слово о језику* (са Драгом Ћупићем и Богданом Терзићем), Партиенон, Београд 2000; *Слово о језику: језички њоучник*, књ. 2 (са Драгом Ћупићем и Богданом Терзићем), Партиенон, Београд 2002; *Српски језички савейник* (са Драгом Ћупићем и Богданом Терзићем), Службени лист СЦГ и Српска школска књига, Београд 2005; *Језичке доумице*, књ. 1 и књ. 2, Београдска књига, Београд (у више издања). Поред других питања, Егон Фекете је у овим књигама писао о проблемима страних ријечи у српском језику. И није био међу оним који мисле да српски, као и било који други језик, данас може без страних ријечи, али је истицао да се стране ријечи морају с мјером примати, када за то постоје стварни разлози, и да се оне морају граматички уподобљавати према законима српског језика.

Егон Фекете је и као члан редакција и као сарадник институтских часописа *Јужнословенски филолог* и *Наш језик* значајно допринио и развоју српске научне мисли и изграђивању млађих научних радника. Треба овдје рећи да је он био сарадник *Нашег језика* четрдесет пет година; први његов прилог у овом часопису налазимо још 1962. године, у књизи XII, последњи – у књизи XXXVI-II/1-4, за 2007. годину. Његово име међу члановима Уређивачког одбора овог часописа појављује се 1976, у књизи XXII. И својим прилозима који се тичу нормативних питања савременог српског језика и питања језичке културе и уређивачким пословима он је за то вријеме дао велики допринос проучавању и стандардизацији српског језика и изграђивању језичке културе. Први свој рад објавио је Егон Фекете у књизи XXVII/3-4 *Јужнословенског филолога*, за 1968/69. годину, а као члан редакције потписан је први пут у књизи XLVI, за 1990. годину. У *Филологу* је он објавио и своје најзначајније дјело *Облик, значење и ујојреба одређеног и неодређеног ѓридевског вида у српскохрвајтском језику*, I део књ. XXVIII/1-2 (1969); II део књ. XXIX/3-4 (1973). Последњи прилог у овом часопису објавио је он у последњој књизи која је изашла за његова живота (LXIV, за 2008).

И посебно је немјерљива његова заслуга за изграђивање лексикографских кадрова у Институту. Од свога доласка у Институт па буквално до недавног одласка у болницу, готово пола вијека, Егон Фекете је своја знања и искуства из овог тешког посла несребично дијелио са колегама. Посебно је био спреман да млађим колегама помогне у лексикографским пословима. А, с друге стране, у српској лингвистици и уопште у српској култури, он се дружио са одабраним, највећим и најбољим. И ту је био увијек поуздан колега и пријатељ – у сваком послу, али и у тешким животним тренуцима својих колега.

Угјечно је кад човјек одлази са овога свијета оставивши иза себе лијепо и трајно дјело, својој породици, колегама, своме народу. Наш колега Егон Фекете отишао је управо тако.

Срејшо Танасић

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

ГОДИНА I СВЕСКА I

БЕОГРАД

1932

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
ОСНОВАН 1947. ГОДИНЕ

Бави се изучавањем српског језика у оквиру пет научноистраживачких пројеката.

1. *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* један је од најважнијих и најобимнијих дугорочних пројеката српске науке и културе. *Речник* САНУ је монументално дело науке и културе српског народа и имаће, када буде завршен, преко 30 томова великог формата, са преко 450.000 речи из књижевног језика и народних говора. До сада је изашло 17 томова.

2. Пројекат *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* подразумева обраду лексичког фонда српског књижевног и народног језика и ономастике по принципима модерне етимолошке лексикографије.

3. На пројекту *Обрада старих српских сјоменика и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српског јеванђељског речника* обрађује се и представља старо српско писано наслеђе и сакупља и обрађује лексика из српских средњовековних текстова.

4. Пројекат *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* обухвата израду *Српског дијалекатског атласа*, наставак сарадње на међународним лингвистичким атласима, израду појединачних дијалекатских речника, као и израду целовитог *Српског дијалекатског речника и Српског ономастичког речника*.

5. На најновијем пројекту *Опис и стандардизација савременог српског језика* проучава се савремени српски језик у укупности његових структура и функција на свим језичким нивоима, као и у њиховој узајамној повезаности. Оваква истраживања допринела би томе да, слично другим модерним европским језицима, савремени српски језик буде што исцрпније описан и што боље стандардизован сагласно принципима савремене теорије и праксе језичке стандардизације.

Институт издаје часописе:

Српски дијалектолошки зборник (1905) (заједно са САНУ), у којем излазе резултати испитивања српских народних говора,

Јужнословенски филолог (1913), у којем се објављују научни радови из филологије и лингвистике српског језика и других словенских језика,

Наш језик (1932), који доноси радове из области савременог српског језика, његове књижевне норме и језичке културе,

Лингвистичке актуелности (2000), часопис у електронској форми доноси приказе најновијих књига из области лингвистике, осврте, хронике са научних скупова и симпозијума, аутореферате о магистарским и докторским тезама.

Посебне едиције Института су *Библиотека Јужнословенског филолога* и новопокренута едиција *Монографије*.

Издања се могу набавити непосредно од Института, претплатом, или у књижарама:

Иницијал, Београд, Кнез-Михаилова 35 и

Књижари Александар Белић, Београд, Студентски трг 5

Издавач: Институт за српски језик САНУ
Буре Јакшића 9, тел. 011/2181-383, 2635-590, факс 2183-175,
ел. пошта: isj@sanu.ac.yu

Компјутерска припрема за штампу: Давор Палчић (palcic@EUnet.yu)
Штампа: Чигоја штампа, Београд